

Situační analýza Moravský Beroun

Mgr. Anežka Pelikánová & Bc. Martin Šmoldas, DiS.

1. Úvod

Následující zpráva předkládá výsledky výzkumu, který byl z pověření Agentury pro sociální začleňování, zřízené při Úřadu vlády ČR (dále jen Agentury), realizován občanským sdružením Hnutí Duha – Sedmá generace v období červen–říjen 2013. Cílem výzkumu bylo zmapování situace obyvatel sociálně vyloučených lokalit v Moravském Berouně. Pozornost se upřela na identifikaci a popis sociálně vyloučených lokalit, na původ a historii sociálního vyloučení a na mechanismy, které v současné době přispívají k jeho prohlubování. Specifickým rysem studie je její zacílení na bydlení, na mechanismy sociálního vylučování v této oblasti, na migrační trendy a na socioekonomickou situaci obyvatel obce, především z hlediska zaměstnanosti. Naše analýza má posloužit jako základní informační materiál pro efektivní spolupráci Agentury, Moravského Berouna a jejich partnerů sdružených v lokálním partnerství. Předkládaný materiál bude členům lokálního partnerství sloužit jako podklad pro projektové aktivity a systémové změny vedoucí k předcházení sociálnímu vylučování a k odstraňování jeho následků.

Výsledná práce je rozdělena do čtyř kapitol. Po obecném představení zadání, cílů výzkumu a metodologie v kapitole první se věnujeme základní charakteristice Moravského Berouna a aspektům sociálního vyloučení ve městě: charakteristice sociálně vyloučených obyvatel a lokalit anebo identifikaci základních problémů spojených se sociálním vyloučením. Třetí kapitola pojednává o sociálním vyloučení se zřetelem k problematice bydlení a migrace. Rozebírána je zde struktura bytového fondu obce, bytová politika města, průběh privatizace bytů anebo rozdíly mezi bytovou situací sociálně vyloučených s vlastní nemovitostí, nájemníky města a nájemníky soukromníků. Poslední, čtvrtá kapitola se zabývá socioekonomickou situací sociálně vyloučených se zaměřením na zaměstnanost. Věnuje se vývoji trhu práce, hlavním příčinám vysoké nezaměstnanosti či efektivitě nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti.

Moravský Beroun nefiguruje v Gabalově mapě sociálně vyloučených lokalit¹ navzdory tomu, že v době jejího vzniku se zde již lokality se všemi znaky sociálního vyloučení vyskytovaly. Za relevantní zdroje informací je možno považovat *Zprávu o situaci romské menšiny v Olomouckém kraji za rok*

¹ GAC: *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti*, MPSV 2006. Dostupné z: <http://www.esfcr.cz/mapa/index-2.html>.

2010,² která poskytuje informace přehledového rázu, dále pak neveřejnou *Situační analýzu ORP Šternberk*³ a poměrně podrobný popis lokality z roku 2008, který si nechala vypracovat Kancelář pro záležitosti romské komunity.⁴ Dalším zdrojem podkladů k Situační analýze je interní materiál Agentury pro sociální začleňování, *Mikroanalýza Moravský Beroun*,⁵ a neveřejná *Analýza potřeb cílových skupin k projektu: Příležitost pro nezaměstnané v Moravském Berouně a ve Šternberku*.⁶ Z obecních dokumentů nelze opomenout *Socioekonomickou analýzu území města Moravský Beroun* z roku 2007.⁷

1.1. Metodologie

Předkládaná práce kombinuje kvalitativní a kvantitativní metody. Používá je jak v různých fázích výzkumu, tak i při interpretaci dat a tvorbě výsledného textu. Při sběru dat jsme použili kvalitativní metodu tzv. „desk research“. Tato metoda slouží k vyhodnocování informací z odborných studií a textů, úředních a městských dokumentů či archivních pramenů. Na desk research navázalo zúčastněné etnografické pozorování v lokalitě a hloubkové polostrukturované rozhovory se zástupci tří hlavních neziskových organizací působících mezi obyvateli sociálně vyloučených lokalit.⁸ Dalšími respondenty hloubkových polostrukturovaných rozhovorů byli úředníci v Moravském Berouně (Odbor správy majetku a komunálních služeb, Úsek sociálních věcí a školství) a úřady státní správy ve Šternberku (Úřad práce, Odbor sociálních věcí). Polostrukturované rozhovory jsme uskutečnili také s vedením základní školy, jedním z učitelů ve speciální třídě a zástupci Policie ČR a Městské policie. Nadto jsme provedli sedm krátkých rozhovorů s náhodně zvolenými obyvateli Moravského Berouna.

Vzhledem k orientaci studie na nezaměstnanost jsme měli v plánu oslovit většinu podnikatelů v Moravském Berouně a okolí. Se čtyřmi zástupci nejvýznamnějších zaměstnavatelů v oblasti jsme učinili osobní hloubkový polostrukturovaný rozhovor. Ostatním 26 podnikatelským subjektům jsme rozeslali emailem dotazník – jen dva z nich se ovšem vrátily vyplněné. Vzhledem k nízké návratnosti jsme ještě tyto drobnější subjekty telefonicky požádali o rozhovor. Vyhověl nám však pouze jeden

² *Zpráva o situaci romské menšiny v kraji za rok 2010*, Olomoucký kraj 2010. Dostupné z: <http://www.krolomoucky.cz/integrace-prislusniku-romskych-komunit-cl-293.html>.

³ *Situační analýza – ORP Šternberk*, Sociofaktor 2011. (neveřejný dokument)

⁴ *Příloha – situace v krajích, Moravský Beroun*. Kancelář pro záležitosti romské komunity, 2008. Dostupné z: http://www.kraj-lbc.cz/public/social/prilohy_situace_v_krajich_42a68a30cd.pdf.

⁵ NAVRÁTIL, M.: *Mikroanalýza Moravský Beroun*, ASZ 2013. (neveřejný dokument)

⁶ NAVRÁTIL, M.: *Analýza potřeb cílových skupin k projektu „Příležitost pro nezaměstnané v Moravském Berouně a ve Šternberku“*, Interwork service, s.r.o. 2013. (neveřejný dokument)

⁷ *Socioekonomická analýza území města Moravský Beroun, studie rozvoje města*, 2007. Dostupné z: http://www.morberoun.cz/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=9908&id_dokumenty=272912.

⁸ Ecce Homo o.s., Help-IN o.p.s, Poradna pro občanství, občanská a lidská práva.

z místních živnostníků. Získaná data tedy vyjadřují především stanoviska větších zaměstnavatelů v oblasti. Důvodem k zamítnutí rozhovoru byla většinou nedůvěra vůči smyslu šetření, dotázaní často rovněž vyjadřovali nezájem vyjadřovat se k zaměstnávání sociálně vyloučených či spolupracovat s úřadem práce.

Od obyvatel vyloučených lokalit⁹ byla data získána kombinací kvantitativní i kvalitativní metody. Klíčovou kvantitativní metodou se stalo reprezentativní šetření provedené ve 33 romských i neromských domácnostech. Dalších minimálně sedm domácností, které spadají do výzkumného vzorku, se nám nepodařilo kontaktovat. Důvodem bylo ve většině případů odmítnutí rozhovoru, dvě z domácností jsme vytypovali jako vyloučené až v závěrečné fázi výzkumu. S respondenty byl vyplněn dotazník. Ve více než polovině případů se navíc vyplňování dotazníku stalo podkladem ke kvalitativnímu hloubkovému rozhovoru. Z rozhovorů byly posléze pořízeny podrobné poznámky. Na základě dat vzešlých z reprezentativního šetření a z rozhovorů se systémovými aktéry proběhly ještě tři doplňkové polostrukturované rozhovory se sociálně vyloučenými.

Účastníci kvalitativního i kvantitativního šetření jsou ve zprávě označeni jako respondenti, u výpovědí zůstává vyjádřeno pohlaví (respondentka/respondent). Respondenti jsou očíslováni a rozděleni do kategorií – z Obecního úřadu (OU), ze sociálního odboru (SO), ze sociálně vyloučených lokalit (SV), z Úřadu práce (ÚP), ze školy (U), zaměstnavatelé (P), z nevládních neziskových organizací (N), majoritní obyvatelé Moravského Berouna (M).

Metodami následné interpretace získaných poznatků se staly obsahová analýza dat z desk research, kvalitativní zpracování dat z reprezentativního šetření a kvantitativní sociodemografická analýza dat získaných z úřadu práce, z matriky a ze statistického úřadu. K dílčí analýze poznatků z hloubkových rozhovorů jsme přistoupili induktivní metodou, která byla posléze doplněna komparací se získanými daty z kvantitativního šetření. Základním interpretačním rámcem studie je koncept sociálního vyloučení, podrobně popsany v kapitole 2.2.

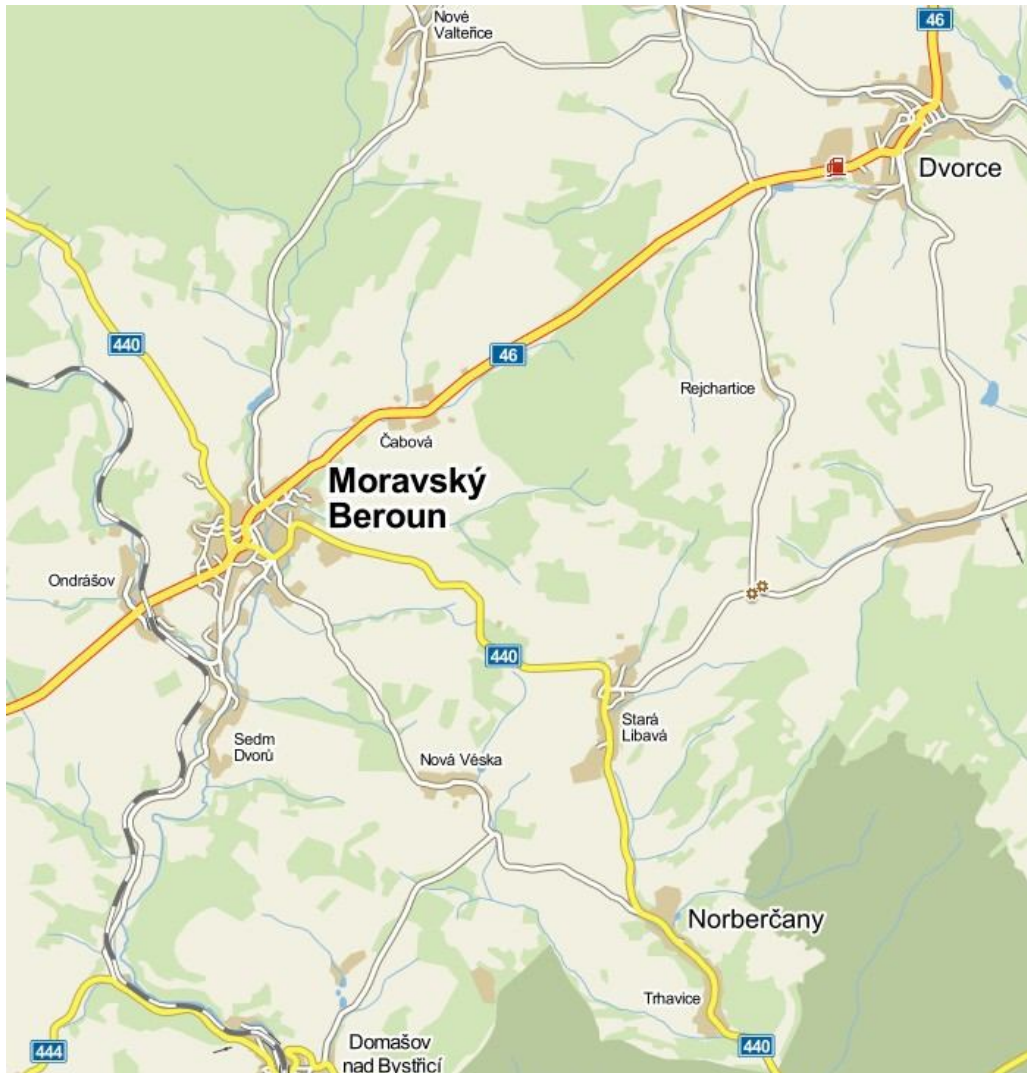
1.2. Způsob nakládání s daty a etika výzkumu

Veškeré informace použité v této studii jsou získány se souhlasem respondentů a s vědomím účelu, k němuž budou využita. Data jsou zpracovávána anonymně a osobní sdělení jsou v textu označena písemnou zkratkou. Získané informace slouží výhradně pro účely této zprávy, případně pro další výzkumnou činnost Agentury, která je jejich výhradním vlastníkem.

⁹ Sociálně vyloučení obyvatel a kritéria jejich výběru pro účely výzkumu viz kapitola 2.2.

2. Základní charakteristika Moravského Berouna s důrazem na socioekonomickou situaci

2.1. Základní charakteristika města

Obrázek 2a: Mapa Moravského Berouna a okolí

Moravský Beroun se nachází v severovýchodní části Olomouckého kraje. Od Šternberka je vzdálen 17 kilometrů, od krajské metropole 33. Město je situováno do jihozápadní části pohoří Nížký Jeseník, do kopcovitého terénu v nadmořské výšce 553 m n. m., a rozkládá se na území 5122 hektarů. Obec leží na důležité dopravní spojnici, silnici první třídy I/46, propojující Opavu s Olomoucí a protíná ji i železniční trať vedoucí stejným směrem.

Město je centrem mikroregionu Moravskoberounsko,¹⁰ který vznikl za účelem spolupráce obcí na ekonomickém rozvoji a propagaci cestovního ruchu. V sousedství se nacházejí mikroregiony Slezská Harta, Slunečná, Šternbersko, Rýmařovsko a také vojenský výcvikový prostor Libavá.

Současný charakter města je důležitým způsobem ovlivněn historií. V minulosti byl totiž Moravský Beroun součástí Sudet a do konce druhé světové války v něm převažovalo německy hovořící obyvatelstvo. Po odsunu sudetských Němců se přistěhovalo obyvatelstvo české a mimo jiných sem přišli – především jako pracovní síla – i Romové ze Slovenska.

Správní zařazení, správní členění a orgány státní správy

Moravský Beroun je tzv. obcí II. typu, tedy obcí s pověřeným obecním úřadem (dále jen POÚ). Správní obvod POÚ Moravský Beroun má rozlohu 7359 ha a na jeho území žilo v roce 2007 3794 obyvatel.¹¹ Krom obce samotné zahrnuje tento obvod ještě místní části Čabová, Norberčany, Nová Véska, Nové Valteřice, Ondrášov, Sedm Dvorů, Stará Libavá a Trhavice.¹²

Moravský Beroun spadá do územního obvodu ORP¹³ Šternberk, kde sídlí řada institucí s působností pro občany města. Jedná se například o Úřad práce, Odbor sociálních věcí,¹⁴ Obecní živnostenský úřad či územní pracoviště Finančního úřadu. Obec dříve náležela k okresu Bruntál v Moravskoslezském kraji, ale 1. 1. 2005 byla na vlastní žádost přeřazena do okresu Olomouc a tedy do Olomouckého kraje.¹⁵

Základní demografické charakteristiky

Podle aktuálních údajů Českého statistického úřadu (dále jen ČSÚ) žilo na území Moravského Berouna k 31. 12. 2012 3134 obyvatel.¹⁶

¹⁰ Viz <http://www.mikroregion.morberoun.cz>.

¹¹ *Socioekonomická analýza území města Moravský Beroun, studie rozvoje města, 2007*. Dostupné z: <http://www.morberoun.cz>.

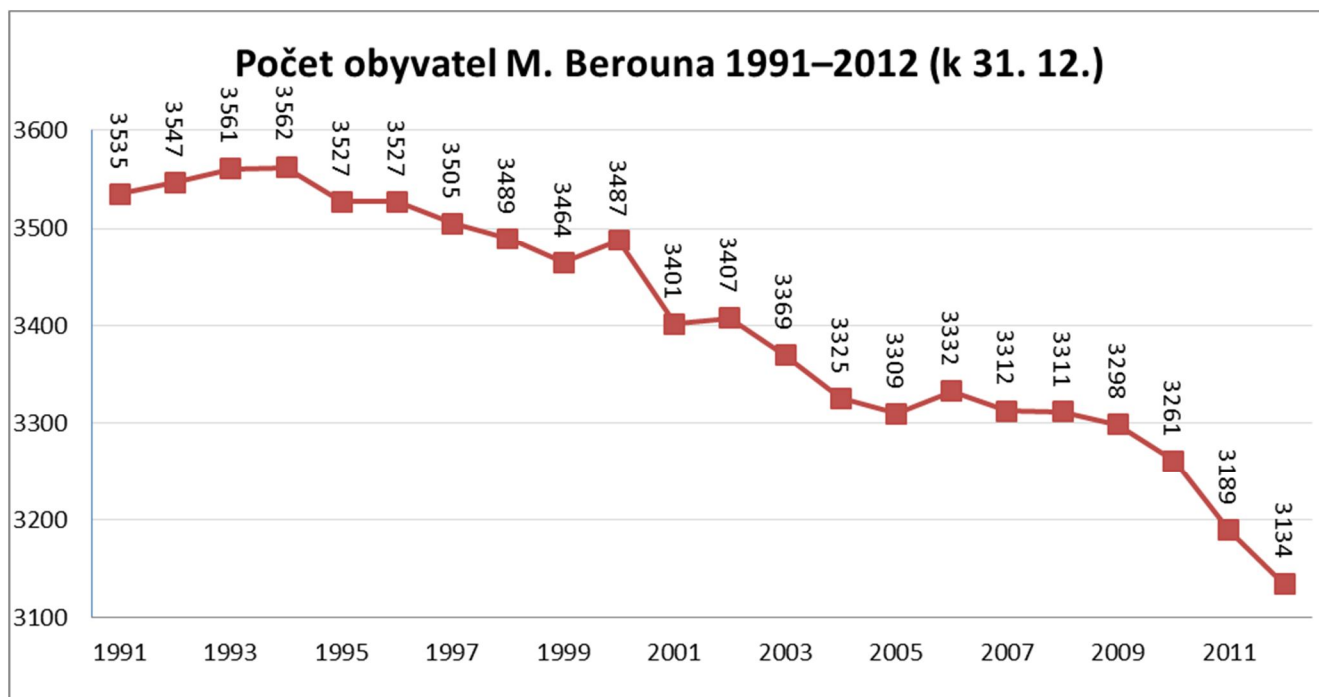
¹² Dle stránek www.morberoun.cz.

¹³ Tedy tzv. obce III. typu, obce s rozšířenou působností.

¹⁴ V současné době jsou zde pro Moravský Beroun vyčleněny dvě pracovnice, které mají na starosti sociálně-právní ochranu dětí (OSPOD).

¹⁵ Viz <http://www.morberoun.cz>.

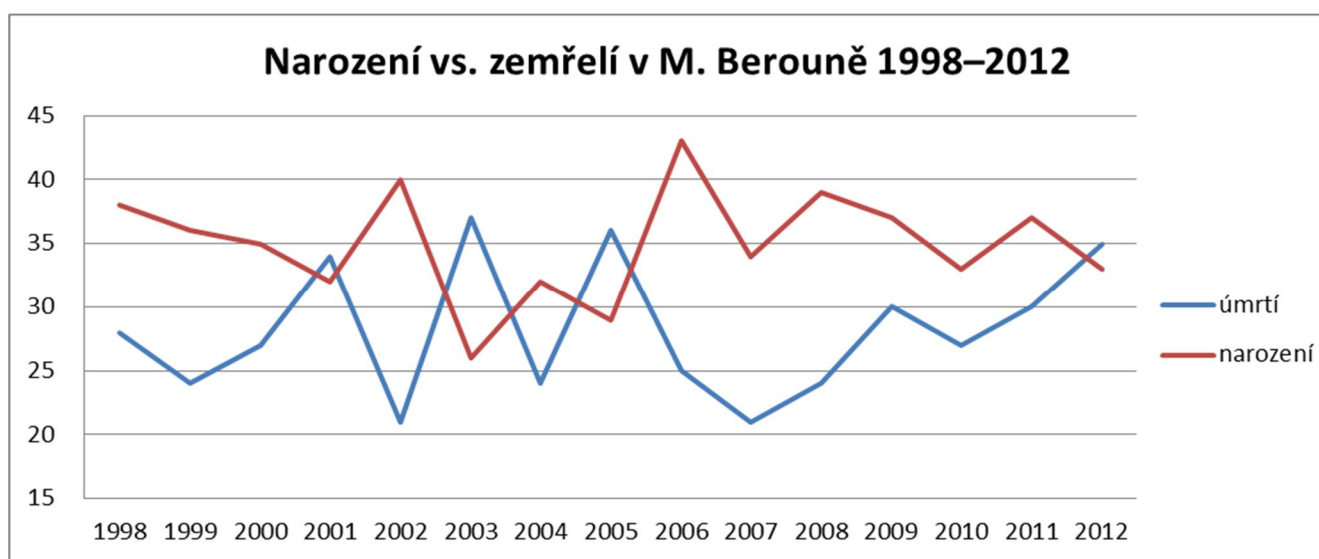
¹⁶ K údajům ČSÚ je vázána i většina statistik a tabulek. Pokud není v textu uvedeno jinak, vycházíme právě z nich. Nejčastěji se přitom jedná o údaje ze Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011 (dále jen SLDB). V některých případech (například u migračních trendů) se nicméně přikláníme k – leckdy odlišným – údajům z moravskoberounské matriky.

Graf 2a: Počet obyvatel Moravského Berouna v letech 1991–2012 (zdroj ČSÚ)

V Grafu 2a je zřetelně vidět setrvalý úbytek obyvatelstva. Jeho počet od roku 1991 poklesl o 11,3 % (z 3535 na 3134). Tento pokles byl v devadesátých letech mírný (o 1,4 %), později však nabral na prudkosti (-10,1 % oproti r. 2000).

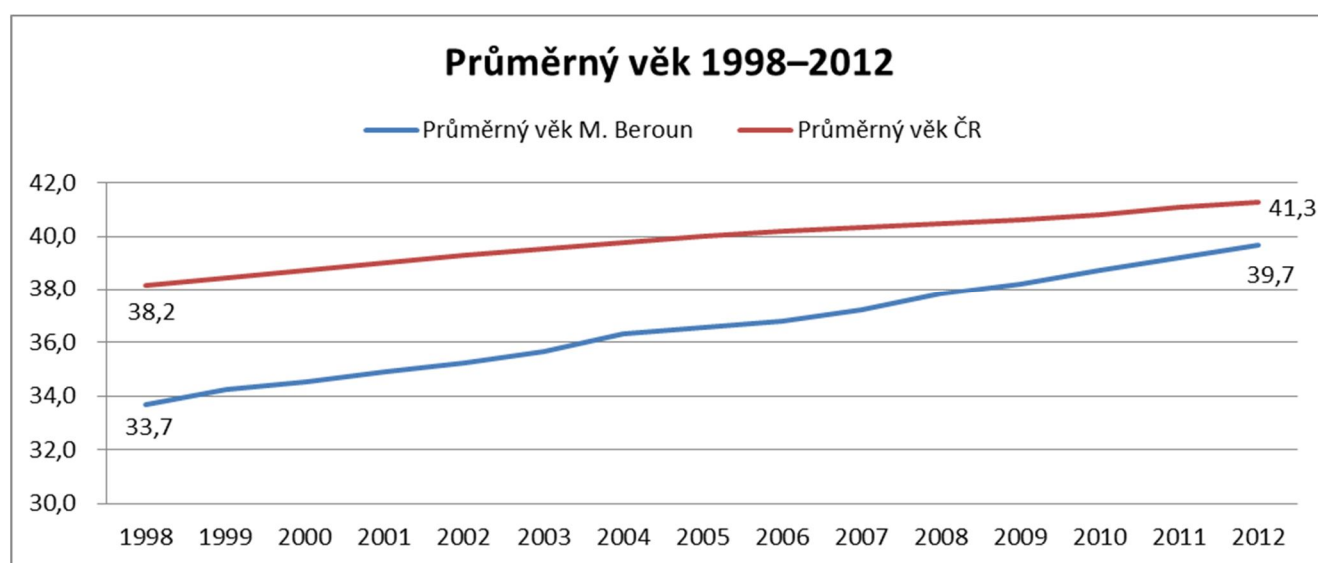
Přirozený přírůstek obyvatelstva je přitom podle údajů matriky od roku 1998 dokonce kladný (+101). Graf 2b však naznačuje, že se tento příznivý populační trend v posledních letech oslabuje (v roce 2012 počet zemřelých po sedmi letech opět převýšil – byť mírně – počet narozených).

Graf 2b: Narození vs. zemřelí v Moravském Berouně v letech 1998–2012 (zdroj matrika)

Věková struktura obyvatelstva

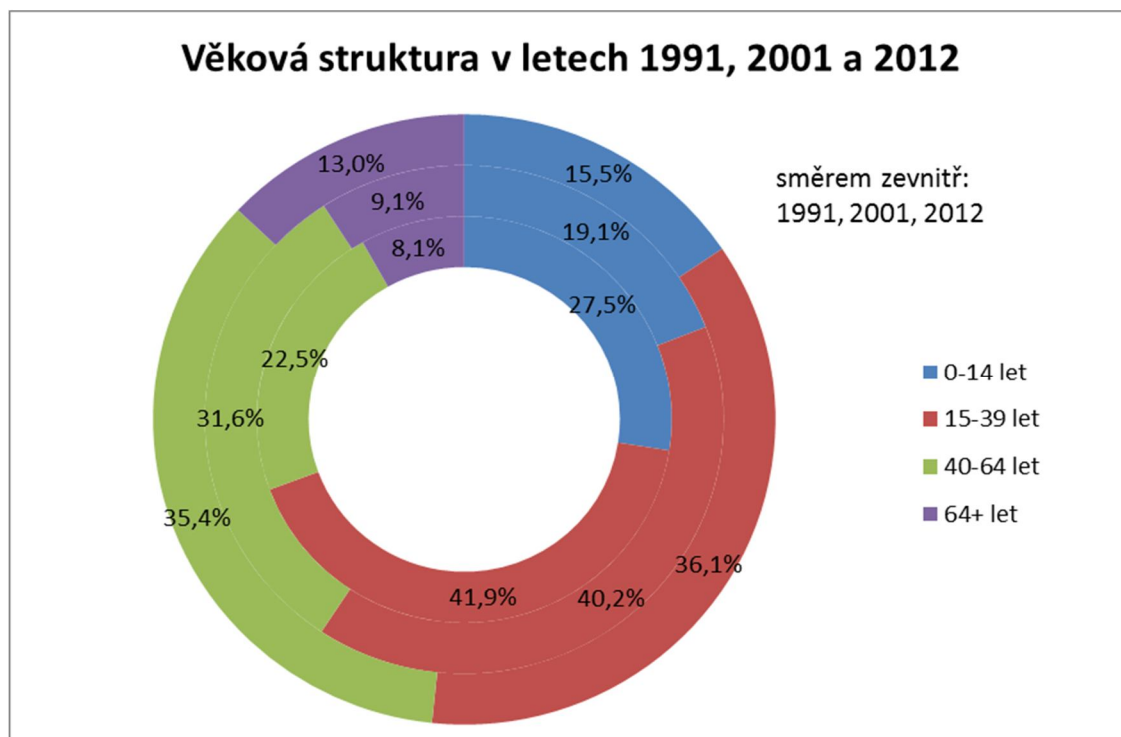
Podle údajů ČSÚ bylo v roce 2012 průměrnému obyvateli Moravského Berouna 39,7 let, což je 1,6 roku pod celorepublikovým průměrem. Toto relativní mládí obyvatel však nemusí mít dlouhého trvání. Z Grafu 2c je totiž patrné rychlé stárnutí obyvatelstva – mnohem rychlejší než je v ČR obvyklé. Zatímco v roce 1998 byl průměrný věk moravskoberounských téměř pět let pod průměrem ČR (33,7 oproti 38,2), postupně se tento rozdíl smršknul až téměř na třetinu.

Graf 2c: Průměrný věk obyvatel Moravského Berouna v letech 1998–2012 (zdroj ČSÚ)

V Grafu 2d si můžeme všimnout demografického vývoje v rámci jednotlivých věkových kategorií. Jasně patrným jevem je soustavný pokles podílu obyvatel mladších než 40 let. Zvláště markantní je pokles u zastoupení dětí (z 27,5 % na 15,5 %). Zatímco v roce 1991 jich v obci žilo 971, nyní je jich už jen prakticky polovina, 487. U obyvatel ve věkové kategorii 15–39 let je úbytek přibližně čtvrtinový (z 1481 na 1132).

V ostrém kontrastu vůči těmto věkovým kategoriím stojí skupina lidí nad 40 let. Jejich počet navzdory celkovému úbytku moravskoberounského obyvatelstva naopak od roku 1991 vzrostl i v absolutních hodnotách, a to o cca 40 %. Zvláště rapidní je populační nárůst v kategorii na pomezí důchodového věku (55–64 let), v níž se počet osob zdvojnásobil z 239 na 480.

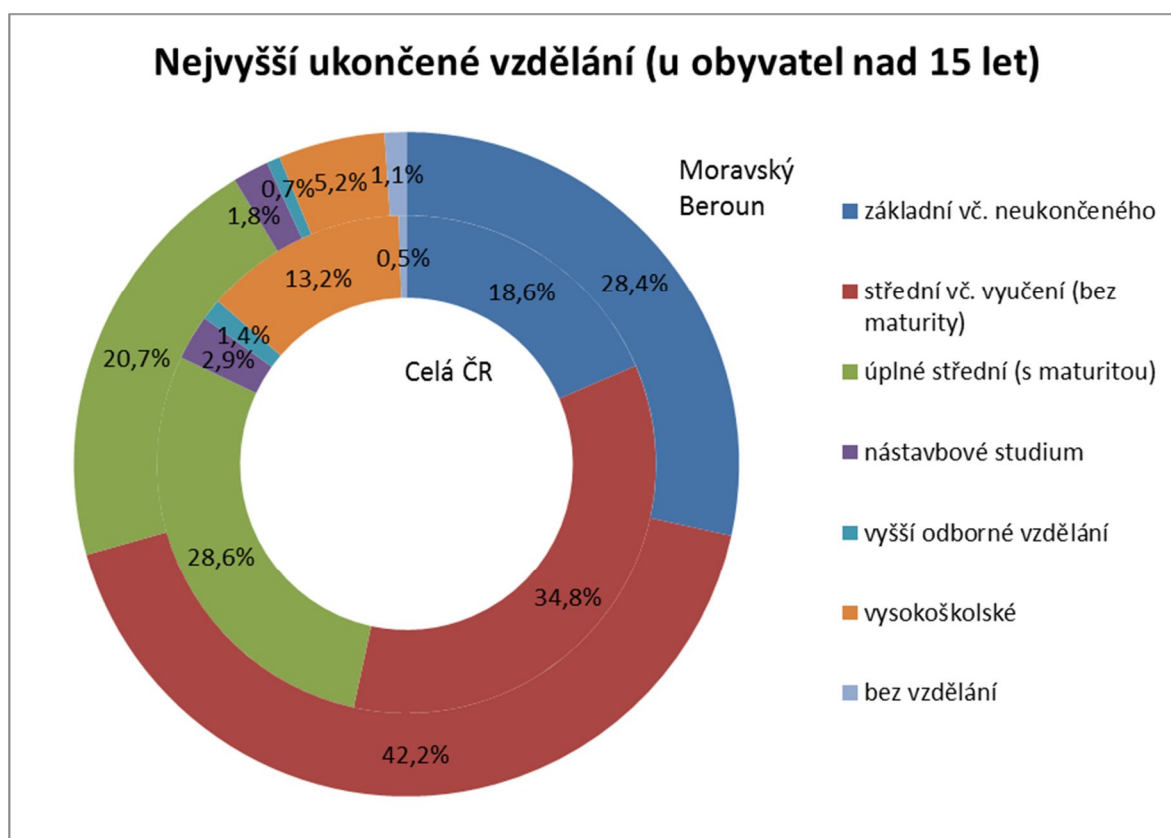

Graf 2d: Věková struktura obyvatel Moravského Berouna v letech 1991, 2001 a 2012 (zdroj SLDB)

Na základě statistických dat lze předpokládat, že na nepříznivých demografických trendech – stárnutí populace a jejím klesajícím přirozeném přírůstkem – se v následujících letech mnoho nezmění. Hrozí naopak, že se tyto trendy mohou dále posilovat. Snižující se populační podíl současných i potenciálních rodičů nedává příliš důvodů k naději, že by se obyvatelé Moravského Berouna mohli vyhnout tomu, aby jejich průměrný věk už během několika následujících let celorepublikový průměr přesáhl.

Vzdělanostní struktura obyvatel

Graf 2e ukazuje, že lidé v Moravském Berouně nejčastěji dosáhli středního vzdělání bez maturity (42,2 %); jde zejména o jednotlivce s výučním listem. Vysoké je i zastoupení skupiny pouze se základním vzděláním (28,4 %). Z grafu je patrné, že podíl těchto segmentů je nadprůměrný i ve srovnání s celou ČR. Oproti tomu zastoupení středoškolsky a především pak vysokoškolsky vzdělaných je nízké (u vysokoškoláků jsou to 5,2 %, což jsou jen dvě pětiny průměru ČR). Lze předpokládat, že značné zásluhy na této skutečnosti mají omezené možnosti uplatnění vzdělanějších lidí na místním trhu práce. Odliv vysokoškoláků, kteří po dokončení studia zůstávají ve velkých městech, přitom může představovat důležitou bariéru rozvoje.

Graf 2e: Nejvyšší ukončené vzdělání obyvatel Moravského Berouna starších 15 let ve srovnání s průměrem ČR (zdroj ČSÚ)

Občanská vybavenost

Moravský Beroun je poměrně dobře vybaven sítí služeb. Ve městě se nachází informační centrum, pošta se službou CZECH POINT, knihovna, kino, sportovní hřiště¹⁷ a dva penziony. Fungují zde obchody s potravinami, stravovací zařízení, kadeřnictví a další služby. Obec má, vyjma některých místních částí, zavedenou plynofikaci, vodovod a kanalizaci s vlastní čističkou odpadních vod. Ve městě je zřízena služebna Policie ČR, sbor dobrovolných hasičů a od 1. 7. 2013 také Městská policie. V létě je k rekreaci využíván dva kilometry vzdálený rybník, v zimě k lyžování nedaleký sjezdový areál „Na opičkách“ a běžecké tratě. Zajímavá místa v okolí jsou propojena sítí turistických a cykloturistických tras.¹⁸

¹⁷ Ke sportovnímu vyžití jsou místním k dispozici fotbalový areál TJ Granitol, lyžařský oddíl, oddíl tenisu a stolního tenisu či zájmové kroužky volejbalu a aerobiku.

¹⁸ Viz <http://www.morberoun.cz>.

Přibližně 1,5 km od středu obce, v místní části Ondrášov, leží vlakové nádraží na trati, jež zajišťuje spojení ve směru na Olomouc (14x denně) a na Opavu (6–7x denně). K dopravě do Šternberka i do bývalého okresního města Bruntálu využívá většina obyvatel autobusů, které jezdí 12–14x denně. Poslední autobusový spoj však jede do Šternberka už v 18:45 a ze Šternberka v 18:17, což je problém například pro ty, kdo pracují v odpoledních směnách. Menší je i hustota dopravního spojení s těmi okolními obcemi, které neleží na hlavních komunikacích. Například do místní části Nové Valteřice je autobusová doprava zajišťována pouze dvakrát denně.

Školství

Pro děti ve věku 3–7 let (v čase výzkumu jich bylo cca 110) funguje Mateřská škola. Ve městě je dále zřízena Základní devítiletá škola, aktuálně s 230 žáky. 27 z těchto dětí dochází do tří tzv. praktických a speciálních tříd.¹⁹ O přetrvávajících příčinách i důsledcích praktického a speciálního vzdělávání v Moravském Berouně se podrobněji zmiňujeme v kapitole 2.2.

V Moravském Berouně není žádná střední škola ani odborné učiliště, většina studentů dojíždí do okolních spádových měst.

Zdravotnictví

Občané města i jeho okolí mají k dispozici zdravotní středisko, kde sídlí ordinace praktického dětského lékaře, praktického lékaře pro dospělé a stomatologa. V Moravském Berouně působí ještě další stomatolog, praktický lékař a lékárna. Ve městě funguje i Odborný léčebný ústav neurologicko-geriatrický (OLÚNG). Disponuje kapacitou 128 lůžek a zabývá se poskytováním tzv. následné péče pro dlouhodobě nemocné. Do OLÚNG sice jedenkrát týdně dojíždějí odborní lékaři, jejich specializace je však zaměřena především na seniory. Obyvatelé Moravského Berouna tedy za odbornější lékařskou péčí musí především do Šternberka či Olomouce.²⁰

Sociální služby

Poskytovateli sociálních služeb jsou jak obec, tak nestátní neziskové organizace. Pod Úsekem sociálních věcí a školství Městského úřadu (MěÚ) je zřízena pečovatelská služba. Její služby se týkají seniorů; ambulantní formou jsou poskytovány v Domě soustředěné péče, případně v Domě s

¹⁹ Osobní sdělení, vedení Základní školy, vlastní terénní zápisky.

²⁰ Viz <http://www.morbeoun.cz>.

chráněnými byty. Pečovatelská služba působí také terénní formou v domácnostech klientů v Moravském Berouně a jeho místních částech.²¹

Jednou z nestátních organizací je obecně prospěšná společnost **Help-IN**.²² Ta je v Moravském Berouně od roku 2011 a věnuje se rodinné asistenci a sociálně-aktivizačním službám pro rodiny s dětmi, a to ambulantní i terénní formou. Hlavními cíli společnosti jsou zvýšení motivace rodičů a dětí ke vzdělání, pomoc s přípravou do školy, doučování, pracovní výchovná činnost s dětmi a dospělými a socio-terapeutická činnost vedoucí k „rozvoji nebo uchování osobních a sociálních schopností a dovedností podporujících sociální začleňování.“²³ Help-IN spolupracuje s oddělením sociálně právní ochrany dětí na MěÚ Šternberk a snaží se tak snížit riziko umístění dětí do ústavní výchovy. Kapacita sociální pracovnice, která na pobočce pracuje, je devět rodin.

Poradna pro občanství, občanská a lidská práva²⁴ provozuje terénní sociální programy určené rodinám a jednotlivcům ohroženým sociálním vyloučením. Služba zahrnuje zejména pomoc v „oblasti dluhů, bydlení, diskriminace, pracovní-právních vztahů.“²⁵ Poradna má pobočku ve Šternberku a sociální pracovnice odtud dojíždějí každé úterý. V současné době mají v Moravském Berouně na starosti zhruba 80 klientů.²⁶

Občanské sdružení **ECCE HOMO** provozuje sociálně aktivizační služby pro rodinu a mládež v Centru pro rodinu, děti a mládež.²⁷ Provoz Centra je zaměřen především na volnočasové aktivity pro děti a mládež, rozvoj osobnosti a dovedností, rozvoj počítačové gramotnosti a prevenci sociálně patologických jevů.²⁸ Sdružení zastřešuje také taneční kroužek a fotbalový oddíl. Zařízení je v provozu každý všední den od osmi do dvanácti hodin pro předškolní děti a v čase 13–16 hodin pro ostatní.²⁹

Regionální sdružení **REMASIAS**³⁰ poskytuje od loňského roku v Moravském Berouně a okolí službu osobní asistence a vzdělávání seniorům, ale také osobám se zdravotním postižením a chronicky nemocným. V současné době má REMASIAS pět klientů, plánovaná kapacita je 20.³¹

V Moravském Berouně je v provozu ještě mateřské centrum Medvídek, jehož provozovatelem je občanské sdružení Berounská lípa, a senior klub.³²

²¹ Viz *Katalog poskytovatelů sociálních služeb na Šternbersku*, MěÚ Šternberk 2011, str. 19

²² Help-IN sídlí na adrese Masarykova 200.

²³ *Katalog poskytovatelů sociálních služeb na Šternbersku*, MěÚ Šternberk 2011, str. 22.

²⁴ Viz <http://www.poradna-prava.cz>.

²⁵ *Katalog poskytovatelů sociálních služeb na Šternbersku*, MěÚ Šternberk 2011, str. 29.

²⁶ Údaj pochází z rozhovoru s pracovníci ze dne 26. 6. 2013.

²⁷ Centrum sídlí na adrese Masarykova 371.

²⁸ *Katalog poskytovatelů sociálních služeb na Šternbersku*, MěÚ Šternberk 2011, str. 31.

²⁹ Údaj z rozhovoru s pracovníci 2. 7. 2013.

³⁰ Viz <http://www.svendaremas.cz/>.

³¹ *Katalog poskytovatelů sociálních služeb na Šternbersku*, MěÚ Šternberk 2011, str. 31.

2.2. Základní charakteristiky sociálního vyloučení v Moravském Berouně

Sociální vylučování bývá chápáno jako „proces, kterým jsou jednotlivci i celé skupiny osob zbavováni přístupu ke zdrojům nezbytným pro zapojení se do sociálních, ekonomických a politických aktivit společnosti jako celku.“³³ Mezi tři základní dimenze sociálního vyloučení patří **ztížený přístup ke kvalitnímu bydlení, na trh práce a ke vzdělání**. S těmito faktory bezprostředně souvisí problematika zadluženosti.

Vznik a vývoj sociálního vyloučení v obci

Problematika sociálního vyloučení je dnes v Moravském Berouně převážně spjata s romským obyvatelstvem. Nutno však dodat, že nejen s ním. V poslední době například narůstá počet neromských rodin, které se ocitají na okraji společnosti kvůli socioekonomické situaci.

Řada problémů spjatých se sociálním vyloučením má kořeny v minulosti. Příčiny jsou většinou strukturálního charakteru. Jde zejména o důsledek transformace ekonomiky po roce 1989, v jejímž rámci došlo k privatizaci státních podniků i bytového fondu; v současnosti se do situace výrazně promítá ekonomická krize. Zvláště méně kvalifikovaní obyvatelé byli těmito procesy zasaženi velmi citelně, a to v první řadě na poli zaměstnanosti.³⁴

Zásadním faktorem pro vznik sociálního vyloučení se stala romská imigrace. Její počátky jsou zmiňovány v obecní kronice: „*Občané cikánského původu se v našem městě objevují po roce 1948, kdy dochází k imigraci hlavně z východního Slovenska.*“³⁵ Počet Romů přitom v minulosti značně kolísal a migrace byla daleko intenzivnější, než je tomu dnes. „*V lednu 1969 jich bylo u nás 48 a v říjnu 1969 71. (...) Všichni v 10 domácnostech s 16 rodinami.*“³⁶ V dalších letech počet Romů rychle narůstal: „*Oproti roku 1969 značně přibýlo cikánů v našem městě. Koncem roku je zde 22 rodin, celkem 113 osob cikánského původu. (...) V říjnu (1972) činil jejich počet 146 osob, z toho 72 dětí.*“³⁷ Ze záznamů je patrný i nepokrytě paternalistický přístup: „*S občany cikánského původu – Romy – je*

³² Viz <http://www.berounskalipa.cz>.

³³ *Slovníček pojmů – sociální exkluze (vyloučení)*. Dostupné z: <http://www.epolis.cz>.

³⁴ Více viz kapitola 4.

³⁵ KALVA, J.: *Paměti města Moravského Berouna*. Moravský Beroun 1978–1980, str. 54. Dostupné z: <http://vademecum.archives.cz/vademecum/>.

³⁶ Tamtéž, str. 90.

³⁷ Tamtéž, str. 90.

*neustálá svízeľ. Jejich převýchova k normálnímu společenskému a kulturnímu životu se nedaří. Jejich rodiny žijí izolovaně od společenského dění v obci a převážná část se jich dopouští různých přestupků. (...) Část se jich včlenila do normálního života, větší část však stále migruje mezi slovenskými a českými kraji, mění zaměstnání, děti neposílají pravidelně do školy.*³⁸

Z kroniky je patrné, že velká část romských rodin žije v Moravském Berouně již po desetiletí a vzhledem ke zmíněnému obecnému poválečnému doosídlování jsou tedy Romové mnohdy stejnými „starousedlíky“ jako příslušníci majority. V minulosti však většinou obývali jiné domy a byty než dnes a i jejich společenské postavení bylo odlišné, jak vyplývá například z rozhovoru s moravskoberounskou pamětnicí: „Když přišli Romové, měli ještě dlouhé sukně. (...) Všichni pracovali, byli to dobří dělníci, dělali většinou u dopravy, ženy dělaly uklízečky.”³⁹ Z většiny z rozhovorů s obyvateli majority jsme ale nezaznamenali výraznější averzi vůči romskému etniku: „Romové mě neotravují, sem, jak já bydlím, nechodí. Občas, když jdu po náměstí, tak mě pozdraví, tak já je taky, ale to je všechno, jinak se s nima nesetkávám.”⁴⁰ Mnozí z majoritních respondentů však mají pocit, že Romů přibývá. Hlavně jim vadí, že jsou vidět na náměstí: „Koupou se v té kašně na náměstí. A vadí mně, že když tam jdu, tak si nemám kde sednout, protože všude sedí oni. Taky hrajou na náměstí fotbal, to asi lidem, co tam bydlí, vadí.”⁴¹

Sociální vyloučení části obyvatel je podporováno strukturálním znevýhodněním regionu, do kterého POÚ Moravský Beroun spadá. K vysoké nezaměstnanosti⁴² a nízkému vzdělání se přidávají další faktory, například nedostatečná obslužnost veřejnou dopravou.⁴³ Jiným faktorem je poměrně značná vzdálenost spádových obcí, v nichž se nacházejí střední školy, specializovaní lékaři či úřady. K oslabení role obce přispělo i zrušení Úřadu práce či reforma ve vyplácení sociálních dávek roku 2012. Tuto agendu měl totiž dříve v kompetenci zdejší Odbor sociálních věcí, dnes však spadá pod Úřad práce Šternberk. Snižování kompetencí města v oblasti státní správy je současně jedním z faktorů působících úbytek obyvatelstva a nárůst nezaměstnanosti.⁴⁴ Obci též chybí kulturní vyžití či

³⁸ Tamtéž, str. 148.

³⁹ Osobní sdělení, respondentka M2, vlastní terénní záznamy.

⁴⁰ Osobní sdělení, respondentka M3, vlastní terénní záznamy.

⁴¹ Osobní sdělení, respondentka M4, vlastní terénní záznamy.

⁴² Vysoká nezaměstnanost je zmiňována již v meziválečném období: „Následný dopad hospodářské krize v roce 1931 měl za následek další zubožení Berouna, který vykazoval nejvyšší míru nezaměstnanosti v okrese.”

THEIMER, J.: *Stručné dějiny okresního města Moravského Berouna*, Moravský Beroun 2009, str. 25.

⁴³ Více viz kapitola 4.

⁴⁴ Podobnou situaci lze vysledovat i v historii. Když v roce 1949 zanikl okres Moravský Beroun z důvodu vzniku vojenského výcvikového prostoru Libavá, snížil se počet obyvatel města z 2500 na 1800. Viz KALVA, J., DOFFEK, J.: *Pamětní kniha města Moravský Beroun*, Moravský Beroun, 1952–1970. Dostupné z: <http://vademecum.archives.cz/vademecum/>.

aktivity pro mládež.⁴⁵ Odrazem strukturálního znevýhodnění je vysoká míra emigrace či související pokles cen nemovitostí.

Identifikace sociálně vyloučených lokalit v obci

V Moravském Berouně v současnosti neexistují sociálně vyloučené lokality ve smyslu toho, že „by nedobrovolně segregované skupiny žily ve stigmatizovaných částech města, v nevyhovujícím bydlení s nedostatečnou úrovní sanitárního vybavení a přístupem k běžným službám.“⁴⁶ V minulosti bychom za takové lokality mohli označit dva bytové domy v místní části Nové Valteřice anebo ty na ulicích Ostrov a Karla IV. Tyto domy jsou však již úplně nebo z větší části vystěhovány a zakonzervovány.

Odhlédneme-li od nezanedbatelných obtíží, které vystěhování přineslo nájemníkům těchto nemovitostí,⁴⁷ samotný fakt stávající neexistence „ghett“ lze považovat za výhodu při hledání řešení – ve městě nedochází ke ghettoizaci na základě etnické nebo sociální charakteristiky. Sociálně patologické jevy se nekoncentrují na jednom místě a nevzniká žádná viditelná bariéra mezi majoritou a sociálně vyloučenými. Sociální vyloučení má tedy v Moravském Berouně spíše symbolickou než prostorovou povahu. Namísto sociálně vyloučených lokalit je tedy vhodnější hovořit o sociálně vyloučených či znevýhodněných jednotlivcích či rodinách, jakkoli i oni žijí především v domech, které mají určité společné charakteristiky.

Většina z domů obývaných sociálně vyloučenými se nachází na Opavské a v přilehlých ulicích Janáčkova, Ostrov, Střední, Povelská, Karla IV., Dolní a Mlýnský vrch. Trochu stranou této oblasti stojí nemovitosti na Lidické, Dvořákově a bytové jednotky na Masarykově. Některé romské rodiny žijí také na sídlišti na ulici Generála Svobody. V zásadě jsou všechny domy součástí běžné zástavby a obvykle nevybočují svou polohou ani vnější úpravou. Z hlediska stavebně-technického stavu tvoří výjimku bytovka ve vlastnictví obce na Ostrově a některé rodinné domy s viditelně neupraveným zevnějškem (ten nicméně často kontrastuje s pečlivě zařízeným a udržovaným interiérem).

Sociálně vyloučení v Moravském Berouně neobývají pouze bytové domy, ale i soukromé nemovitosti. Většinou jde o romské starousedlíky, v posledních pěti letech k nim však přibývají ještě další Romové, kteří se stěhují do cenově dostupných domků ve špatném stavu.⁴⁸

⁴⁵ Terénní záznamy; terénní šetření mezi majoritou dne 27. 8. 2013, osobní sdělení.

⁴⁶ TOUŠEK, L.: *Sociální vyloučení a prostorová segregace*. Přehledové studie 07/11, Centrum aplikované antropologie 2007. Dostupné z: http://www.antropologie.org/attachments/143_143_Ladislav_Tousek_Socialni_vyloucení_a_prostorova_segregace.pdf.

⁴⁷ Více viz kapitola 3.

⁴⁸ Na to, že je cena nemovitostí přijatelná i pro sociálně vyloučené, má vliv i obecně nízká poptávka způsobená

Kvalita bydlení v cílových lokalitách

Ve většině případů nelze říci, že by domy, kde bydlí sociálně vyloučení, a jejich okolí, působily zanedbaným dojmem. Viditelné rozdíly nacházíme spíše opačného charakteru: ve vyšší kvalitě bydlení a lepší údržbě veřejných prostor na jiných místech. Jedná se především o sídliště na ulici Generála Svobody, náměstí 9. května a prostor před novými bytovkami na Smetanově. Domy se sociálně vyloučenými jsou naopak spíše v části města, která se odlišuje například zvýšeným množstvím prázdných nemovitostí.

Navzdory relativně malým pozorovatelným rozdílům od běžné zástavby mívají domy obývané sociálně vyloučenými prvky, které komfort a kvalitu bydlení snižují. Především na Opavské ulici je to například nedostatečná šířka či místy dokonce úplná absence chodníků, které navíc – jak často zaznívalo ve výpovědích respondentů – nejsou na této rušné ulici opatřeny bezpečnostními zábranami. Dalším znakem společným většině těchto objektů je jejich stavebně-technický stav. Navzdory relativně příznivému vnějšímu dojmu je v nich kvalita života často snižována závadami a nedostatky, zvláště pak u objektů ve vlastnictví města.⁴⁹

Zásadní vliv na stav městských bytových domů má jejich stáří. Bytové domy pocházejí (kromě jedné výjimky) z předválečného období, dva dokonce z 19. století. Opravy a investice však v posledních letech měly spíše udržovací charakter.⁵⁰ Nedostatky se týkají vytápění, izolací, vlhkosti, plísní či nedostatečného vybavení (například nefunkčních dveří). Vyloučené objekty rovněž charakterizuje míra (ne)údržby společných prostor či častá absence zvonků a poštovních schránek. Při rozhovorech v objektech na Opavské a na Ostrově zaznívaly i stížnosti na nedostatečné zabezpečení prostorů pro uskladnění topiva, k jehož krádežím velmi často dochází. Dlužno však dodat, že jsme se nikde nesetkali s opravdu závažnými nedostatky technické infrastruktury. Kromě bytového domu na Ostrově je všude k dispozici teplá i studená voda, elektřina či napojení na kanalizaci a plynovod (jakkoli část domácností topí z důvodu úspor jinými způsoby).

vyliďňováním obce.

⁴⁹ Nemluvě o katastrofickém stavu objektu na Ostrově, který obec plánuje v blízké době zakonzervovat. Viz kapitola 3.

⁵⁰ Konkrétní podkladové materiály o stavebně-technickém stavu domů a o historii jejich závad a úprav se nám nepodařilo získat. Vycházíme proto především z vlastního pozorování a z rozhovorů.

Identifikace sociálně vyloučených obyvatel Moravského Berouna

Projevem sociálního vyloučení je například dlouhodobá nezaměstnanost, závislost na sociálních dávkách, vysoká zadluženost, život v prostorově vyloučených částech obcí, nízká kvalifikace, špatný zdravotní stav, rozpad rodin či ztráta sebeúcty. „*Proces sociálního vyloučení je primárně důsledkem chudoby a nízkých příjmů, přispívají k němu však také další faktory, jako je diskriminace, nízké vzdělání či špatné životní podmínky.*“⁵¹

Jako sociálně vyloučené jsme v Moravském Berouně identifikovali osoby dlouhodobě nezaměstnané, osoby, které jsou existenčně závislé na příjmech z dávek v hmotné nouzi, matky samoživitelky, invalidní důchodce a lidi s fyzickým nebo duševním handicapem. Za sociálně vyloučené také považujeme osoby s vysokými dluhy a exekucemi, osoby závislé na návykových látkách, osoby po skončení výkonu trestu, lidi bez domova anebo osoby, kteří jsou ohroženi ztrátou bydlení.

Na základě terénního výzkumu, hloubkových rozhovorů s neziskovými organizacemi i pečlivé analýze nemovitostí odhadujeme počet sociálně vyloučených osob v Moravském Berouně na 172–185. To by znamenalo 5,5 až 5,9 % z 3134 obyvatel evidovaných k 31. 12. 2012. Převážná většina sociálně vyloučených jsou Romové (odhadem jich je kolem 160). Nejde však rozhodně o všechny moravskoberounské Romy. V obci žijí ještě další 3–4 rodiny, které nelze z hlediska uvedených indikátorů za sociálně vyloučené považovat. Na druhou stranu 17 ze 134 osob zahrnutých do dotazníkového šetření byli ne-Romové (tj. 13 %). Tito ne-Romové se od sociálně vyloučených Romů podstatněji neliší ani v příčinách sociálního vyloučení, ani v životních strategiích. Většina z nich obývá soukromý bytový dům na Opavské, několik jich bydlí i na Janáčkově.

Námi zjištěné počty obyvatel jsou ve světle dosavadních studií překvapivě nízké. *Zpráva o situaci romské menšiny v kraji za rok 2010* uvádí asi 330 Romů tvořících zhruba 10 % obyvatelstva.⁵² O rok později je v *Situační analýze ORP Šternberk* odhadován počet Romů na 300⁵³ a v interním materiálu Agentury pro sociální začleňování z roku 2012 je zmiňováno rozpětí 200–230.⁵⁴ I když lze považovat čísla – zvláště u prvních dvou dokumentů – za nadhodnocená, srovnání zvláště s třetím dokumentem napovídá, že sociálně vyloučených Romů v Moravském Berouně ubývá.⁵⁵

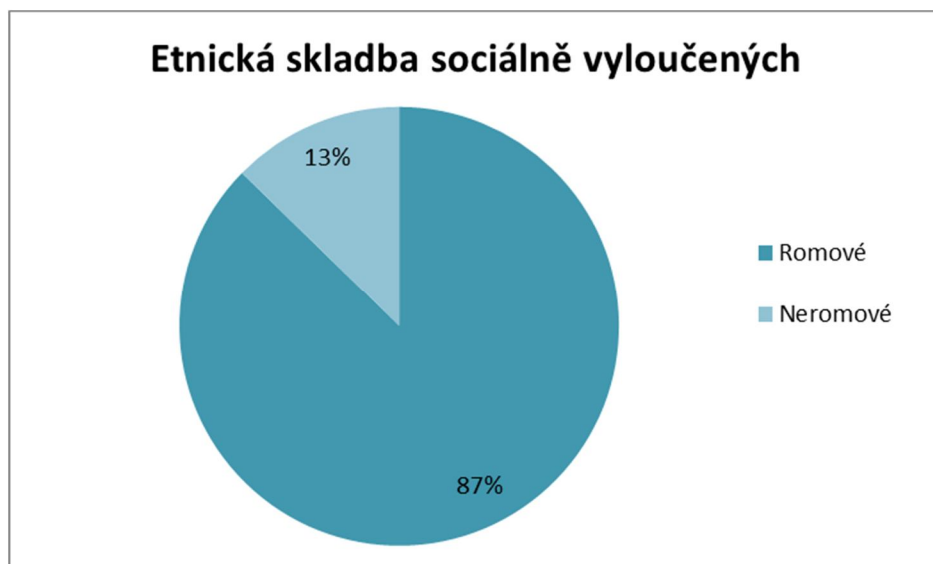
⁵¹ *Slovníček pojmů – sociální exkluze (vyloučení)*, dostupné z: <http://www.epolis.cz>.

⁵² *Zpráva o situaci romské menšiny v kraji za rok 2010*, Olomoucký kraj 2010, str. 6.

⁵³ *Situační analýza – ORP Šternberk*, Sociofaktor 2011, str. 36. (neveřejný dokument)

⁵⁴ *Mikroanalýza Moravský Beroun*, Interní materiál Agentury pro sociální začleňování 2012, str. 16.

⁵⁵ Více viz data v kapitole 3.

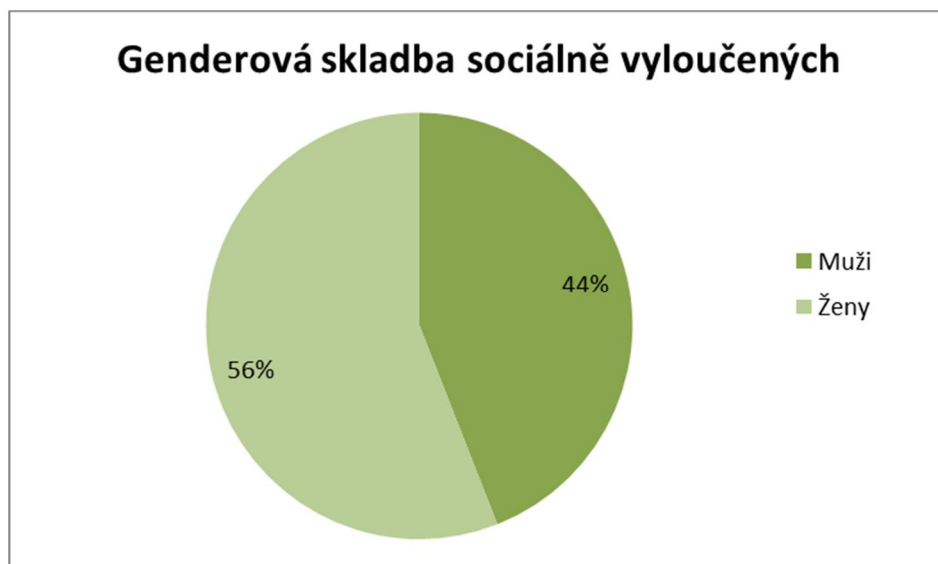

Graf 2f: Etnická skladba sociálně vyloučených (n=134)

Dotazníkové šetření nám bylo umožněno u 148 vyloučených, z toho bylo 58 dětí a pět důchodců. Na základě znalosti terénu kvalifikovaně odhadujeme celkový počet na 172 vyloučených, z toho 71 dětí a osm důchodců. Na druhou stranu je třeba podotknout, že vzhledem k tomu, že modely soužití bývají běžně nestabilní (např. žije více rodin v jedné bytové jednotce), je pravděpodobné, že se počet obyvatel může rychle měnit.

Gender a věk sociálně vyloučených

Vzájemný genderový poměr sociálně vyloučených není výrazně překvapivý a – navzdory mírné převaze žen (56 %) – je srovnatelný s celorepublikovým průměrem (viz Graf 2g; celorepublikový průměr žen je dle SLDB 51 %).

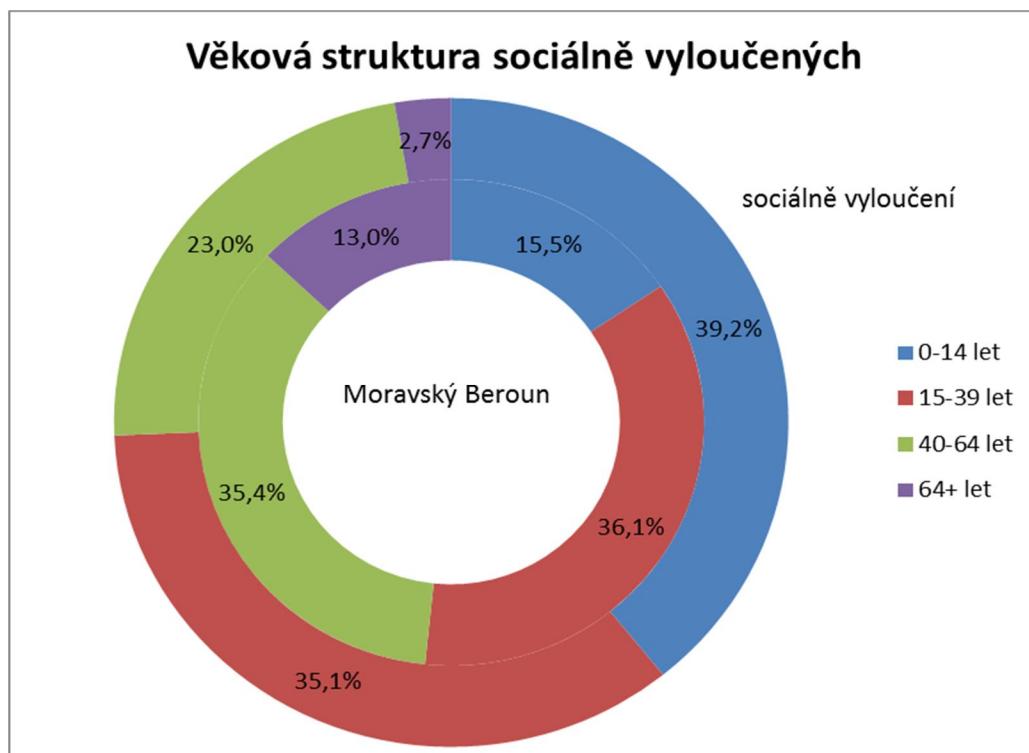

Graf 2g: Genderová skladba sociálně vyloučených (n=134)

Daleko zajímavějším ukazatelem je věková struktura. Ta ostře kontrastuje se stárnoucím zbytkem Moravského Berouna (viz Graf 2h) a mírní tak jeho nepříznivé demografické ukazatele. Oproti věkovému průměru v obci (39,7 let) je tato hodnota u sociálně vyloučených prakticky dvoutřetinová (26,9 let); medián je dokonce 22.⁵⁶

Kontrasty jsou zvláště výrazné u některých věkových kategorií. V tomto ohledu ční zejména 39,2% podíl dětí v populaci sociálně vyloučených oproti jejich 15,5% podílu v Moravském Berouně jako celku. Zastoupení věkového rozmezí 15–39 let je zato u obou skupin víceméně totožné. Podstatný rozdíl je ovšem u lidí starších 40 let. Zatímco u sociálně vyloučených tvoří tuto skupinu přibližně čtvrtina populace, v Moravském Berouně jako celku je to v současnosti už téměř polovina. Zvláště dramatický je pak rozdíl v případě obyvatel důchodového věku (jen 2,7 % oproti obecnímu průměru 13 %). Věková struktura sociálně vyloučených tak v leccem připomíná spíše Moravský Beroun roku 1991 (Graf 2d) než stárnoucí město o 21 let později.

⁵⁶ Lze přitom předpokládat, že skutečné údaje jsou ještě o něco nižší. Z celkového počtu sociálně vyloučených (cca 172) se nám totiž podařilo v dotazníkovém šetření zjistit přesné věkové údaje pouze u 127 z nich; chybějí zejména u cca 25 dětí. Věkové kategorie dětí, u nichž jsme věk zjistili: 0-2 roky: 6, 3-6 let: 10, 7-14 let: 30. Dospívajících ve věku 15–26 let je 25.

Graf 2h: Věková struktura sociálně vyloučených (n=148) v porovnání s obyvatelstvem M. Berouna v r. 2012

Vzdělání sociálně vyloučených

Vzhledem k tomu, že většina dotazovaných své vzdělání neuvedla, jsou naše poznatky v tomto ohledu kusé. Domníváme se, že příčinou zdrženlivosti respondentů byla v prvé řadě snaha se před námi stylizovat, neuvádět, že mají jen nízké vzdělání. Usuzujeme proto, že většina lidí, kteří dosáhli vyššího než základního vzdělání, tuto skutečnost uvedla. Konkrétně jde o devět osob z celkového počtu 90 dotazovaných starších 14 let (tj. 10 %), které uvedly, že za sebou mají učiliště. Sedm dalších respondentů uvedlo, že studuje, dva naproti tomu přiznali negramotnost. Zbýlých 71 buď neuvedlo nic, anebo základní vzdělání.

Z dotazníků lze usuzovat, že je vzdělání sociálně vyloučených velmi nízké. Svůj díl viny na tom jistě nese i zdejší praktická (dříve zvláštní) škola, která fungovala od roku 1967 až do roku 2012. Zařízení tohoto typu reprodukuje sociální vyloučení do značné míry samo o sobě. V rozhovorech s romskými matkami jsme například zaznamenali stereotyp, že navštěvovat základní školu znamená větší finanční výdaje či diskriminaci ze strany neromských spolužáků. Absolventy praktické školy jsou navíc většinou i sami rodiče. Nelze se proto příliš divit panující představě (a to zdaleka nejen mezi Romy), že praktická škola je určena romským dětem jaksi přirozeně.

V případě moravskoberounské praktické školy však můžeme o reprodukci vyloučení hovořit dvojnásob. Školu totiž navštěvovalo vysoké procento žáků, kteří by sem za normálních okolností nespádali. Tato skutečnost byla důsledkem nestandardních postupů, jejichž ústřední postavou se stal bývalý ředitel školy Zdeněk Mazal. V rámci medializované kauzy,⁵⁷ jejíž obsah potvrdila při rozhovoru i jedna z bývalých zaměstnankyň praktické školy,⁵⁸ vyloučeno na povrch, že ředitel přímo vybízel rodiče romských žáků k přestupu ze školy základní. Ředitel byl navíc školní inspekcí obviněn z podvodu, jehož součástí bylo vystavování účelových psychiatrických posudků, anebo z organizace lichvy. Po zveřejnění kauzy a odvolání ředitele došlo ke zrušení praktické školy a žáky převzala základní škola.

Příjmy sociálně vyloučených ze státních sociálních dávek

Jedním z projevů sociálního vyloučení je situace, kdy je finanční příjem rodiny tvořen zčásti dávkami státní sociální podpory a zčásti nepojistnými sociálními dávkami pomoci v hmotné nouzi. Dávky pomoci v hmotné nouzi dříve vyplácel sociální odbor přímo na MěÚ. V rámci sociální reformy se však začátkem roku 2012 tato kompetence přesunula na Úřady práce, v tomto případě ve Šternberku. Důsledky reformy přinášejí mnohá úskalí. Služba se zejména stala hůře dostupnou a spolu s centralizací agendy se anonymizovala. Na této skutečnosti mnoho nezměnilo ani to, že sem přešly některé z pracovníků, které moravskoberounské klienty znaly. Podle výpovědí bývalých pracovníků sociálního odboru MěÚ Moravský Beroun bylo vyplácení dávek v minulosti nejen daleko víc monitorováno, ale probíhala též intenzivnější komunikace se sociálně vyloučenými. Příliš vstřícně tuto reformu nehodnotí ani vedení ÚP Šternberk. Podle něj přinesla přílišnou redukci počtu zaměstnanců, kteří mají agendu na starosti, takže ti stávající jsou přehlceni. Dostatečně pak nezvládají individuální přístup ke klientům či šetření v domácnostech.⁵⁹

Přesnou skladbu vyplácených dávek se nám nepodařilo zjistit. Jedním z důvodů je, že evidence bývá vedena pro celé území ORP Šternberk, nikoliv jen pro Moravský Beroun. Podle zjištěných informací jsou nicméně příjmy domácností většinou tvořeny z dávek několika druhů. Obvykle jde o dávky státní sociální podpory, konkrétně příspěvek na bydlení, přídavek na dítě, případně o dávky v hmotné nouzi (příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení). Nárazové výdaje (dřevo na zimu, nová pračka atd.) pokrývá dávka mimořádné okamžité pomoci (MOP, tzv. „mopka“).

⁵⁷ O kauze psal např. *Respekt* v čísle 43/2011 v článku „Pane řediteli, můžete mi půjčit?“. Tento text je online přetisknut na webu Romea: <http://www.romea.cz/cz/zpravy/pane-rediteli-muzete-mi-pujcit-v-moravskem-beroune-dovedli-do-krajnosti-cesky-model-jmenem-zvlastni-skola>.

⁵⁸ Osobní sdělení, respondentka U1, vlastní terénní záznamy.

⁵⁹ Osobní sdělení, respondentka UP1, vlastní terénní záznamy.

Klientů, kteří pobírají dávky v hmotné nouzi, je podle ÚP 155.⁶⁰ Podle zjištění z reprezentativního šetření pobírají dávky v hmotné nouzi více jak polovina sociálně vyloučených domácností (19). Zbytek pobírají zejména dávku „příspěvek na péči“ (viz dále); poměrně velké je i množství invalidních důchodců.

Specifikem Moravského Berouna je podle pracovníků ÚP zvýšené pobírání dávky „pěstounský příspěvek“ (12 případů) a „příspěvek na péči“ (74 případů). Nárok na čerpání první z dávek vzniká na základě soudního rozhodnutí; týká se osob v náhradní rodinné péči. Výše dávky je odvozena od počtu dětí i stupně jejich závislosti na pomoci druhé osoby. Tento aspekt souvisí s druhou zmíněnou dávkou, příspěvkem na péči. Ten je přisouzen člověku, který „z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu potřebují pomoc jiné fyzické osoby při zvládnání základních životních potřeb.“⁶¹

Důvodem rozšířeného pobírání dávek, zvláště druhé jmenované, není jen vysoký počet handicapovaných v lokalitě.⁶² K dnešnímu stavu mohlo přispět také působení bruntálského psychiatra, který podle informací z médií,⁶³ ale i podle oslovených úředníků z MěÚ Šternberk a pracovníků neziskových organizací, psal v době zdejší praktické školy na sociálně vyloučené děti nepřiměřené posudky. Tato praxe měla pro rodiče dětí přímý finanční benefit, protože je opravňovala pobírat právě příspěvky na péči.⁶⁴

Kontroverzní systém psychiatrických posudků je již sice minulostí (vybrané případy byly i zpětně přezkoumány), přesto podle některých respondentů nelze vyloučit, že se s neoprávněným užíváním dávek můžeme setkat i dnes.⁶⁵ Výnosnost neprávem přisouzeného handicapu je však pro jeho nositele přinejmenším sporná. Takovýmto jedincům je totiž do budoucna značně ztížena sociální integrace ve smyslu přístupu k dalšímu vzdělání a k zaměstnání. Psychiatrický posudek tak

⁶⁰ Číslo vychází z počtu základní dávky hmotné nouze „příspěvek na živobytí“, na kterou má nárok (odhadem úřednic ÚP) 155 klientů z Moravského Berouna. Z našeho reprezentativního vzorku (148 osob z celkového počtu cca 172–185 sociálně vyloučených) pobíralo dávky v hmotné nouzi cca 90–100 osob. Příčinou, proč se uvedené číslo liší, mohou být jednak ti, kteří šetření odmítli, a potom také velký počet osob zaregistrovaných na Obecním úřadu v Moravském Berouně (259 osob), z nichž někteří „pendlují“ mezi městy Moravský Beroun a Šternberk. Osobní sdělení, respondentka UP1, vlastní terénní záznamy.

⁶¹ Integrovaný portál MPSV: *Příspěvek na péči*. Dostupné z: <http://portal.mpsv.cz/soc/ssl/prispevek>.

⁶² Podíl invalidních důchodců z celkového počtu sociálně vyloučených je dle reprezentativního šetření cca 9 %. Aktuální podíl invalidních důchodců za celou ČR (k 31. 3. 2013) přitom představuje jen 4,2 %. Viz Česká správa sociálního zabezpečení: *Počty důchodců a důchodů za 1. čtvrtletí 2013*. Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/media/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2013/2013-05-14-pocty-duchodcu-a-duchodu-za-1-ctvrtleti-2013.htm>.

⁶³ ČOPJAKOVÁ, K.: „Pane řediteli, můžete mi půjčit?“ *Respekt* 43/2011. Dostupné z:

<http://www.romea.cz/cz/zpravy/pane-rediteli-muzete-mi-pujcit-v-moravskem-beroune-dovedli-do-krajnosti-cesky-model-jmenem-zvlastni-skola>.

⁶⁴ Osobní sdělení, respondenti SO1, N1, N2, vlastní terénní záznamy.

⁶⁵ Osobní sdělení, respondentka N1, která pracuje s dětmi v „*dlouhodobě nepříznivém zdravotním stavu*“, vlastní terénní záznamy.

v konečném důsledku posiluje riziko dlouhodobé nezaměstnanosti a existenční závislosti na systému sociálních dávek.

Poskytovatelé sociálních služeb

Na Městském úřadě působí pracovnice Úseku pro sociální služby a školství, úsek byl zapojen do komunitního plánování Sociálních služeb Šternberska, který probíhal od roku 2011 do začátku roku 2013. V náplni práce pracovnice úseku je také poskytovat obyvatelům v hmotné nouzi poradenství, komunikovat s dalšími sociálními složkami ve městě, podporovat aktivní politiku zaměstnanosti. V průběhu výzkumu (červen až listopad 2013) měl úsek tři zaměstnankyně, dvě z nich ale pracovaly pro pečovatelskou službu. Třetí osoba pak obstarávala celou agendu Úseku pouze na půl úvazku. Z tohoto důvodu pak ostatní, zejména neziskové subjekty ve městě hodnotily práci Úseku jako nedostatečnou.

Z dotazníků vyplývá, že pokrytí služeb pro sociálně vyloučené ze strany tří jejich hlavních poskytovatelů (Help-IN, Ecce Homo a Poradna pro občanství, občanská a lidská práva) je poměrně vysoké. 75,8 % dotazovaných uvedlo, že s některou ze služeb spolupracovalo či spolupracuje. Obtížnější situace však nastává, máme-li určit, o koho z poskytovatelů se jednalo. Uživatelům totiž názvy služeb vcelku nic neříkají, spíše si je spojují s konkrétními pracovníky a pracovníci. Celkově jsme mezi dotazovanými zaznamenali jen slabé povědomí o fungování neziskových organizací, o jejich pravomocích, roli v rámci státu či financování. Chápání terénní služby jako prostředku vedoucího k sociální aktivizaci, motivaci a větší kompetenci vyloučených jsme například nezaznamenali nikde. Tato situace může vést k celkovému nepochopení poslání neziskových organizací, což považujeme za jeden z hlavních důvodů nespokojenosti některých klientů s poskytovanými službami.

Jak je vidno z Tabulky 2a, mezi klienty je největší zájem o služby spojené s bydlením a úřady (což může znamenat i spolupráci ohledně dávek). Velké zastoupení má také spolupráce týkající se úřadů a rodiny (jedná se zřejmě o asistenci v rodinách ohrožených odebráním dítěte do ústavní péče).

	bydlení	dluhy	rodina	zaměstnání	úřady	dávky
Ano	36,4%	15,2%	33,3%	6,1%	33,3%	9,1%
Ne	63,6%	84,8%	66,7%	93,9%	66,7%	90,9%

Tabulka 2a: Zastoupení odpovědí na otázky, čeho se týkala spolupráce respondentů s terénními sociálními pracovníky

Využívání jednotlivých typů služeb není u sociálně vyloučených vysoké, maximálně třetinové. To může poskytovat značný prostor pro jejich rozšíření. Naše závěry se rovněž v některých ohledech neshodují se situační analýzou za ORP Šternberk. Ta zmiňuje,⁶⁶ že mezi poskytovateli sociálních služeb může panovat jistá rivalita. Z našeho aktuálního šetření však vyplynulo, že v Moravském Berouně se služby spíše doplňují. Nedostatky jsme shledali zejména v komunikaci mezi obcí a poskytovateli sociálních služeb.

V obci chybí sociálně - aktivizační služba, která by poskytovala kompletní sociální služby pro sociálně vyloučené, včetně dluhového poradenství v každodenní dostupnosti. Svým způsobem by tuto mezeru mohlo vyplňovat centrum Ecce Homo, v současnosti se však jeho činnost soustřeďuje především na aktivity pro předškolní a školní děti.

Samostatnou kapitolou sociálních služeb je práce s dětmi a mládeží. Malá mateřská škola provozovaná sdružením Ecce Homo bývá pro sociálně vyloučené vítanou alternativou i díky tomu, že je provozována zdarma. Sdružení také provozuje klub pro školní děti. Jsou v něm zaměstnány dvě romské pracovnice na tzv. „společensky účelné pracovní místo“ (SÚPM).⁶⁷ Někteří respondenti však těmto pracovnícím vytýkali laxní přístup k práci a upřednostňování dětí vlastních příbuzných. Více než polovina dotazovaných však služby klubu využívá alespoň jednou měsíčně a většina si jeho činnost chválí. Klub hodnotí pozitivně i zaměstnanci školy, dobře hodnocen bývá zavedený program na finanční gramotnost klientů.

Za velkou mezeru v oblasti sociálních služeb lze považovat rozsah poskytovaných sociálně-aktivizačních anebo preventivních služeb pro mládež ve věku 16-22 let. Právě tato skupina má přitom velmi omezené možnosti, jak trávit volný čas – pro teenagery není ve městě volně přístupné fotbalové hřiště, koupaliště či nízkoprahové zařízení. Dle našich poznatků z terénu je navíc mezi touto skupinou rozšířen pervitin. Systematická sociální práce anebo streetwork tak chybí o to citelněji.

Prevence kriminality

Užitečnou roli v prevenci kriminality i sociálně-patologických jevů by mohla sehrát Městská policie. Ohlasy na její krátké působení jsou zatím víceméně pozitivní, a to jak ze strany majority, tak samotných Romů. Důvodem takového hodnocení může být i jejich spíše nerepresivní pojetí práce. Podle našeho pozorování přistupují policisté ke své činnosti aktivně, komunikují například se školou. Jejich výhodou je důvěrná znalost prostředí a určitý respekt k policejní autoritě. Z rozhovoru

⁶⁶ *Situační analýza – ORP Šternberk*. Sociofaktor 2011, např. str. 20. (neveřejný dokument)

⁶⁷ Více viz kapitola 4.

s policistou vyplynulo, že má snahu o prevenci sociálně-patologických jevů a dokonce je motivován situací bezprizorní mládeže ve městě zmírnit například organizováním zájmových kroužků.⁶⁸

Sociální stratifikace sociálně vyloučených obyvatel

Většina z 33 sociálně vyloučených domácností, se kterými bylo provedeno dotazníkové šetření (přesněji 61 %), jsou starousedlíci. Ti, kdo z obce nepocházejí, tu žijí v průměru přes sedm let.

Zaměříme-li se výlučně na romské obyvatelstvo, ukázalo se, že se převážně jedná o dvě rozvětvené velkorodiny. Ještě v nedávné době jsme mohli hovořit o jedné další, avšak její většina již v Moravském Berouně kvůli dluhům na nájemném nežije. Kromě velkorodin bydlí ve městě ještě asi 5–6 menších rodin, které lze řadit mezi starousedlíky. Rodiny, které se do města přistěhovaly za posledních cca osm let, si od ostatních udržují určitý odstup.

Nelze přesně určit, která z rodin má v rámci sociální hierarchie vyšší nebo nižší postavení.⁶⁹ Mezi rodinami také absentují závažnější spory, což skýtá potenciál pro případné komunitní plánování. Překážkou naopak může být pasivita, která je patrná téměř u všech. Podle našeho soudu může být posilována absencí respektované autority uvnitř komunity. Z některých rozhovorů totiž vyplynulo, že člověk, který tuto funkci dříve zastával, byl vystěhován.

Míra zadlužení sociálně vyloučených obyvatel

V Moravském Berouně se s problematikou dluhů setkala snad každá ze sociálně vyloučených rodin. Míra zadlužení je poměrně vysoká – ilustrativním faktem je, že nadpoloviční většina nemovitostí vlastněných sociálně vyloučenými je v exekuci anebo ve dražbě.

Podle dotazníků se zadlužení většinou netýká dluhů na nájemném. 72 % dotazovaných uvedlo, že problémy s takovými dluhy nemají. Tento stav nám potvrdil i místní bytový odbor. Důvodem je i to, že domácnosti, jež dluhy měly, již většinou z města odešly. Zbývají zde tak hlavně ti z dlužníků, kteří se snaží své pohledávky splácet. Často se však jedná o dluhy z minulosti⁷⁰ či o penále z prodlení, které po čase narostlo do astronomických částek.

⁶⁸ Osobní sdělení, respondent MP1, vlastní terénní záznamy.

⁶⁹ Výjimkou je jedna rodina. Ta se kvůli špatné pověsti uvnitř romské komunity doslova „uklidila“ z domovského Šternberka. I v Moravském Berouně je však terčem otevřeného nepřátelství a posměšků ze strany ostatních.

⁷⁰ Např. za odpady v Nových Valteřicích; více viz kapitola 3.

Údaje o struktuře dluhů jsou v podstatě nezjistitelné. Dle pracovníků neziskových organizací nicméně výše dluhů v Moravském Berouně nedosahuje úrovně Šternberku. Pracovnice řeší hlavně částky ve výši desetitisíců. Nutno ovšem zmínit, že my jsme se setkali i s částkami přesahujícími 250 000 Kč. Zjistili jsme také, že sociálně vyloučení dluží nejen nebankovním institucím (např. Provident, Home credit, Aura, Cetelem), ale i lichvářům. Lichva však funguje spíše v drobné míře a její existence nemá tak ničivý dopad jako nebankovní půjčky.

V souvislosti s dluhy nelze opomenout existenci heren ve dvou restauračních zařízeních. Výherní automaty jsou ve městě povoleny od roku 1993 a za tu dobu přinesly do rozpočtu nezanedbatelnou částku.⁷¹ Ve stejném období však významně přispěly k zadlužení sociálně vyloučených i dalších skupin obyvatel. Při řešení problematiky sociálního vyloučení by proto bylo nesmírně žádoucí uvažovat o zákazu těchto zařízení.

3. Situace v oblasti bydlení, mechanismy sociálního vylučování v této oblasti, volné kapacity k bydlení, migrační trendy

3.1. Bydlení v Moravském Berouně v kontextu sociálního vyloučení

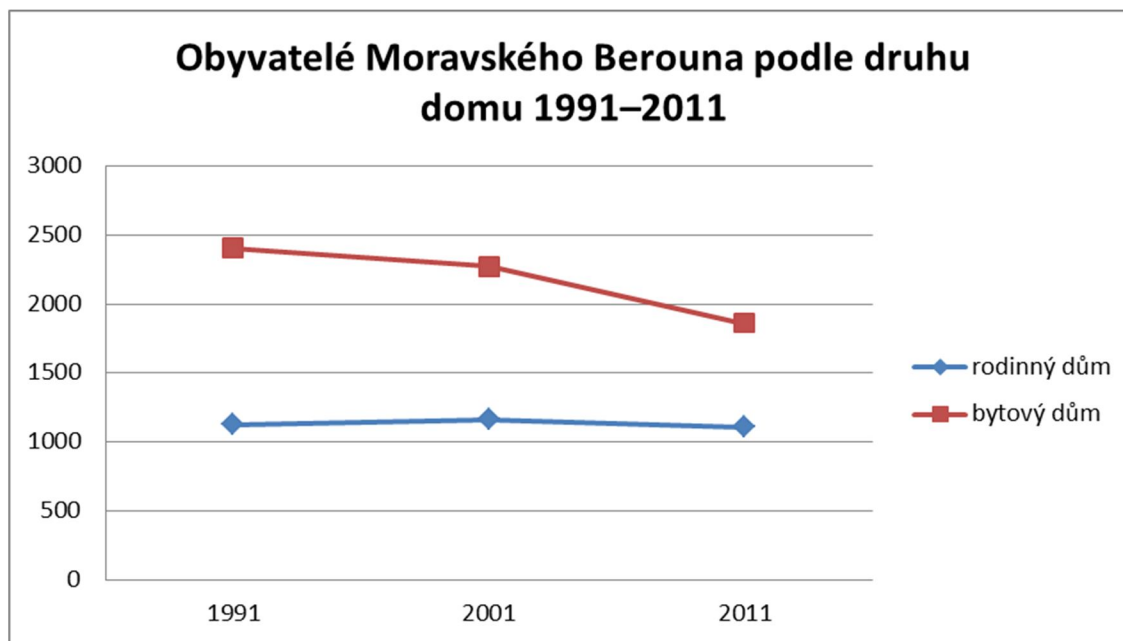
Velikost a struktura domovního fondu

V Moravském Berouně se podle údajů ze SLDB nacházelo v roce 2011 celkem 576 domů. 484 z nich bylo rodinných, 81 bytových. V rodinných domech žilo 37,3 % obyvatel. Oproti minulému sčítání lidu v roce 2001 se navzdory úbytku obyvatel zvýšil počet domů v obci o 16. Prakticky výhradně šlo o nově vystavěné rodinné domy. Navzdory tomu, že v obci za tu dobu přibyly dvě bytovky (Smetanova 635 a Generála Svobody 641),⁷² se celkový počet obydlených bytových domů snížil ze 79 na 76 (neobydlených domů je podle SLDB v současnosti pět).

⁷¹ ČÁSTEK, L.: *Kronika města Moravský Beroun*, Moravský Beroun 2002, str. 3.

⁷² Podle údajů ze SLDB se počet bytových domů mezi lety 2001–2011 zvedl pouze o jeden.

Pohled na Graf 3a ukazuje, jak se mění počet obyvatel v jednotlivých typech staveb. Zatímco mezi lety 1991–2011 zůstal počet obyvatel Moravského Berouna, kteří žijí v rodinných domech, víceméně stejný,⁷³ u bytových domů poměrně strmě klesal (o 22,8 %).

Graf 3a: Obyvatelé Moravského Berouna podle druhu domu v letech 1991–2011 (zdroj SLDB)

Populační odliv z bytových domů má zřejmě více příčin. Kromě stavebního boomu rodinných domů, který probíhal v rámci celé ČR, se na migraci (kromě strukturálních příčin společných celému městu) mohly podílet i stáří a kvalita domovního fondu či privatizace obecních bytů. V posledních pěti letech se k těmto příčinám přidalo vystěhovávání významného počtu dlužných nájemníků.

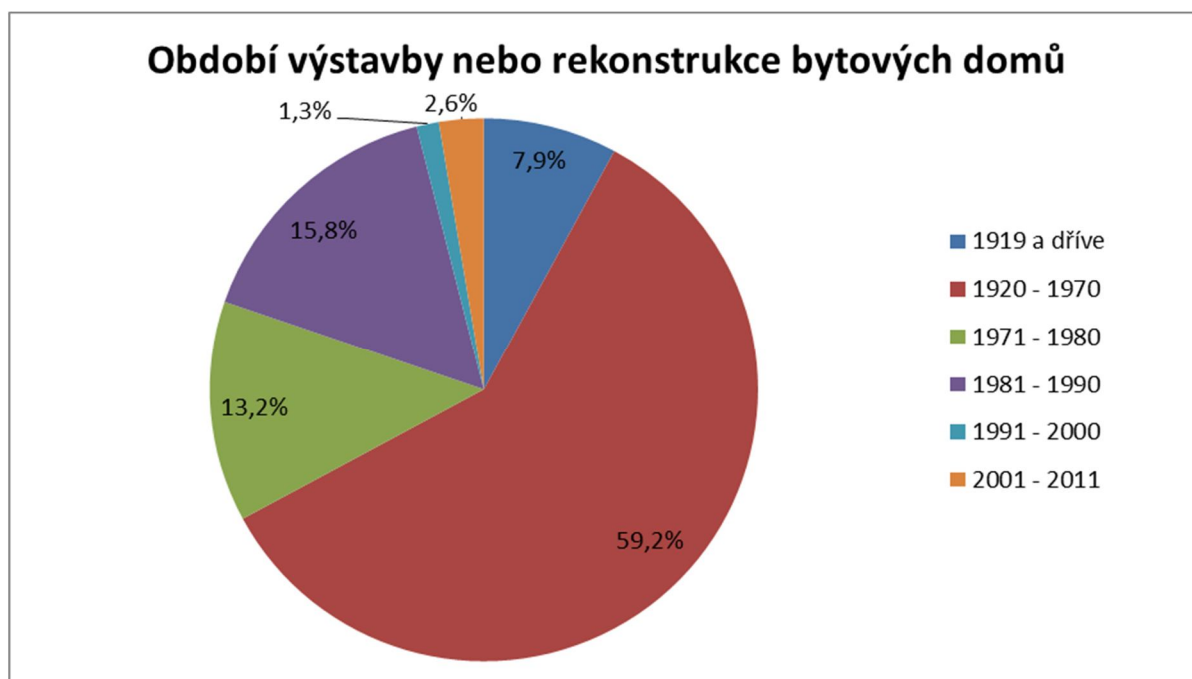
Bytový fond v Moravském Berouně

Podle SLDB 2011 se v Moravském Berouně nacházelo 1184 trvale obydlených bytů. 410 se jich nacházelo v rodinných domech a 765 v bytových. Oproti dřívějším sčítáním bytů mírně přibylo (od r. 1991 o 378, resp. od r. 2001 o 25), prakticky výhradně však jen v rodinných domech (v bytových domech přibyly za 20 let v součtu pouhopouhé tři byty).

⁷³ Poněkud překvapivý je přitom fakt, že navzdory tomu, že se počet obydlených rodinných domů v tomto období zvýšil z 350 na 374, počet jejich obyvatel klesl o 17.

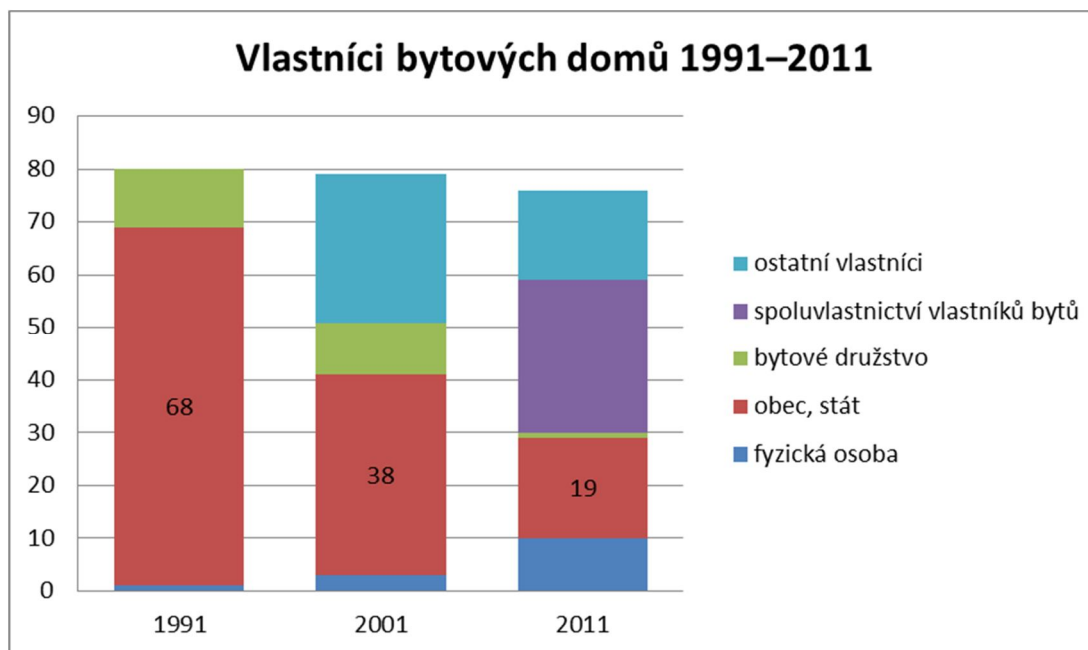
Výstižným indikátorem stavu bytového fondu je jeho stáří. Průměrný věk bytových domů byl v roce 2011 52,1 roku, přičemž od sčítání v roce 2001 vzrostl v průměru o 7,2 roku. U rodinných domů jsou stáří i rychlost zastarávání dokonce ještě vyšší – jde o 62,7, respektive o 8,85, let.

Z hlediska sociálně vyloučených je klíčová situace ohledně bytových domů. Jak je zřetelně patrné z Grafu 3b vycházejícího z dat ze SLDB 2011, prakticky dvě třetiny současného bytového fondu vznikly či byly renovovány před rokem 1970. V porevoluční době byly postaveny či zrekonstruovány pouze tři bytové domy, tedy necelá 4 % z celkového počtu.

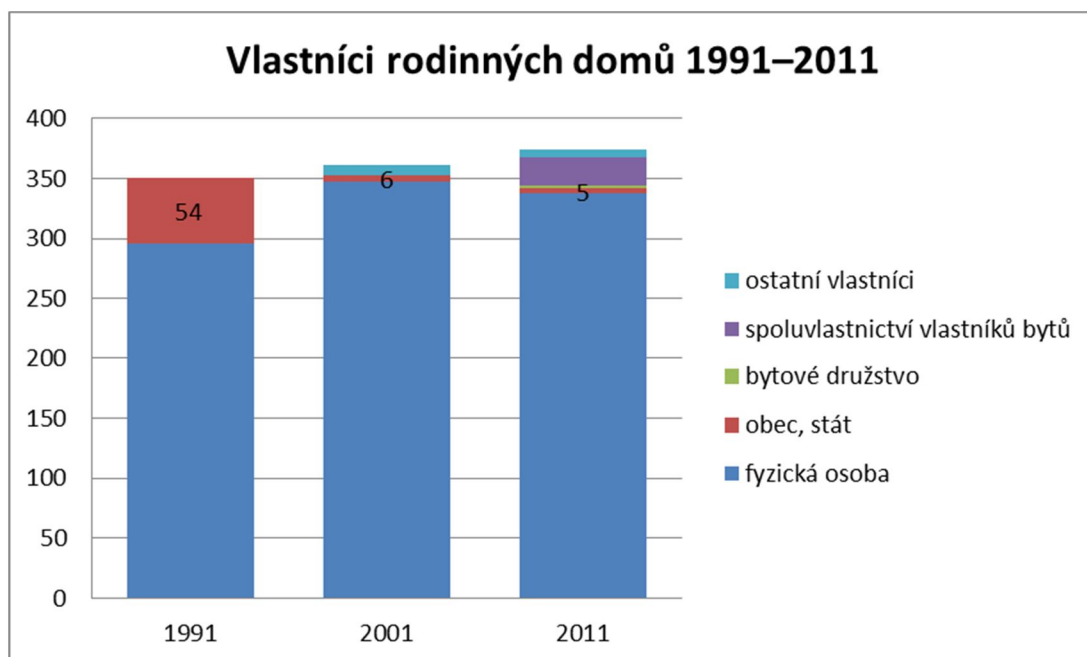
Graf 3b: Období výstavby nebo rekonstrukce bytových domů v Moravském Berouně (zdroj SLDB 2011)

Zajímavé jsou i proměny, kterými moravskoberounské bytové jednotky prošly z hlediska vlastnictví. Z Grafu 3c je vidět, že se struktura vlastnických vztahů proměnila za dvacet let výrazně v neprospěch obce. Zatímco v roce 1991 patřilo obci 85 % bytových domů (68) a ještě v roce 2001 to byla téměř polovina (38 ze 79), v roce 2011 už jí zbývala domů jen čtvrtina – 19 ze 76. Naopak narostl počet bytových domů vlastněných soukromíky a společenstvy vlastníků.

Graf 3c: Struktura vlastníků bytových domů v Moravském Berouně v letech 1991–2011 (zdroj SLDB)

Z Grafu 3d je vidět, že struktura vlastníků se významně proměnila i u rodinných domů. Počet obecních domů klesl za sledovaných dvacet let z 54 na 5, tedy na méně než desetinu. Obecní byty přešly většinou do soukromých rukou, část z nich do spoluvlastnictví vlastníků bytů.

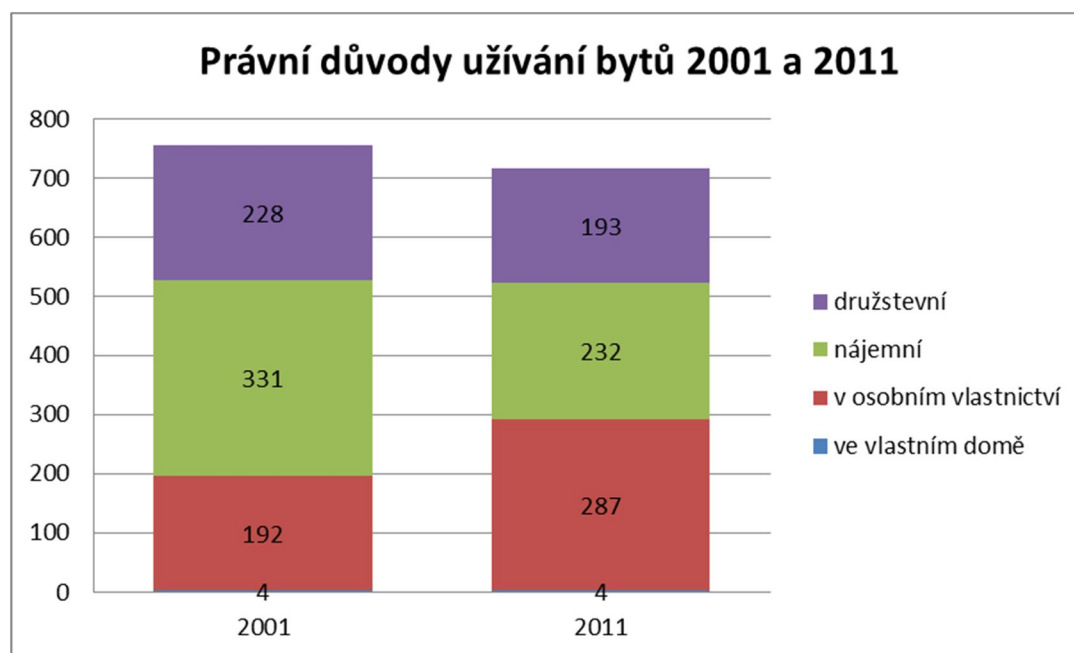

Graf 3d: Struktura vlastníků rodinných domů v Moravském Berouně v letech 1991–2011 (zdroj SLDB)

Proměna vlastnických forem je – především u bytových domů – výrazně spjata se dvěma fenomény: privatizací obecního bytového fondu a odprodejem nemovitostí stavebního bytového družstva Bruntál. Nezanedbatelným vlastníkem bytů byl v minulosti také klíčový moravskoberounský zaměstnavatel, firma Granitol, a.s.⁷⁴ Své byty však již kompletně odprodal.

Trend, kterým se v současnosti město ubírá, jsou prodeje spoluvlastnických podílů na domech. Z předchozích dvou grafů lze usuzovat, že většina z prodaných nemovitostí postupně přešla na společenství vlastníků. Těm v současnosti patří 52 domů – 23 rodinných a 29 bytových.

Ve srovnání s rokem 2001 je rovněž patrný odklon od nájemního bydlení a směřování k soukromému vlastnictví. Tento trend je patrný z Grafu 3e – počet nájemních bytů se za 10 let snížil o 30 % (konkrétně o 99), zatímco počet bytů v osobním vlastnictví narostl téměř o polovinu (v absolutních číslech je to o 95).

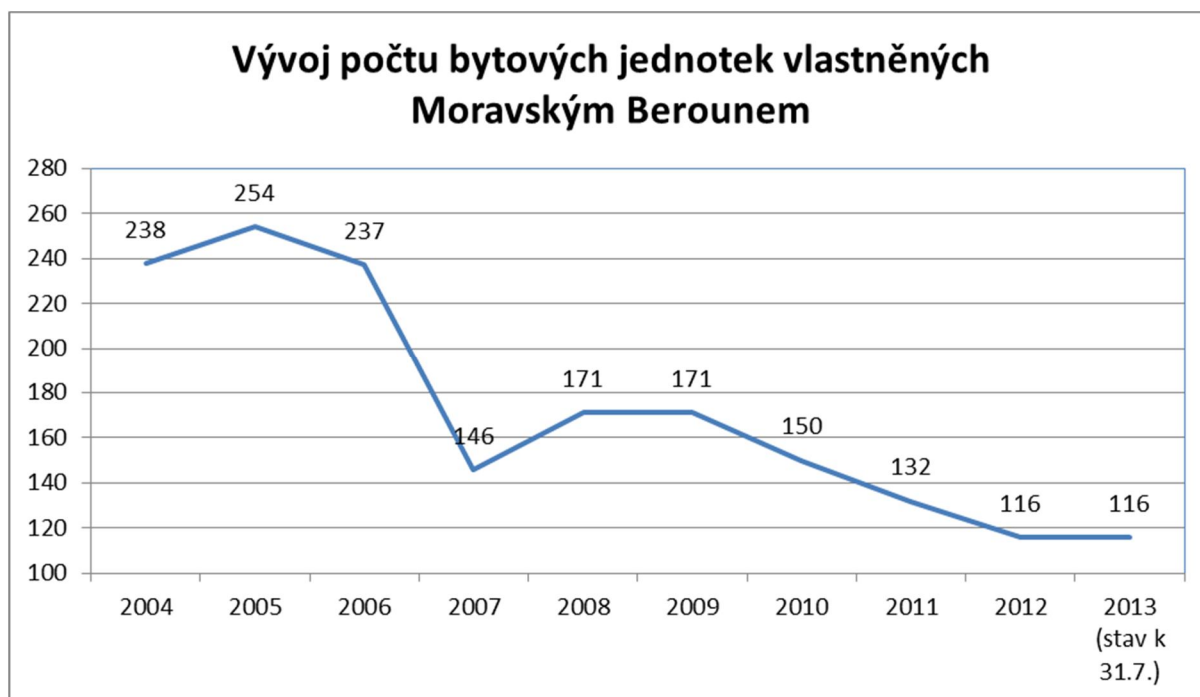
Graf 3e: Právní důvody užívání bytů v letech 2001 a 2011 (zdroj SLDB)

Privatizace bytového fondu

Stejně jako v případě jiných obcí v tehdejší Československu byly i v Moravském Berouně v roce 1991 jednorázově převedeny státní byty do vlastnictví města. Jednalo se celkem o 478 bytových

⁷⁴ Granitol, a.s. se významně podílel na vybudování sídliště na ul. Generála Svobody. Osobní sdělení, respondentka P1, vlastní terénní záznamy.

jednotek. Vedení města započalo s jejich odprodejem už v roce 1993, často však velmi nekonceptně a obvykle za méně než polovinu odhadní ceny. V roce 1995 zastupitelstvo „schválilo směrnici pro prodej obecních bytových domů a nemovitostí s nimi souvisejících. Důvodem tohoto rozhodnutí byla skutečnost, že bytový fond neustále chátral a město nemělo dostatek finančních prostředků na jeho údržbu, zvláště když řada nájemníků nejevila snahu platit nájemné a ostatní poplatky související s udržováním bytu. Zastupitelstvo se tak rozhodlo přenést starosti o údržbu desítky let neudržovaných domovních bytů na bedra nájemníků.“⁷⁵ Privatizace bytových jednotek, tedy jejich odprodej do rukou nájemníků, započala v roce 1997 a pokračuje dodnes. Přesnější data o prodaných bytech jsou dostupná až od roku 2004, kdy už jich byla ve vlastnictví obce pouze polovina, konkrétně 238. Do roku 2012 pak město odprodalo dalších 122 bytů. Vývoj počtu bytových jednotek vlastněných obcí přehledně shrnuje Graf 3f.

Graf 3f: Vývoj počtu bytových jednotek vlastněných Moravským Berounem v letech 2004–2013 (zdroj ČSÚ)

Stabilně sestupný trend narušily v posledních devíti letech dva případy. V roce 2004 město postavilo dům se 16 byty na ulici Smetanova a v roce 2008 byl za přispění prostředků z programu Ministerstva

⁷⁵ ČÁSTEK, L.: *Kronika města Moravský Beroun*, Moravský Beroun 2002, str. 51.

pro místní rozvoj „Podpora výstavby podporovaných bytů“ vystavěn Dům s chráněnými byty na ulici Generála Svobody. Celkem v něm vzniklo 27 bytů pro seniory a zdravotně hendikepované.

Celkem vzato, od začátku privatizace obec rozprodala do rukou soukromých vlastníků zhruba tři čtvrtiny svého bytového fondu. Nahlédneme-li do výsledků dotazníkového šetření Ústavu územního rozvoje z roku 2012,⁷⁶ zjistíme, že v celorepublikovém kontextu se Moravský Beroun příliš neodlišuje – podíl bytových jednotek, které obcím zůstaly, činí průměrně dokonce jen kolem 20 %. Současných 116 bytů v obecním vlastnictví znamená zhruba 8,4 % z 1376 bytů v Moravském Berouně. Pro srovnání: před privatizací jich byla téměř polovina. Celorepublikový průměr byl v té době 40,1 %.

Městský bytový fond v roce 2013

Bytové jednotky vlastněné obcí se nacházejí v 16 bytových domech. 13 z nich je přímo v Moravském Berouně, jeden v místní části Ondrášov a dva domy stojí v Nových Valteřicích. Deset objektů je plně v držení radnice, ve zbývajících šesti obec vlastní bytové podíly, které doposud neodprodala. Tři z domů jsou v současnosti zakonzervovány a byty jsou prázdné. Jedná se o dvě bytovky v Nových Valteřicích a jednu na ulici Karla IV. Ze dvou třetin je zakonzervovaný také dům na Ostrově. V něm bydlí dvě rodiny, po vypršení jejich nájemních smluv bude zapečetěn i zbytek domu.⁷⁷ Všechny čtyři zakonzervované domy byly v posledních dvou dekadách obývány výhradně sociálně vyloučenými Romy.

Správa bytového fondu

Mezi lety 1994 a 2012 spravovaly bytový fond města postupně různé soukromé subjekty. Těm se s větším nebo menším úspěchem dařilo vybírat nájemné a investovat do oprav a údržby. Hospodařením firem vznikly v městském rozpočtu za toto období nezanedbatelné ztráty.

V letech 2006 až 2012 byl bytový fond spravován společností vlastněnou 100% městem, Městskými službami s.r.o. Městské služby platily obci nájem, zároveň jim připadl 17% podíl z výnosů na nájemném. Rada města ponechávala společnosti určité pravomoci, například při prodlužování nájemních smluv. Tento systém vedl k tomu, že správa bytů se zaměřovala zejména na hledisko krátkodobé finanční výhodnosti. Městské služby tak například vyžadovaly maximální plnění

⁷⁶ Ústav územního rozvoje: *Výsledky dotazníkové akce o změnách v obecním bytovém fondu ve vybraných městech (2010, 2011)*. Dostupné z: <http://www.ur.cz/default.asp?ID=4591>.

⁷⁷ Osobní sdělení respondent OU3, vlastní terénní záznamy.

nájemních závazků a – především v letech 2008–2012 – iniciovaly vystěhování 18 rodin, které dlužily na nájemném.⁷⁸

Od roku 2012 přešla správa bytového fondu na Odbor správy majetku a komunálních služeb⁷⁹ MěÚ Moravský Beroun. Tím se otevřela cesta i pro jiné než čistě tržní pojetí bytové politiky.

Bytová politika města

K problematice bytové politiky dosud rada ani zastupitelstvo nevypracovali žádný koncepční dokument. Neexistuje ani komplexní plán rekonstrukce poměrně zastaralého bytového fondu a opravy směřují pouze k zajištění nejnútnejšího provozu. Maximálně jednou za rok bývá provedena revitalizace některého z bytových domů, například výměna oken. Další záměry města s bytovým fondem jsou zřetelně orientovány na jeho postupný odprodej. Svědčí o tom příprava prodeje podílů ve dvou bytových domech na Janáčkově.

Důvody, proč město prodává bytové podíly, a nikoliv celé nemovitosti, jsou dva. Prvním je obtížná prodejnost domů jako celků z důvodu jejich stáří a technického stavu. Druhým důvodem je snaha o postupný prodej stávajícím nájemníkům. Nabízená cena bytů přitom není vysoká – podle vyjádření pověřeného zaměstnance MěÚ tvoří jen 25 % odhadní ceny. Pokud navíc byty odkoupí všichni nájemníci současně, získají další 40 % slevu.⁸⁰

Pro řadu nájemníků však ani tyto vstřícné podmínky prodeje nejsou splnitelné. Zejména sociálně vyloučení nedisponují potřebným finančním obnosem. Skutečnost, že jim běžně část nájemného hradí sociální dávky, navíc výhodnost odkupu dále relativizuje. Aktuální je tato otázka v bytových domech na ulicích Janáčkova a Opavská. Zde bude nabízeno k odkoupení celkem 17 bytových jednotek.⁸¹ Přinejmenším 12 z nich přitom obývají sociálně vyloučení.

Jak uvedl pracovník Odboru správy majetku a komunálních služeb, u zadlužených nájemníků město obvykle počká, až jim vyprší nájemní smlouva, případně je exekučně vystěhuje a byt nabídne

⁷⁸ Osobní sdělení respondent OU3, vlastní terénní záznamy.

⁷⁹ Odbor správy majetku a komunálních služeb zajišťuje i pozoruhodnou řadu dalších služeb: provoz vodovodu a kanalizace, restauraci R-Klub, správu městských lesů, autodopravu, výkon veřejně prospěšných prací a údržbu veřejných prostranství.

⁸⁰ V roce 2011 byly například podíly na bytovém domě na Janáčkově 539 odprodávány v rozmezí 49 – 58 tisíc; v roce 2013 na Masarykově 327 za 89 – 110 tisíc. (viz. 4/56/2011/ZM a také záměr č. 183 2013 – Z) Dostupné z: <http://www.morberoun.cz>.

⁸¹ Osobní sdělení, respondent OU3, vlastní terénní záznamy.

k odprodeji členům vzniklého společenství vlastníků. Pokud o byty neprojeví zájem nikdo z nich, město byty buď znovu pronajme, anebo je nabídne obálkovou metodou dalším zájemcům.⁸²

V případě, že někteří z nájemníků neprojeví zájem o odkoupení bytu, může využít předkupního práva některý ze členů společenství vlastníků a byt odkoupit i s nájemníkem.⁸³ Pokud o byt nikdo ze společenství vlastníků zájem neprojeví, může zde bydlet nájemník za dosavadních podmínek.⁸⁴

Otázka, kteří z nájemníků by měli o koupi městského bytu zájem, součástí dotazníkového šetření nebyla. Čtyři dotazované sociálně vyloučené rodiny nicméně uvedly, že jsou aktuálně ohroženy ztrátou bydlení, respektive nemají kvůli dluhům možnost odkoupit bytový podíl.

Volné bytové a nebytové kapacity a jejich využití

Podle údajů Odboru správy majetku komunálních služeb má město v současnosti k dispozici jediný volný byt. Ten je však v neobyvatelném stavu. Dále mu patří jeden nebytový prostor (bývalá kancelář pohřební služby), který by do budoucna mohl jako byt sloužit.⁸⁵

Obývané nebytové prostory ve vlastnictví města se nacházejí v Domě s chráněnými byty, kde je v pronájmu ordinace lékaře a soukromník provozující manikúru a pedikúru, a na náměstí 9. května, kde sídlí večerka. Další nebytové prostory slouží pro výkon nezbytných funkcí. Jedná se například o budovu radnice, bývalou zvláštní školu, areál sběrného dvora apod. V nejbližší době se přitom obec chystá budovu bývalé zvláštní školy, tzv. „Zámeček“, rekonstruovat. Vzniknou zde další čtyři chráněné bytové jednotky pro seniory.⁸⁶

V plánech města figuruje otázka, jak bude naloženo se zakonzervovanými domy v Nových Valteřicích a na ulicích Karla IV. a Ostrov. Dvě bytovky v Nových Valteřicích jsou již delší dobu neúspěšně nabízeny k odprodeji.⁸⁷ Vzhledem k tomu, že se obec zbavuje obecních bytů a narůstá tak bytová nouze sociálně vyloučených, nastává nezanedbatelné riziko, že by prázdné objekty (a to nejen v Nových Valteřicích) mohl někdo zakoupit za účelem zřízení ubytovny pro chudé a sociálně

⁸² Osobní sdělení, respondent OU3, vlastní terénní záznamy.

⁸³ Nájemník může bydlet do té doby, než byt nebude potřebovat vlastník „pro svoji potřebu“, viz § 602–606 občanského zákoníku.

⁸⁴ Tato situace v minulosti nastala v bytovém domě na Janáčkově 539, kde město vlastní už pouze dvě bytové jednotky.

⁸⁵ Osobní sdělení, respondent OU3, vlastní terénní záznamy.

⁸⁶ Osobní sdělení, respondent OU3, vlastní terénní záznamy.

⁸⁷ Osobní sdělení, respondent OU3, vlastní terénní záznamy.

vyložené. Bylo by proto určitě vhodné, aby poptávku po krizovém bydlení namísto provozovatelů této výnosné živnosti uspokojila buď obec, anebo některá z nestátních institucí.

Pravidla pro přidělování obecních bytů

Při procesu přidělování bytů k nájmu⁸⁸ město nevytváří žádný pořadník žádostí. Ten byl zrušen již v roce 2000 kvůli nepřehledné evidenci žádostí.⁸⁹ Aktuálně se pouze vytváří seznam uchazečů, u nichž se zjišťuje, zda neporušili některé z tzv. „Pravidel pro přidělování obecních bytů“⁹⁰ (viz Příloha č. 1). Některá z pravidel přitom mohou být pro sociálně vyloučené obyvatele hůře splnitelná. Jedná se například o podmínku, že žadatel ani ostatní členové domácnosti nemohou být dlužníky vůči obci (jak se ale píše dále, „výjimečně mohou být mezi žadatele zařazeni ti, jež svůj dluh splácí.“⁹¹). Další podmínka, že „žadatel se nedopustil neoprávněného poskytnutí podnájmu, či neoprávněného obsazení bytu v domě majetku města“, může být pro sociálně vyloučené také diskvalifikující, a to například v případě, že nějakou dobu nenahlášení přebývají v bytě u příbuzných.

Uchazeč vyplňuje *Žádost o přidělení obecního bytu*, kde přikládá i potvrzení o bezdlužnosti vůči městu a čestné prohlášení, že nevlastní žádné jiné nemovitosti. K dalším faktorům, například datu podání žádosti, není přihlíženo.⁹² Při výběru uchazečů město postupuje následujícím způsobem: Přednostně jsou osloveni žadatelé, kteří poptávají byt odpovídající velikosti, která je aktuálně k dispozici. Pokud je uchazečů o byt víc, rozhoduje se mezi nimi podle toho, který z uchazečů nabídne vyšší částku za nájemné. V konečné fázi rozhoduje o přidělení bytu Rada města. Vzhledem k neexistenci bytové komise se řídí doporučeními vedoucího Odboru správy majetku a komunálních služeb.⁹³ Z představeného systému je zřejmé, že akcent na finanční hledisko jednoznačně znevýhodňuje sociálně vyloučené, kteří mají k dispozici jen omezený kapitál. Získání obecního bytu je tak pro ně velmi obtížné.

⁸⁸ S výjimkou pronájmu bytů v domě s chráněnými byty.

⁸⁹ ČÁSTEK, L.: *Kronika města Moravský Beroun*. Moravský Beroun, 2002. Dostupné z:

<http://vademecum.archives.cz>

⁹⁰ Pravidla pro přidělování obecních bytů byla vydána městem v r. 2004 a aktualizovaná k 1. 1. 2012.

⁹¹ Viz Příloha č. 1.

⁹² Osobní sdělení, respondent OU3, vlastní terénní záznamy.

⁹³ Osobní sdělení, respondent OU3, vlastní terénní záznamy.

Náklady na bydlení

Nájemné v obecních bytech má v současné době dvě sazby. Stávající nájemníci platí základní sazbu 33,20 Kč/m². Tato částka za metr čtvereční je konečným výsledkem deregulace nájemného.⁹⁴ Pro nové nájemníky, případně ty, kterým končí tzv. opční smlouva (viz dále), existuje ještě druhá, vyšší sazba 40 Kč/m². Výjimku z těchto dvou sazeb představuje Dům schráněnými byty, kde nájemné začíná na 50 Kč/m², a nový bytový dům na Smetanově, kde činí základní nájemné 70 Kč/m².

Výši nájemného ovlivňují ještě další faktory. Nejdůležitějším z nich je zmíněná metoda, ke které obec přistupuje v případech, kdy počet zájemců o volné byty převyšuje nabídku. V posledních měsících byly takto vysoutěženy tři byty.⁹⁵ Vzhledem k tomu, že poptávka po volných bytech pravidelně převyšuje nabídku,⁹⁶ stává se, že je touto metodou výběru nájemné zvyšováno poměrně často.⁹⁷

Konečnou cenu nájemného také významně ovlivňuje takzvaný „podíl na splácení vybavení bytu“. Do něj se započítávají například kamna, kuchyňská linka, bojler či sporák. V domácnostech sociálně vyloučených se splátky za vybavení pohybují v širokém rozmezí od 100 až po více než 1500 Kč/měsíc. Další signifikantní položku nájmu může tvořit vodné a stočné (u sociálně vyloučených domácností se pohybovalo v rozmezí 180–2180 Kč/měsíc). Do nájmu bývá započítána i elektřina společných prostor nebo čištění komínů, v některých domech pak i ústřední vytápění. Ze strany respondentů často zaznívaly stížnosti na to, že si přesto většinu oprav na bytech musí hradit z vlastních zdrojů. Míru financování oprav v bytech však stanovuje obecní vyhláška, dle které se správce bytového fondu řídí.⁹⁸

Nájemní smlouvy

V současnosti jsou nájemní smlouvy k bytům uzavírány výhradně na dobu určitou. Podle předchozích zkušeností s platební morálkou je to buď na dvanáct, nebo na šest měsíců. Některé ze smluv fungují jako opční smlouvy. To znamená, že jsou v případě řádného placení nájmu automaticky prodlužovány

⁹⁴ Deregulace započala v Moravském Berouně v roce 2006 na 16,15 Kč/m² a skončila roku 2010. Cena se za tu dobu zvedla takřka o 100 %. Osobní sdělení, respondent OU3, vlastní terénní záznamy.

⁹⁵ Vysoutěžené byty se posléze pronajímají okolo 40 Kč/m². Dle MMR je obvyklé nájemné v Moravském Berouně od 46,80 do 57,20 Kč/m². Dostupné z: <http://www.mmr.cz/cs/Stavebni-rad-a-bytova-politika/Bytova-politika/Prechod-na-smluvni-najemne/Mapa-najemneho>.

⁹⁶ V současnosti je průměrně deset žádostí na jeden byt. Osobní sdělení, respondent OU3, vlastní terénní záznamy.

⁹⁷ Osobní sdělení, respondent OU3, vlastní terénní záznamy.

⁹⁸ Osobní sdělení, respondenti SV5, SV9 a SV10, vlastní terénní záznamy.

po dobu tří a více let. Tento typ smluv je určen zvláště pro ty nájemníky, se kterými město do budoucna počítá v rámci odprodeje bytů.⁹⁹

Dluhová problematika

Podle údajů, jež nám poskytl Odbor správy majetku města, mělo k 30. 6. 2013 město pohledávky na nájemném vůči 84 osobám. Jejich celková výše činila 3 850 770 Kč. Pouze 24 dlužníků (29 %) stále bydlí v městských bytech, po zbývajících šedesáti jsou dluhy vymáhány soudní cestou. (Z celkové dlužné částky se však 80 % týká starých dluhů, které se již nevymáhají.) Navzdory paušálnímu označování romských nájemníků za neplatiče na ně připadá jen mírně nadpoloviční většina dluhů.¹⁰⁰

Postup města vůči dlužníkům je takový, že jim při neuhrazení dvou nájemných zašle upomínku. Pokud nedorazí k zaplacení pohledávek do tří měsíců, může město využít zákonného oprávnění k výpovědi. Tento postup však není uplatňován příliš často. Spíše se stávající nájemní smlouva nechá vypršet. V případě uvedení důvodů ze strany nájemníka existuje možnost individuální domluvy. V ostatních případech se k dlužné částce začnou připočítávat penále z prodlení, denně 2,5 promile z dlužné částky včetně sankční přírážky.¹⁰¹ Posléze je přistoupeno k hrozbě exekucím a případně i k jeho realizaci.¹⁰²

Kromě restrikcí město uplatňuje i preventivní opatření. Dlužníci si mohou například sjednat měsíční splátkový kalendář. Pokud se jim podaří splatit 65 % dlužné částky, mohou požádat Radu města o odpuštění zbytku. Podle slov referenta Odboru správy majetku však v současné době není ani jeden z uzavřených splátkových kalendářů plněn (zřejmě kvůli demotivující výši dluhu). Jinou možností je individuální domluva dlužníka přímo s Odborem správy majetku.

Dalším preventivním nástrojem je tzv. Institut zvláštního příjemce anebo převod dávek určených na bydlení přímo na účet majitele domu, v tomto případě města.¹⁰³ Převádění dávek od Úřadu práce na účet města nicméně v současnosti funguje pouze v šesti případech. Podle vyjádření referenta Odboru správy majetku a komunálních služeb si navíc nájemníci ne vždy uvědomují, že tento postup nemusí pokrýt celou částku a vznikají tak další dluhy.¹⁰⁴

⁹⁹ Osobní sdělení, respondent OU3, vlastní terénní záznamy.

¹⁰⁰ Osobní sdělení, respondent OU3, vlastní terénní záznamy.

¹⁰¹ Tato částka by se měla začátkem roku 2014 s novým občanským zákoníkem změnit.

¹⁰² Osobní sdělení, respondent OU3, vlastní terénní záznamy.

¹⁰³ Osobní sdělení, respondent OU3, vlastní terénní záznamy.

¹⁰⁴ Osobní sdělení, respondent OU3, vlastní terénní záznamy.

Zvláštní kapitolu prevence vzniku dluhů a ztráty bydlení tvoří spolupráce města s neziskovými organizacemi. Ta na určité úrovni fungovala, když byly ve městě přítomny pracovnice Romodrom o.s. (2008–2012). V současné době však s Odborem správy majetku žádná nezisková organizace nespolupracuje a agenda městského sociálního odboru byla po roce 2012 minimalizována. Odbor správy majetku přitom podle slov svých zaměstnanců nemá kapacity pro výkon preventivní činnosti: „Když tady byly holky z Romodromu, tak to celkem fungovalo. Teď tady ale nikdo nechodí. (...) V podstatě by to měla mít na starosti sociálka. Já totiž nejsem schopen ze své funkce řešit sociální problémy nájemníků.“¹⁰⁵

Samotné dluhy vznikají z různých příčin. Část dluhů na nájemném se vytvořila – poněkud paradoxně – v době, kdy někteří sociálně vyloučení nastoupili na veřejně prospěšné práce. V tu chvíli přestali mít totiž nárok na příspěvek na bydlení a někteří kvůli tomu přestali platit nájemné.¹⁰⁶ Dluhy vznikají i z jiných příčin, než je nájemné. V minulosti se například některé domácnosti napojovaly načerno na společnou elektřinu. Pokud nebyl v takových případech neoprávněný odběratel odhalen, přistoupilo se k rozpočítání dluhu mezi všechny nájemníky. Poněkud kuriózním případem se pak stal dluh, který vznikl v Nových Valteřicích při vyvážení jímky.¹⁰⁷ Několik respondentů, kteří dříve v Nových Valteřicích bydleli, shodně uvádělo, že skokově vznikl dluh ve výši několika desítek tisíc.¹⁰⁸

Vystěhování lokalit Nové Valteřice, Karla IV. a Ostrov

Z terénního výzkumu vyplývá, že k vystěhování dochází většinou ve spojení s plány města na jiné budoucí využití nemovitostí. Vzápětí po vystěhování dvou bytových domů na náměstí 9. května například město přistoupilo k jejich odprodeji do soukromých rukou.

Případy v Nových Valteřicích a na Ostrově a ulici Karla IV. byly jiné. Provoz těchto domů byl kvůli vysokému počtu dlužníků dlouhodobě ztrátový. Zřejmě toto byl důvod, proč město prakticky rezignovalo na opravy a investice, čímž se dále posilovaly hygienické a stavebně-technické nedostatky budov. Město nakonec přistoupilo k řešení dlužníky vystěhovat, ostatním nabídnout náhradní bydlení a následně celou nemovitost zakonzervovat. Minimálně u bytového domu na ulici Karla IV. však nelze jeho neuspokojivý stavebně-technický stav spojovat pouze se zadluženými nájemníky. Svědčí o tom i

¹⁰⁵ Osobní sdělení, respondent OU3, vlastní terénní záznamy.

¹⁰⁶ Osobní sdělení, respondent UP1, vlastní terénní záznamy.

¹⁰⁷ Tyto bytové domy nebyly napojeny na městskou kanalizaci. Osobní sdělení respondentů SV1, SV2 a SV3, vlastní terénní záznamy.

¹⁰⁸ Důvodem byla skutečnost, že předchozí správce do záloh za služby nezapočítával náklady na vyvážení jímky. Po příchodu nového správce byla tato částka nájemníkům zpětně naúčtována. Dluh mnozí z nich splácejí dodnes. Třeba dodat, že většina domácností v Nových Valteřicích měla dluh i na nájemném a dalších službách.

záznamy z kroniky z roku 1993, kdy ve zmíněném domě ještě Romové vůbec nebydleli: „Vedoucímu¹⁰⁹ bylo vytýkáno, že nezajistil nic na opravu bytového domu číslo 88 v ulici Karla IV., kde se propadly stropy ve dvou místnostech.“¹¹⁰ Nabízí se tak otázka, jestli je špatný stavebně-technický stav výsledkem bydlení „problematických“ nájemníků, nebo se naopak stal předpokladem k jejich nastěhování.

Vystěhovávaní z uvedených objektů proběhlo v několika vlnách. Celkem odešlo 18 rodin. Devět bylo vystěhováno exekučně, další odešly z bytu ještě předtím.¹¹¹ Rodinám, které nájemné platily, obec nabídla náhradní bydlení. Většinou však v domech, které byly obývány výhradně sociálně vyloučenými Romy. Tento postup tak dále přispěl k segregaci.

První fáze vystěhování (2008) se týkala dvou bytových domů na náměstí 9. května. V roce 2010 opustili nájemníci bytové domy v Nových Valteřicích. Posléze město přistoupilo k vystěhování nájemníků z domu na ulici Karla IV. V současnosti město plánuje zakonzervování bytů na Ostrově, kde ještě zůstávají dvě rodiny.

Vzniklou bytovou nouzi přitom posilují i zmíněná pravidla pro přidělování obecních bytů. Rodiny, které nuceně přišly o bydlení, se většinou přestěhovaly mimo obec, anebo se nastěhovaly k příbuzným v Moravském Berouně. Část z těch, kdo podobnou možnost neměli, dnes bydlí u soukromníků.

Sociálně vyloučené domácnosti v nájmu u soukromých vlastníků

Kromě městských bytů žijí sociálně vyloučení i v soukromých nájmech. Týká se to asi 8–9 (23 %) rodin. Stejně jako u bytových domů ve vlastnictví obce se nejedná o souvislou zástavbu, ale o nemovitosti, které jsou rozesety prakticky po celém městě a jejichž pojítkem je především více či méně nevyhovující stavebně-technický stav. To se týká zejména bytových domů na Lidické a Opavské, které obývá většina rodin.

Ani jeden ze dvou majitelů soukromých bytových domů nebydlí v Moravském Berouně a během výzkumu se nám je nepodařilo kontaktovat. V bytovém domě na Lidické bydlí tři až čtyři rodiny. Převážně se jedná o nájemníky vystěhované z městského bytového fondu. Tento dům tak lze považovat za signál, že na poptávku po krizovém bydlení mohou reagovat komerční subjekty. Podle

¹⁰⁹ Ve smyslu Vedoucí Správy odboru majetku města.

¹¹⁰ ČÁSTEK, L.: *Kronika města Moravský Beroun*. Moravský Beroun 2002, str. 9.

¹¹¹ Více viz kapitola 3.2.

našich poznatků probíhá v tomto domě zvýšená migrace. Lze proto soudit, že pro většinu rodin tato adresa představuje spíše přechodné řešení. Nájemné se zde pohybuje od 4500 do 6000 Kč.

Další soukromý bytový dům na Opavské je lokalitou s jedněmi z nejvíce patrných projevů sociálního vyloučení. Bydlí zde tři rodiny. Majitel objektu v současné době čelí exekuci, takže osudy stávajících nájemníků jsou značně nejisté. Nájemné v domě se pohybuje v rozmezí 3500 až 6700 Kč dle velikosti bytu.

V dalších objektech je výše nájemného obdobná. V jednom z rodinných domů, který vlastní dražební realitní kancelář (viz dále), je základní nájemné kolem 7000 Kč, v bytě obývaném sociálně vyloučenou rodinou na sídlišti na ulici Generála Svobody jde o 5200 Kč včetně energií.

Nemovitosti vlastněné sociálně vyloučenými

V současné době žije v soukromých nájmech anebo ve vlastních domech nadpoloviční většina (58 %) sociálně vyloučených, respektive nadpoloviční většina místních Romů. Ve vlastním bytě nebo domě žije přibližně 13 rodin (36 %). Část z nich zakoupila domky již před revolucí a od té doby v nich bydlí nepřetržitě. Jejich bytovou situaci lze považovat ze všech sledovaných rodin za nejstabilnější. Jiné rodiny zase využily příležitosti a v rámci privatizace odkoupily obecní byty do osobního vlastnictví. Většina rodin však nákupem nemovitosti řešila, podobně jako v případě pronájmů v soukromých bytech, bytovou nouzi.

Část soukromých vlastníků (4–5) měla odlišnou motivaci k zakoupení bytu. Pocházejí většinou z Olomoucka či Ostravska a do Moravského Berouna je přivedla nízká cena nemovitostí ve spojení s podobným typem problémů, se kterým se potýkají sociálně vyloučení v Moravském Berouně – snaha obcí redukovat byty obývané sociálně vyloučenými je všeobecná.¹¹²

Imigrace z důvodu nízké pořizovací ceny nemovitostí není jen fenoménem Moravského Berouna. Jde o součást dlouhodobého trendu, kdy se menší obce stávají právě z tohoto důvodu atraktivními pro nízkopříjmové skupiny: „*Periferní venkovské oblasti dlouhodobě ztrácejí mladší a vzdělanější populaci. Na periferii zůstávají obyvatelé s nižšími příjmy a důchodci. V posledním době můžeme sledovat přistěhování obyvatel s nízkými příjmy, pro něž periferie představují jedno z mála míst s cenově dostupným bydlením.*“¹¹³ Tento typ imigrace však přináší řadu rizik jak pro obce, tak pro sociálně vyloučené. Obce například ztrácejí přehled o sociálním vyloučení na svém území a zvláště v

¹¹² Informace o této skupině imigrantů naznačuje, jaký charakter má pravděpodobně životní situace Romů vystěhovaných pro změnu z Moravského Berouna.

¹¹³ SÝKORA, L.: *Rezidenční segregace*. Přírodovědecká fakulta a Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Univerzita Karlova v Praze 2010, str. 80.

případě posílení trendu by se předvídal budoucího vývoje – a tedy například i sociální politiky – mohlo stát nepřehledným.

Část peněz na koupi nemovitostí získávají sociálně vyloučení běžně z nebankovních půjček. Vzhledem k tomu, že převážná část sociálně vyloučených rodin dluží peníze i za spotřební úvěry, energie či městu za nájemné, není příliš překvapivé, když se dříve či později dotkne vymáhání dluhů také nabyté nemovitosti. Riziko naplnění takového scénáře dokládá skutečnost, že se již více než polovina nemovitostí vlastněných sociálně vyloučenými potýká s exekucí.¹¹⁴ Některé rodiny již takto o bydlení dokonce přišly. Určitou „pojistkou“ nicméně je, že o nemovitosti nabízené v dražbě většinou nikdo neprojeví zájem a rodiny tak v těchto velmi nejistých podmínkách zůstávají bydlet i nadále. Kuriózní je v tomto ohledu případ jednoho rodinného domku patřícího dražební realitní kanceláři, která nemovitost sociálně vyloučeným pronajímá. V internetových dražbách jsme nadto opakovaně zaznamenali nabídku dalších dvou nemovitostí patřících sociálně vyloučeným.¹¹⁵

Prázdné domy a domy určené k odprodeji

Problém, který bezprostředně souvisí se zvýšenou emigrací obyvatel z Moravského Berouna, je množství prázdných a chátrajících nemovitostí roztroušených po celém městě. Tyto domy nejenže snižují atraktivitu lokality a stávají se nouzovými přístřešími pro bezdomovce, ale do budoucna se také mohou stát cílem podnikatelů s ubytovny. Další možností je, že si budou prázdné rodinné domy odkupovat nízkopříjmové skupiny díky dostupné pořizovací ceně.

Na základě informací z realitních kanceláří doplněných naším terénním pozorováním odhadujeme, že v Moravském Berouně bylo v srpnu 2013 nabízeno k prodeji 12 rodinných domů, 6 bytových domů a 5 samostatných bytů (dva rodinné domy přitom nabízely k prodeji sociálně vyloučené romské rodiny).¹¹⁶ K tomu je možno přičíst dvě bytovky, které město prodává v Nových Valteřicích, a dva rodinné domky – tamtéž a v Ondrášově. Dále probíhala dražba dvou rodinných domů (oba byly ve vlastnictví sociálně vyloučených romských rodin) a jednoho bytu.

Kromě nemovitostí nabízených k prodeji se ve městě nachází řada domů, které nejsou trvale obydleny. V čase SLDB 2011 jich bylo 118; kromě osmi šlo o domy rodinné. Jedná se o značnou část domů v Moravském Berouně – 20,5 %. Ačkoliv některé z prázdných domů slouží pravděpodobně k

¹¹⁴ Údaje jsou veřejně dostupné z online katastru nemovitostí: <http://nahlizenidokn.cuzk.cz/>.

¹¹⁵ Viz například: <http://www.czdrazby.cz/files/upload/20121203092852.pdf>
http://www.exekuce.cz/drazby_nemovitosti/archiv-drazeb/prosinec-2010/podil-na-rodinnem-dome-v-obci-moravsky-beroun-okr-olomouc.html

¹¹⁶ Například zde: <http://www.hyperreality.cz/obec/5696-nemovitosti-moravsky-beroun/>.

rekreaci anebo jsou obydleny pouze přechodně, jejich vysoké množství lze považovat především za důsledek vysoké emigrace.

Bezdomovectví

Při zpracování tématu bezdomovectví vycházíme z evropské typologie ETHOS. Ta vychází z principu, že pojetí domova lze chápat ve třech oblastech, jejichž absence může vést k bezdomovectví. *„Mít domov může být chápáno jako: mít přiměřené bydlení, které může osoba a její rodina výlučně užívat (fyzická oblast); mít prostor pro vlastní soukromí s možností sociálních vztahů (sociální oblast); mít právní důvod k užívání (právní oblast). Z toho vyplývají čtyři formy vyloučení z bydlení: bez střechy, bez bytu, nejisté bydlení, nevyhovující bydlení – všechny tyto situace ukazují na absenci bydlení.“¹¹⁷*

Při kvalitativním šetření jsme se setkali s verbalizací problému bezdomovectví z hlediska všech čtyř zmiňovaných forem, a to jak u romské, tak neromské populace. V kategorii ETHOS „bez střechy“ jsme zaznamenali minimálně dvě osoby, z nichž jedna přespává s dítětem v garáži u známých, druhá pak neznámo kde. Respondenti z Ostrova popisovali, že mívají strach kvůli bezdomovcům vycházet z bytu, což je zapříčiněno tím, že je objekt zčásti prázdný. Dle výpovědí respondentů se může jednat o osoby, které pocházejí z Přerova a Olomouce.¹¹⁸

Do kategorie ETHOS „nejisté bydlení“ spadá velká část sociálně vyloučených v Moravském Berouně. Čtyři rodiny jsou reálně ohrožené vystěhováním z obecního bytu,¹¹⁹ všichni obyvatelé bytového domu na Opavské 226 mají zaručeno bydlení pouze do vypršení nájemní smlouvy z důvodu exekuce, která je uvalena na majitele domu. Další rodina bydlí v nemovitosti, která je jim pronajímána dražební realitní kanceláří, a více než dvě osoby bydlí v bytě bez právního důvodu. Samostatnou kapitolou jsou pak rodiny obývající vlastní nemovitosti, na které je uvalena exekuce.

Do kategorie „nevyhovující bydlení“ spadají mimo jiné „osoby žijící v přelidněných bytech“. Tento problém jsme zaznamenali v jednom bytě na Masarykově a v jednom dalším rodinném domě.

¹¹⁷ ETHOS – Evropská typologie bezdomovství a vyloučení z bydlení v prostředí ČR. Dostupné z: <http://www.feantsa.org>.

¹¹⁸ Osobní sdělení, respondenti SV8 a SV9, vlastní terénní záznamy.

¹¹⁹ Osobní sdělení, respondent OU3, vlastní terénní záznamy.

Návrhy opatření v oblasti bydlení

V návaznosti na získané informace jsme v několika následujících bodech navrhli doporučeními, jež by mohla přispět ke stabilizaci bytové problematiky, zpřehlednění bytové politiky města a ke zlepšení stavebně-technického stavu bytového fondu.

1. Vypracování koncepce bytové politiky. Její součástí by se stal jasný plán pro nakládání s bytovým fondem, zahrnující i počty bytů, které smí být každoročně odprodány nájemníkům do osobního vlastnictví. Koncepce by rovněž obsahovala plán financování oprav a jejich finančního pokrytí. Nadto by stanovila určité procento městských bytů vyhrazených pro účely sociálního bydlení. Nynější způsob přidělování bytů by měl být přehodnocen. Město by mělo přistoupit ke zřízení bytové komise a nejen při přidělování sociálních bytů by mělo výrazně zohlednit i jiná kritéria než finanční. Důležitou součástí koncepce bytové politiky by se stalo hledání alternativních prostředků na výstavbu a údržbu, a to ať již ze státního rozpočtu, či z evropských fondů (viz níže).

2. Opatření směřující k předcházení vzniku dlužných částek u nájemníků. Podmínkou úspěchu těchto opatření je zlepšení vzájemné komunikace Odboru správy majetku a komunálních služeb, Úseku sociálních věcí a školství a neziskových organizací.¹²⁰ Tyto subjekty by měly společně hledat řešení, jak předcházet vzniku dluhů vedoucích k vystěhovávání nájemníků. Jedním z preventivních opatření realizovaných ve spolupráci s ÚP by se mohlo stát převádění dávek určených na bydlení přímo na účet města v odůvodněných případech. Odbor správy majetku a komunálních služeb by mohl zlepšit komunikaci s nájemníky – na rezervy opakovaně upozorňovali respondenti při dotazníkovém šetření. Doporučujeme také přehodnotit vymáhání penále z prodlení, jehož výše bývá často nesplacitelná a demotivuje dlužníky.

3. Podpora bydlení pro mladé rodiny. Město může rozšířit způsob, jakým podporuje bydlení pro seniory,¹²¹ i na další společenské skupiny. Stávající trend stárnutí populace může korigovat aktivní bytová politika zaměřená na mladé lidi a rodiny s dětmi, například zřizováním nebo výstavbou tzv. startovacích bytů.

4. Systém nízkokapacitního záchytného bydlení se sociální podporou. Systém by se týkal skupiny uvedené v kapitole Bezdomovectví v kategoriích „bez střechy“ a „nejisté bydlení“. Tyto rodiny i jednotlivci by tak dostali šanci na stabilizaci bytové krize. Zároveň je třeba zvážit kapacitu záchytného

¹²⁰ V tomto případě se jedná především o Poradnu pro občanství, občanská a lidská práva, která se při výkonu terénní práce v Moravském Berouně zabývá bytovou situací svých klientů.

¹²¹ Pro tuto cílovou skupinu je ve město zřízeno celkem 31 bytových jednotek v Domě soustředěné péče a v Domě s chráněnými byty. Další čtyři bytové jednotky se plánují vystavět. Osobní sdělení, respondentka SO2 a respondent OU3, vlastní terénní záznamy.

bydlení tak, aby jeho vznik neznamenal existenci nové sociálně vyloučené lokality.¹²² Při realizaci jakékoliv formy podporovaného bydlení doporučujeme návaznost na dostupné bytové kapacity (i formou sociálního bydlení) za participace městského bytového fondu v různých částech obce tak, aby se využil integrační potenciál.

Návrhy finančního pokrytí

Státní fond rozvoje bydlení aktuálně nabízí čerpání financí z programu *Úvěrů na opravy a modernizace bytových domů*. Ten poskytuje „nízkoúročené úvěry na opravy a modernizace bytových domů. Důraz bude kladen na komplexní opravy, aby tak vlastníci vynakládali finanční prostředky účelně.“¹²³ Čerpání prostředků na podobné účely nabízí i program *Úvěry obcím na opravy a modernizaci bytového fondu*, jenž je ještě více zaměřen na obce. Za poměrně výhodných podmínek fond podporuje výstavbu i prostřednictvím programu *Úvěry na výstavbu nájemních bytů*. Více informací lze získat na stránkách Státního fondu rozvoje bydlení <http://www.sfrb.cz>.

Prostředky pro výstavbu poskytuje každoročně, tentokrát ve formě dotací, také Ministerstvo pro místní rozvoj prostřednictvím *Programu rozvoje bydlení*. Tento program by byl pro obec vhodný zejména tehdy, pokud by se rozhodla pro výstavbu sociálních bytů anebo jiného typu chráněného bydlení. Program lze využít i k odkupu či rekonstrukci bytů. V jeho rámci totiž existuje podprogram *Podpora podporovaného bydlení*, jehož cílem je „vznik podporovaných bytů na území České republiky sloužících k poskytování sociálního bydlení pro osoby, které mají ztížený přístup k bydlení v důsledku zvláštních potřeb vyplývajících z jejich nepříznivé sociální situace – věk, zdravotní stav nebo sociální okolnosti jejich života.“¹²⁴ Výhodou pro Moravský Beroun může být, že jedno z kritérií pro přidělení dotace pro minulý rok bylo, že „zvýhodněny budou projekty, které se realizují v obci nacházející se v regionu se soustředěnou podporou státu na roky 2010–2013 dle usnesení vlády č. 141 ze dne 22. 2. 2010.“¹²⁵ Moravský Beroun přitom do takového regionu spadá, neboť ve zmíněném usnesení vlády je označeno celé ORP Šternberk za „Region s vysoce nadprůměrnou nezaměstnaností.“¹²⁶ Dotační výzva

¹²² V rozhovorech s aktéry NNO, ale i sociálně vyloučenými jsme zaznamenali obavu z koncentrace rodin v bytové tísní.

¹²³ Státní fond rozvoje bydlení: *Program úvěrů na opravy a modernizace bytových domů*. Dostupné z: <http://www.sfrb.cz/programy/uvery-na-opravy-a-modernizace-domu/>.

¹²⁴ Dostupné z: <http://www.mmr.cz/cs/Stavebni-rad-a-bytova-politika/Bytova-politika/Programy-Dotace/Programy-podpory-bydleni/Programy-podpory-bydleni-pro-rok-2013/Podprogram-Podpora-vystavby-podporovanych-bytu>.

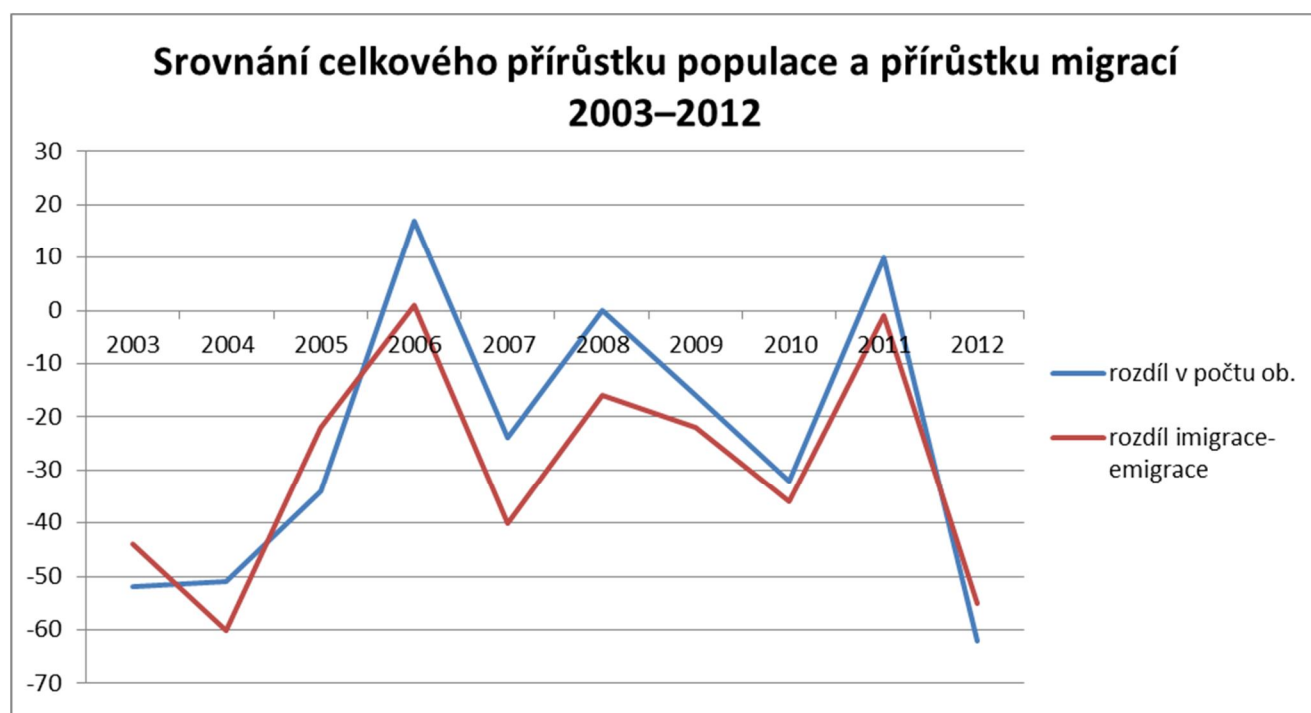
¹²⁵ Ministerstvo pro místní rozvoj: *Kritéria pro výběr žádostí podaných podle podmínek podprogramu Podpora výstavby podporovaných bytů*. Dostupné z: <http://www.mmr.cz/getmedia/09e3aebf-035f-4552-8f1f-09cf24dbfdf9/Kriteriia-PB.pdf>.

¹²⁶ Ministerstvo pro místní rozvoj: *Příloha k usnesení vlády e dne 22. února 2010 č. 141. Vymezení regionů se*

pro rok 2014 nicméně ještě nebyla uveřejněna a očekává se začátkem příštího roku. Více informací lze získat na stránkách Ministerstva pro místní rozvoj <http://www.mmr.cz>. Výhledově je vhodné počítat i s tím, že se aktuálně připravují programové dokumenty, jež mají umožnit čerpat v letech 2014–20 investiční podporu z evropských strukturálních fondů.

3.2. Migrace

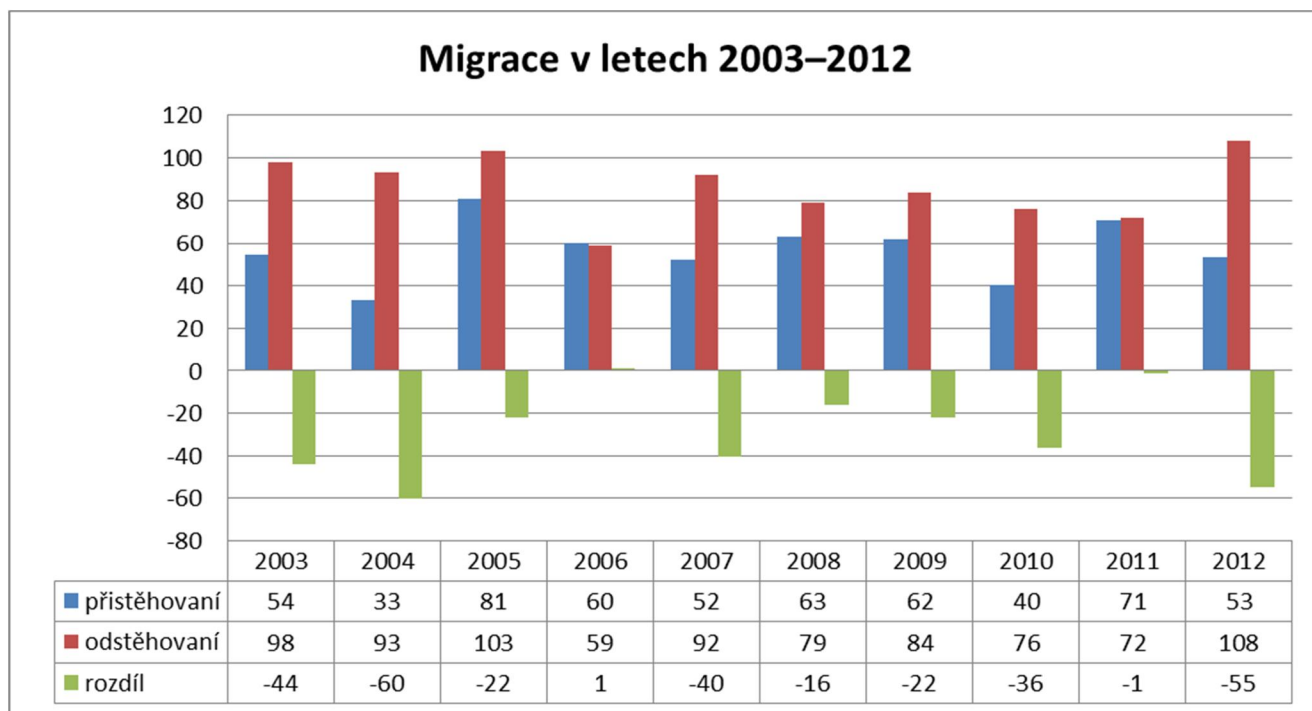
Migrace hraje při charakteristice Moravského Berouna klíčovou roli hned z několika důvodů. Prvním z nich je, že právě migrace je očividně hlavní příčinou úbytku zdejší populace. Jak je znázorněno v Grafu 3g,¹²⁷ křivka znázorňující rozdíl v počtu obyvatel téměř naprosto kopíruje křivku znázorňující rozdíl mezi imigrací a emigrací. Pozoruhodné je zjištění, že až na nijak signifikantní výjimku roku 2006 (+1) převyšovala emigrace imigraci po celé sledované období.

Graf 3g: Srovnání celkového přírůstku populace a přírůstku migrací v Moravském Berouně v letech 2003–2012 (zdroj Matrika)

Graf 3h nabízí možnost sledovat vývoj emigrace a imigrace od roku 2003. Za toto období se do Moravského Berouna přistěhovalo 569 obyvatel, odstěhovalo se jich však téměř o 300 více, 864. Od roku 2003 tak následkem migrací ubylo přibližně 8,7 % obyvatel původního stavu (celkový úbytek obyvatel je v tom období díky kladnému přirozenému přírůstku jen 8 %). Nejvíce lidí se do města přistěhovalo v roce 2005 (81), nejvíce se jich odstěhovalo v roce 2012 (108).

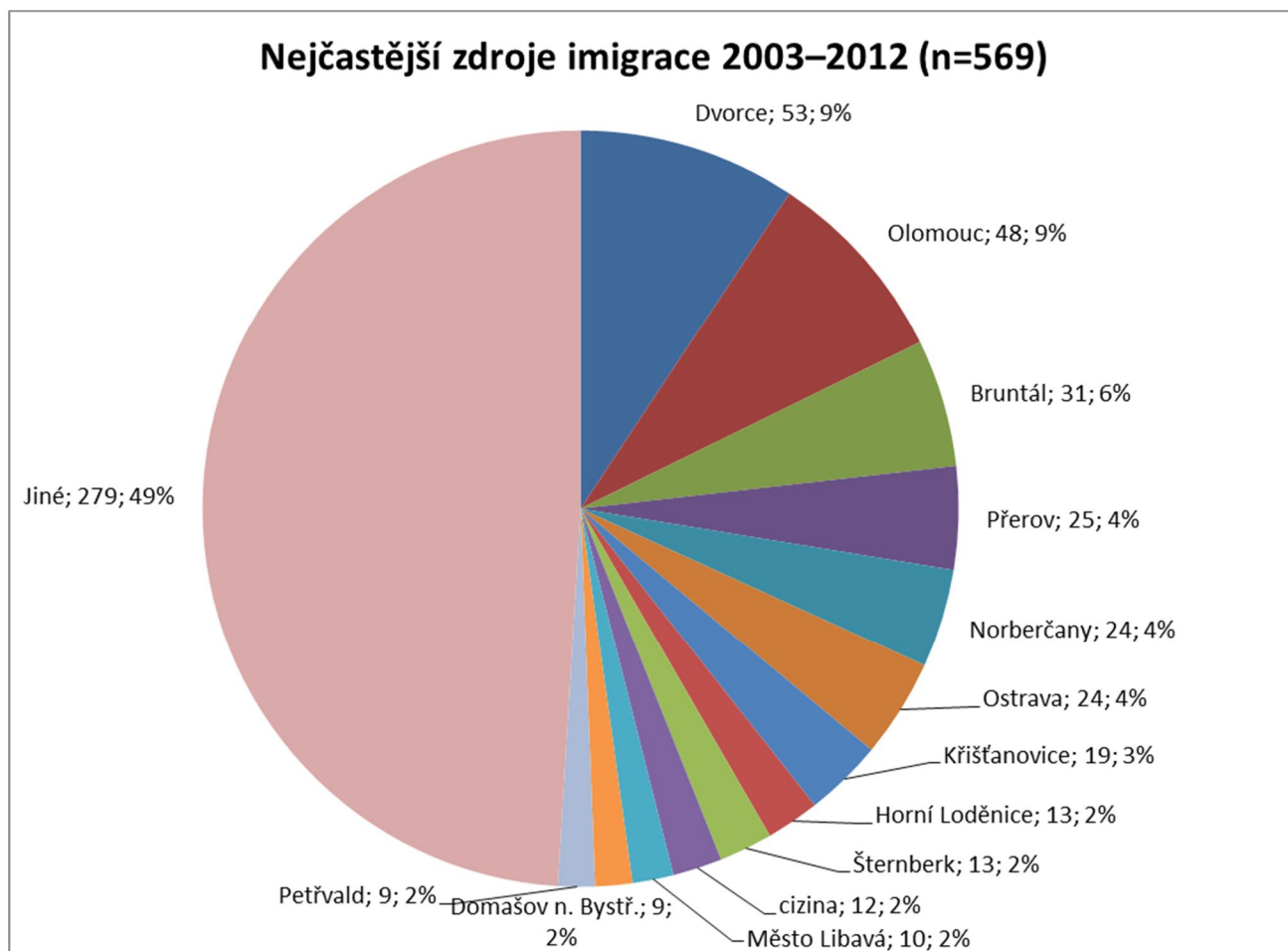
¹²⁷ Graf, stejně jako většina údajů v této kapitole, vychází z evidence trvalých pobytů na moravskoberounské matrice.

Graf 3h: Migrace z/do Moravského Berouna v letech 2003–2012 (zdroj Matrika)

Imigrace do Moravského Berouna

Mezi zdroji imigrace do Moravského Berouna (Graf 3i) najdeme významně zastoupeny okolní obce Dvorce, Norberčany a Křišťanovice (v součtu 96 příchozích, tedy 16,9 %); Dvorce jsou přitom vůbec nejčastější původní adresou. Významnějšími zdroji imigrace jsou také Olomouc (48), Bruntál (31), Ostrava (24) a poněkud překvapivě i Přerov (25); zajímavý je počet příchozů z ciziny (12 obyvatel). Lze předpokládat, že podíl na příchodu obyvatel z větších měst může mít poptávka po kvalifikovaných technických pozicích ve firmách Granitol, a.s. a Copreci, s.r.o.

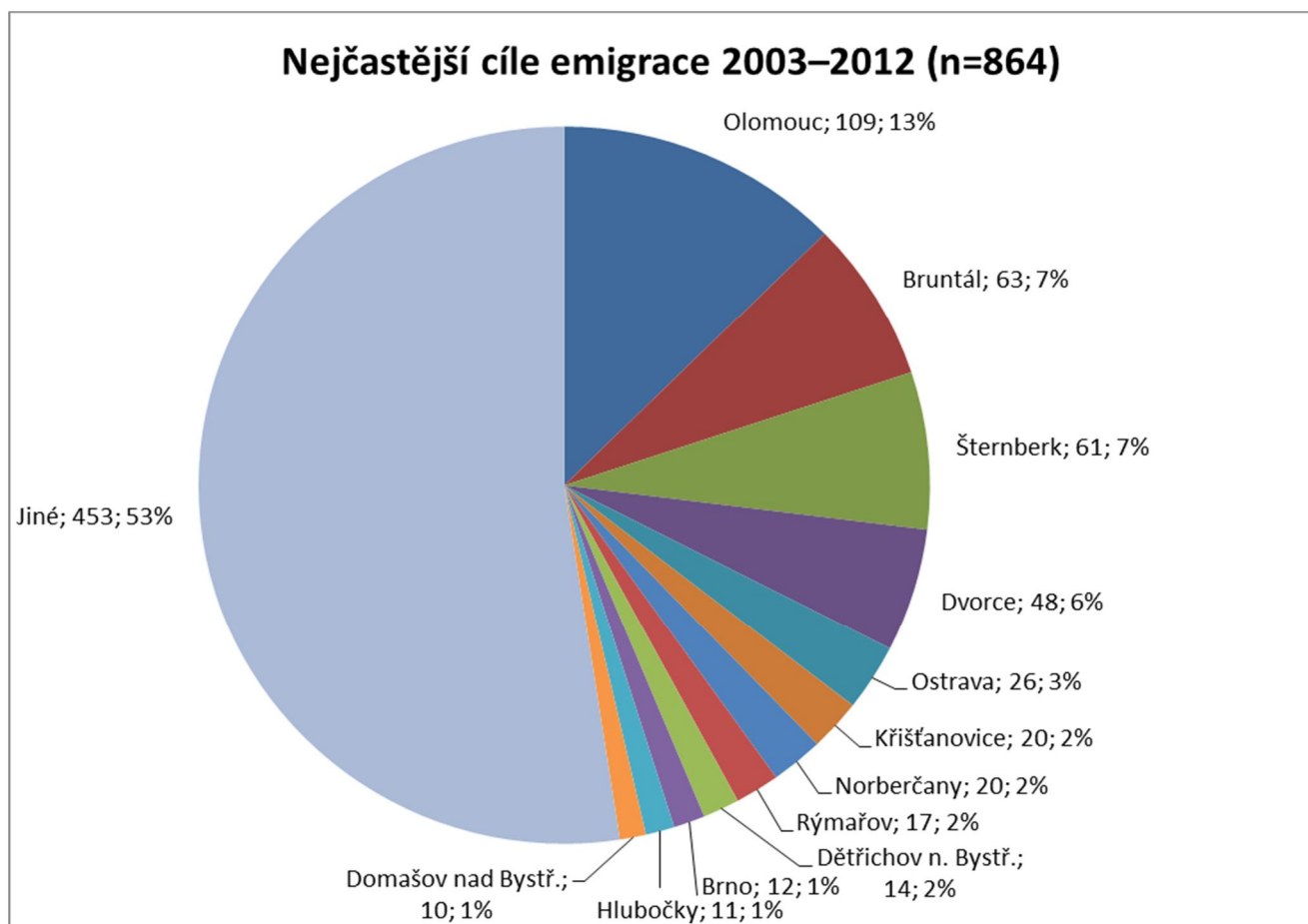

Graf 3i: Nejčastější zdroje imigrace do Moravského Berouna 2003–2012 (n=569, zdroj Matrika)

Emigrace z Moravského Berouna

Mezi hlavní důvody odchodu z Moravského Berouna patří především nedostatek pracovních příležitostí, ale i vzdálenost orgánů státní správy a spádových obcí. Obecně lze říci, že emigrační tendence je výrazně patrná ve směru do větších měst, kde často lidé, původně dojíždějící do školy či do zaměstnání, zůstávají žít natrvalo. Mezi další příčiny migrace lze zahrnout nedostatečné kulturní vyžití, nedostatek specializovaných obchodů a služeb a také nedostatečné zázemí pro mladé rodiny s dětmi.

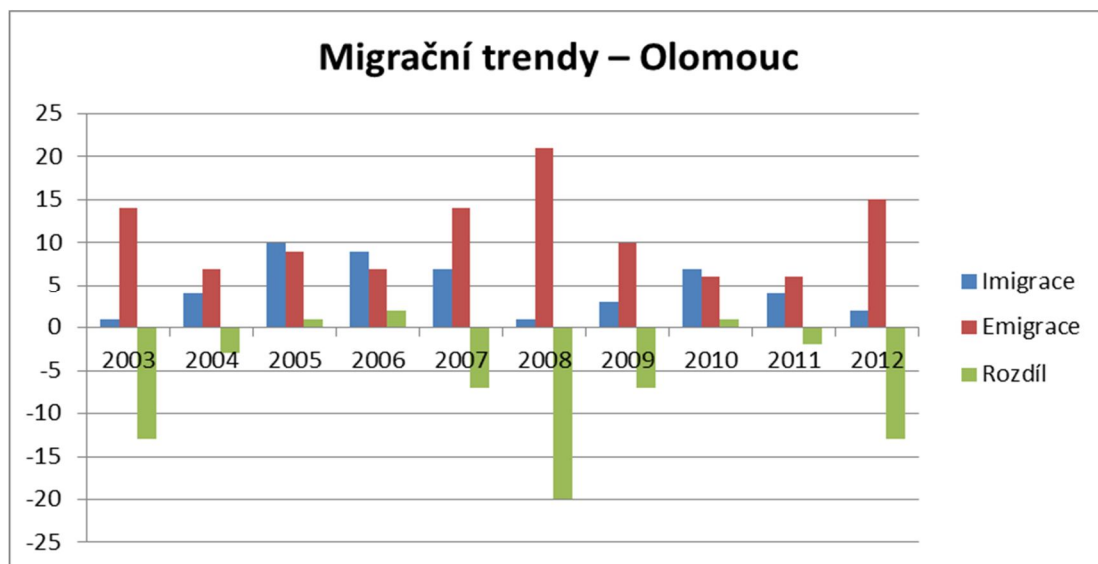
Z Grafu 3j je patrné, že největší počet osob (109) odešel do Olomouce, za ním následuje Bruntál (63) a Šternberk (61). Přihlédneme-li k imigracím z těchto tří měst, ukáže se, že mají na svědomí téměř polovinu (141) z celkového populačního úbytku způsobeného migrací (295 osob). Podíl okolních obcí (Dvorce, Norberčany a Křišťanovice) na celkovém počtu emigrací (10,2 %) už není tak výrazný, jako tomu bylo u imigrací (oproti 16,9 %). Imigrace zde dokonce emigraci o osm lidí převyšuje. Do ciziny odešlo od roku 2003 devět osob.

Graf 3j: Nejčastější cíle emigrace z Moravského Berouna 2003–2012 (n=864, zdroj Matrika)

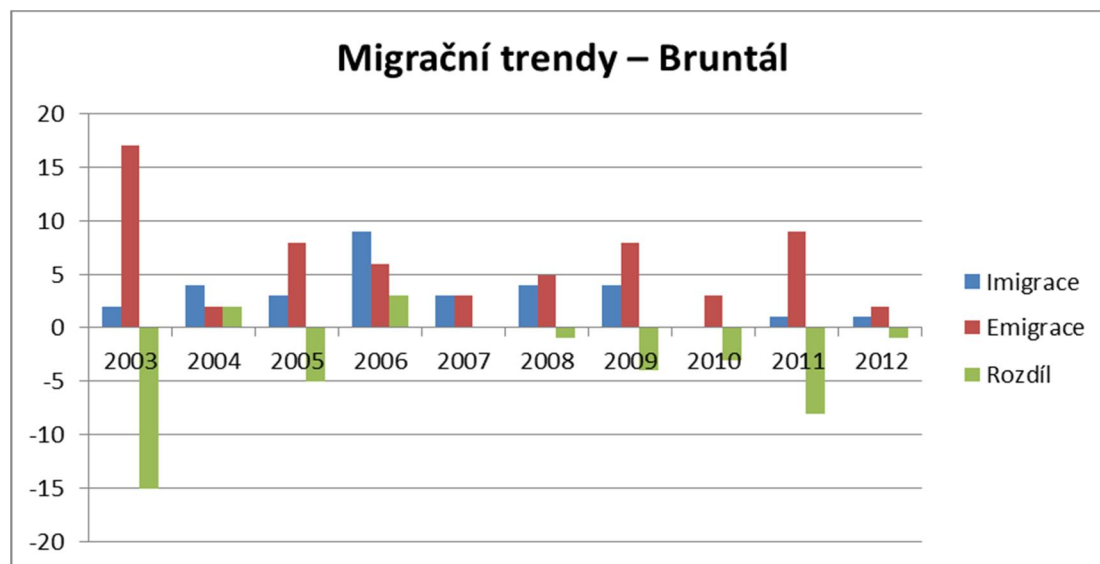
Následující grafy podrobně ukazují, jak se za posledních deset let mění migrační trendy u tří dominantních cílů emigrace (Olomouc, Šternberk, Bruntál). Čtvrtý graf se věnuje pozoruhodnému případu Přerova.

Navzdory poměrně nízkému počtu migrací (řádově desítek za sledované období) lze z grafů vyzvodit některé závěry. V Grafu 3k například vidíme, že z Olomouce se nejvíce lidí přistěhovalo roku 2005 (10) a do něj se odstěhovalo v roce 2008 (21). Tato prvenství jsou přitom i absolutní. V případě krajské metropole se současně zdá, jako by se migrační vývoj pohyboval v určitých vlnách. Emigrační vlny přitom působí dojmem, jako by přibližně kopírovaly s dvou až tříletým odstupem vlny imigrační, respektive jako by se vlny emigrací a imigrací střídaly. Celková bilance Olomouce je 109 odchodů a 48 příchodů (tj. -61).

Graf 3k: Migrační trendy 2003–2012 – Olomouc (zdroj Matrika)

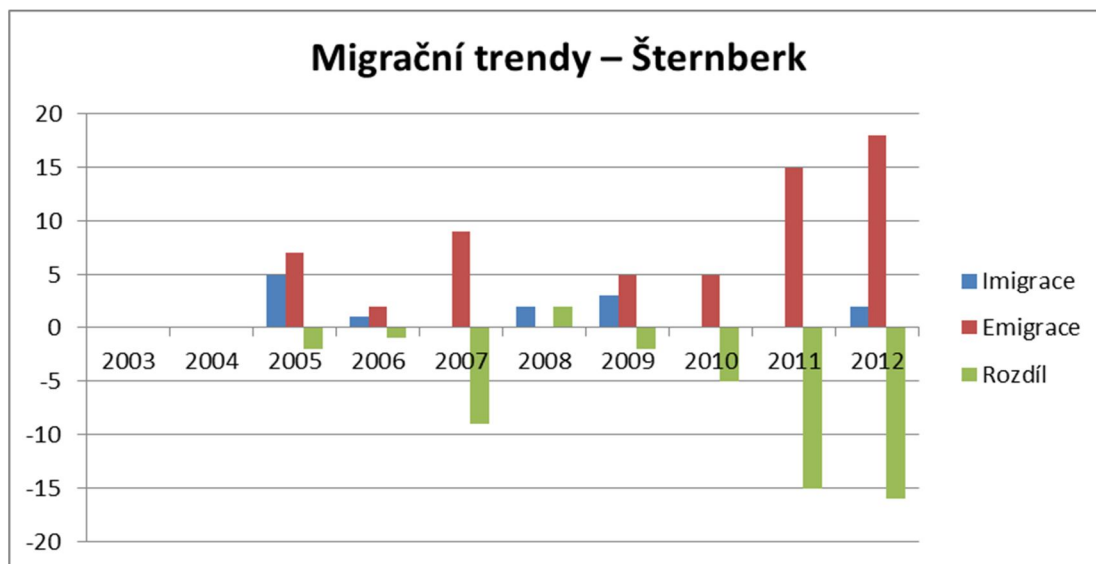
Bilance Bruntálu je 63 odchodů a 31 příchoďů (tj. -32). Více než čtvrtina odchodů do Bruntálu (17) se přitom odehrála v roce 2003. Zejména od roku 2006 pak zřetelně význam Bruntálu jako zdrojové i cílové adresy slábně. Takový trend by mohl souviset se změnou okresní příslušnosti.¹²⁸

Graf 3l: Migrační trendy 2003–2012 – Bruntál (zdroj Matrika)

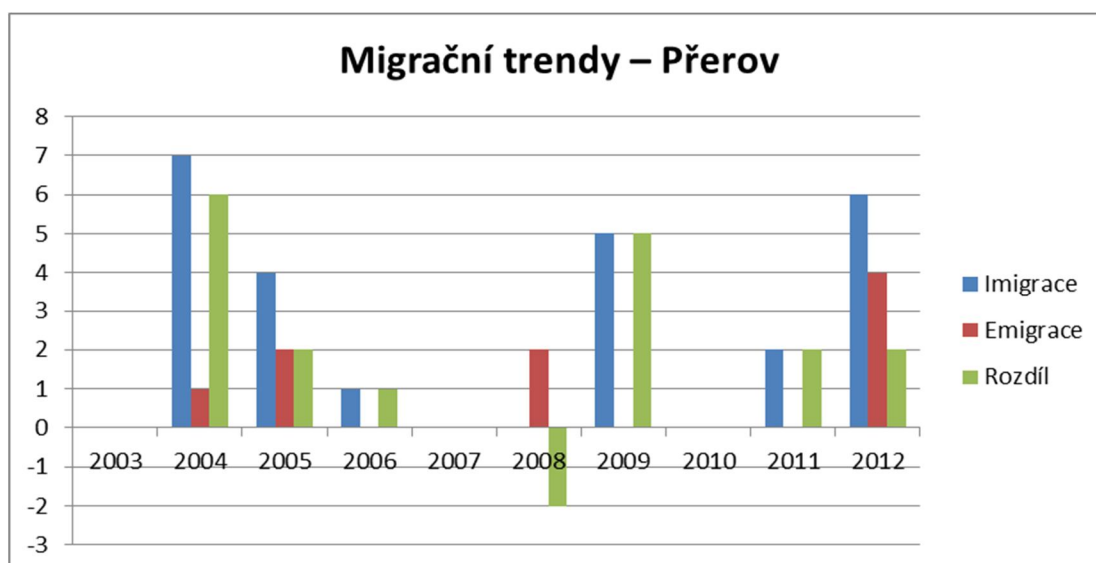
¹²⁸ Jak již bylo řečeno, od roku 2005 přešel Moravský Beroun z okresu Bruntál pod okres Olomouc.

V případě Šternberka (61 odchodů, 13 příchodů, tj. bilance -48) je pozoruhodný zejména vzrůst emigrace od roku 2011. Těchto 33 odchodů tvoří 54 % ze všech migrací týkajících se Šternberka od roku 2003.

Graf 3m: Migrační trendy 2003–2012 – Šternberk (zdroj Matrika)

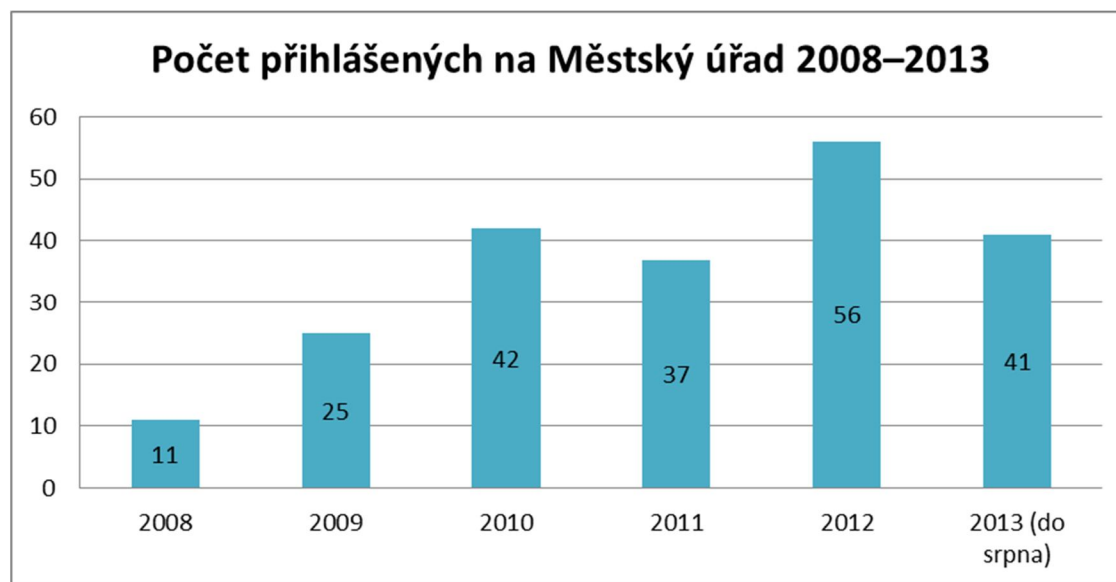
Zajímavým případem, který stojí k předchozí trojici v určitém kontrastu, je Přerov. Jedná se o město, které má nejvýraznější převis lidí, kteří se odtud přistěhovali do Moravského Berouna, nad těmi, kteří migrovali v opačném směru (9 emigrací, 25 imigrací, tj. bilance +16). Žádný zřejmý migrační trend zde nicméně nelze pozorovat.

Migrace spojená se sociálním vyloučením

Specifikovat migraci spojenou se sociálním vyloučením je poměrně složité. Stopovat pohyby sociálně vyloučených na základě údajů z místní matriky, kde se zaznamenávají počty obyvatel přihlášených k trvalému pobytu, může být zavádějící. Hlavním důvodem je to, že lidé mívají jen zřídka na adrese, kde bydlí, vyřízen i trvalý pobyt. Část z nich tedy má například trvalé bydliště stále v Moravském Berouně, přestože už bydlí v jiných obcích. V kapitole týkající se migrace proto budeme vycházet hlavně z dat, jež vzešla z dotazníkového šetření.

K nepřehlednosti situace přispívá i to, že 259 osob je v současnosti zapsáno na adrese MěÚ v Moravském Berouně. Tento počet přitom, jak je vidět v Grafu 3o, od roku 2008 poměrně strmě narůstá. Na adrese MěÚ jsou zapsáni například ti obyvatelé města, kteří si kvůli časté migraci anebo kvůli výplatě dávek státní sociální podpory přepsali bydliště „do města“. Zapisují se sem často i ti, kdo byli vystěhováni z městských bytů. Právě tento důvod se dle našich zjištění může týkat až 80 % zapsaných.¹²⁹

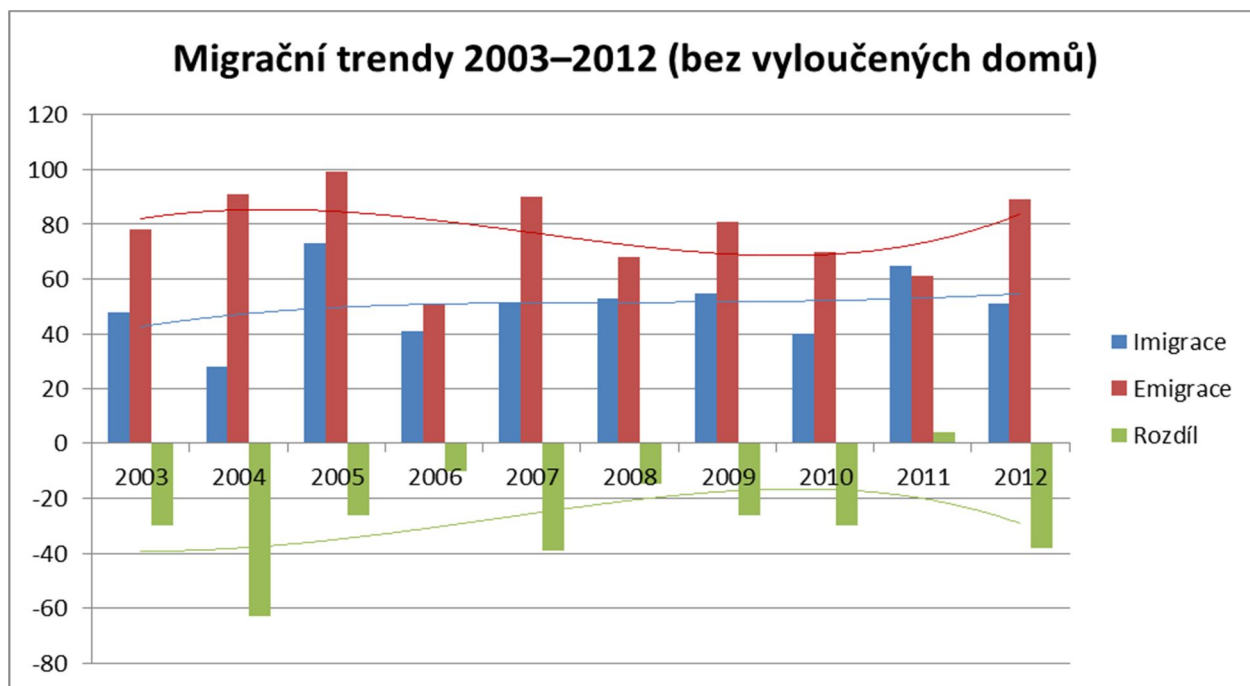
Graf 3o: Počet osob přihlášených na Městský úřad v Moravském Berouně v letech 2008–2013 (zdroj Matrika)

¹²⁹ Osobní sdělení, respondentka OU1, vlastní terénní záznamy.

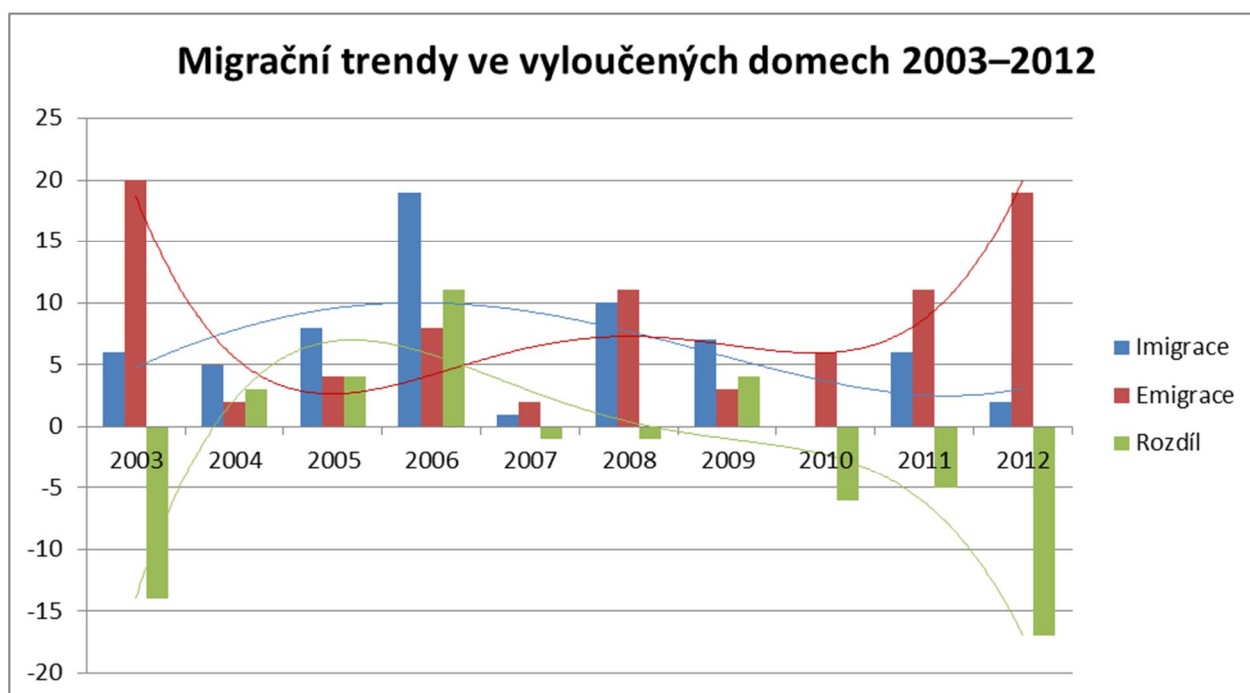
Navzdory limitům matričních evidence trvalých pobytů lze přece jen z jejich údajů na některé trendy v migraci sociálně vyloučených usuzovat. Na třiceti adresách, kde žijí sociálně vyloučení, je například jasně patrná nadprůměrná migrační dynamika. Domy, na kterých bylo k roku 2012 evidováno 182 trvalých pobytů (tj. 5,77 %), mají od roku 2003 na svědomí 11,25 % evidovaných imigrací a 10 % emigrací. V tomto období se na tyto adresy nahlásilo 64 osob a odhlásilo 86. Pokles v počtu nahlášeného obyvatelstva mezi lety 2003–2012 je zde přitom oproti zbytku Moravského Berouna nadprůměrný (10,8 % oproti 8,5 %).

Podle matričních ukazatelů vykazuje migrační dynamika v domech obývaných sociálně vyloučenými i výraznější trendy v čase. Zatímco ve zbytku Moravského Berouna je trend od roku 2003 poměrně neměnný (viz Graf 3p), v domech obývaných sociálně vyloučenými je situace rapidně odlišná (viz Graf 3q). Lze přitom vyzorovat dvě fáze. V první z nich, trvajících přibližně do roku 2007, byla bilance dokonce kladná – na Moravský Beroun věc nebývalá (+3, tj. nárůst o 1,5 %). Pokud bychom vyloučili počáteční rok 2003, tak je přírůstek i poměrně výrazný (+17, tj. oproti roku 2003 o 8,9 %!). Pro srovnání: v Moravském Berouně jako celku v témže období 165 trvalých pobytů ubylo (pokles o 4,84 %). Od roku 2007 se však trend v objektech obývaných sociálně vyloučenými láme a následuje čím dál strmější pokles (-25 trvalých pobytů, tj. úbytek o 10,78 % oproti r. 2007) s maximem v roce 2012 (-17). V Moravském Berouně naproti tomu úbytek obyvatelstva spíše slábnul (-130, tj. 3,9 %). Lze tedy soudit, že migrační trendy ve zmíněných domech jsou na zbytku města do značné míry nezávislé.

Následující dva grafy rovněž ukazují, které roky z hlediska změny v počtu trvalých pobytů v domech obývaných sociálně vyloučenými vyčnívaly. Úbytek trvalých pobytů dosahoval maximálních hodnot v prvním a posledním roce sledovaného období. V roce 2003 ubylo 20 pobytů (což ten rok dělalo 20,4% podíl na úbytku trvalých pobytů v celém Moravském Berouně), v roce 2012 pak 19 (tj. 17,6% podíl). Největší nárůst trvalých pobytů probíhal v letech 2006 (+19, tj. 31,7% podíl) a 2008 (+10, tj. 15,9% podíl).

Graf 3p: Migrační trendy v Moravském Berouně 2003–2012 (bez vyloučených domů; zdroj Matrika)

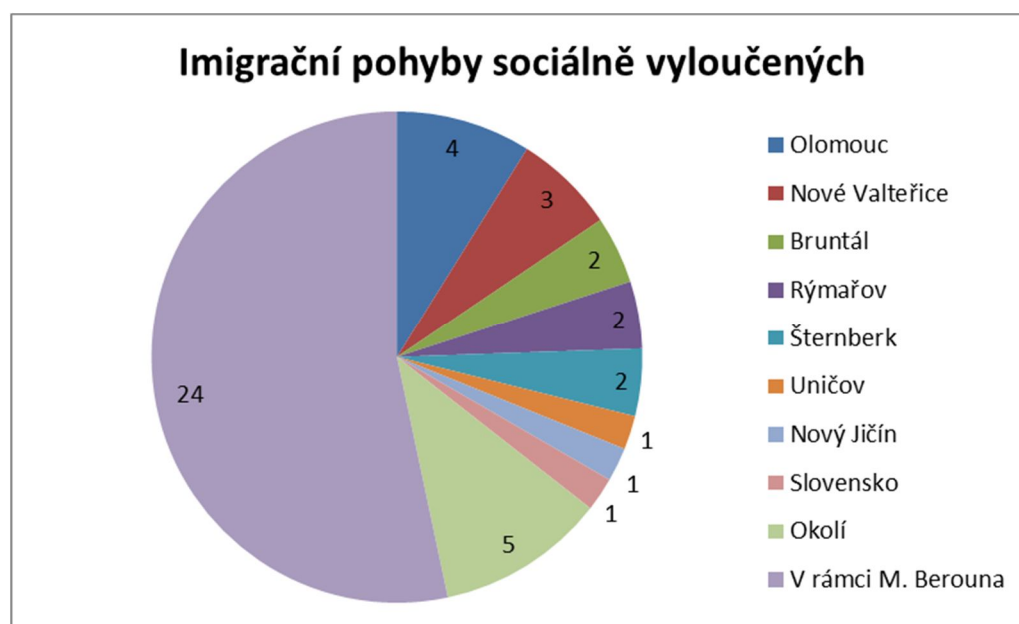

Graf 3q: Migrační trendy ve vyloučených domech v Moravském Berouně 2003–2012 (zdroj Matrika)

Imigrace

Z dotazníkového šetření vyplynulo, že z 33 sociálně vyloučených rodin jich 20 pochází z Moravského Berouna. Většina z třinácti rodin, které se do Moravského Berouna přistěhovaly, využila levných pořízovacích cen nemovitostí¹³⁰ anebo nabídky pronájmu u soukromého subjektu. Tito lidé přitom většinou měli na Moravský Beroun příbuzenské vazby. Nejvyšší podíl příchozích je z okolí Moravského Berouna, z Nových Valteřic, Dvorců či Horních Loděnic. V závěsu za nimi se nacházejí lidé ze spádových měst, jako jsou Bruntál, Olomouc či Šternberk.

Zajímavým ukazatelem jsou imigrační trajektorie vyloučených. Na 33 dotázaných domácností připadá celkem 45 stěhování. Znamená to, že v průměru se každá z dotazovaných domácností stěhovala 1,36krát. Více jak polovina stěhování přitom proběhla v rámci Moravského Berouna.

Graf 3r: Migrační pohyby sociálně vyloučených v Moravském Berouně (n=45; zdroj Repräsentativní šetření)

Když se podíváme na příchody do Moravského Berouna, vidíme, že většina ze třinácti rodin pochází z nedalekých destinací; třikrát se pak Moravský Beroun stal cílem rodin z Olomouce a jednou ze Slovenska. Osm z rodin přitom přišlo do města během posledních čtyř let. Dvě z těchto rodin pocházejí z bytovek zrušených roku 2010 v Nových Valteřicích.

¹³⁰ Více než polovinu nemovitostí vlastněných sociálně vyloučenými však stále obývají rodiny starousedlíků, někdy spolu s příbuznými.

< 2004	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Bruntál	Olomouc	Rýmařov					Razová u Bruntálu	Slovensko	Dalov	Dvorce
		Rýmařov					Nové Valteřice	Olomouc	Šternberk	
		Olomouc					Nové Valteřice			

Tabulka 3b: Imigrace vyloučených rodin do Moravského Berouna podle let a původu (n=13, zdroj Reprezentativní šetření)

Emigrace

Úbytek sociálně vyloučených rodin má kromě vystěhovávání z obecních bytů i další příčiny. Z posledních let k nim patří hlavně zrušení Úřadu práce v Moravském Berouně a přesun agendy vyplácení sociálních dávek do Šternberka v roce 2012. Při přesunu sociálně vyloučených hrají roli i příbuzenské vazby (právě u Šternberka je to výrazně patrné). Minimálně dvě rodiny odešly za prací do zahraničí. Z rozhovorů s vyloučenými vyplynulo, že další odchod plánují. Týká se to především těch, kdo mají výuční list anebo větší pracovní zkušenosti. Zmíněný trend posilují problémy se zaměstnaností. Jen zanedbatelné množství Romů z Moravského Berouna by se totiž uplatnilo na místním legálním trhu práce. Prakticky všechny pracovní pozice, které v Moravském Berouně pro Romy jsou, vznikly v rámci nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti (viz dále). Romové, kteří stabilně a dlouhodobě pracují, dojíždějí většinou do jiných obcí.¹³¹

Obecně lze konstatovat, že Moravský Beroun částečně ztrácí atraktivitu i pro sociálně vyloučené obyvatelstvo.¹³² Jeho jedinými podstatnými devizami jsou podle našich zjištění poměrně stabilní bydlení ve fondu obce a nízké pořizovací ceny nemovitostí.

¹³¹ Více viz kapitola 4.

¹³² Osobní sdělení, respondent SV4, SV7, vlastní terénní záznamy.

Trajektorie vystěhovaných

Velkou část emigrace sociálně vyloučených má na svědomí úsilí obce. Ta v posledních zhruba pěti letech vystěhovala ze svých bytů kvůli dluhům na nájemném několik desítek lidí. Nejprve, v roce 2008, vystěhovala dva objekty, které se nacházely na náměstí. V prvním žily čtyři sociálně vyloučené rodiny a starší muž. Dvě rodiny dostaly náhradní obecní bydlení a starší muž místo v Domě s pečovatelskou službou. Z druhého bytového domu byly vystěhovány dvě rodiny, z nichž jedna dostala náhradní bydlení v obecním bytě a druhá si našla alternativní ubytování.¹³³

Roku 2010 obec vystěhovala a následně zakonzervovala lokalitu v Nových Valteřicích. Celkem bylo ve třech vlnách vystěhováno sedm rodin. První rodina se odstěhovala dobrovolně a koupila si v Moravském Berouně rodinný dům. Další dvě rodiny dostaly náhradní městský byt¹³⁴, zbytek byl vystěhován exekučně.¹³⁵ Dle pracovníků neziskového sektoru odešli někteří z vystěhovaných do Bruntálu a do Olomouce.

V bytovém domě na ulici Karla IV., který je dnes již kompletně zakonzervovaný, bydlelo až do roku 2012 sedm rodin. Dvě z nich dostaly náhradní obecní byt, dvě byly vystěhovány exekučně a tři odešly ještě před tím, než do bytu vkročil exekutor.¹³⁶

Z Ostrova byly doposud vystěhovány čtyři rodiny. Žádná z nich náhradní obecní byt nedostala. Část zůstala v Moravském Berouně u rodiny anebo odešla do soukromého podnájmu.¹³⁷ Ostatní odešli většinou do Šternberka či – stejně jako u domu z Karla IV. – do Bruntálu.¹³⁸

Situaci shrnuje Graf 3s. Celkem přišlo od roku 2008 o obecní bydlení 27 rodin. Téměř polovina (13) jich odešla pryč z města, sedm dostalo obecní náhradu a čtyři zůstaly v Moravském Berouně v soukromém podnájmu, u zbytku rodiny anebo si pořídily vlastní bydlení.

¹³³ Osobní sdělení, respondent OU3, vlastní terénní poznámky.

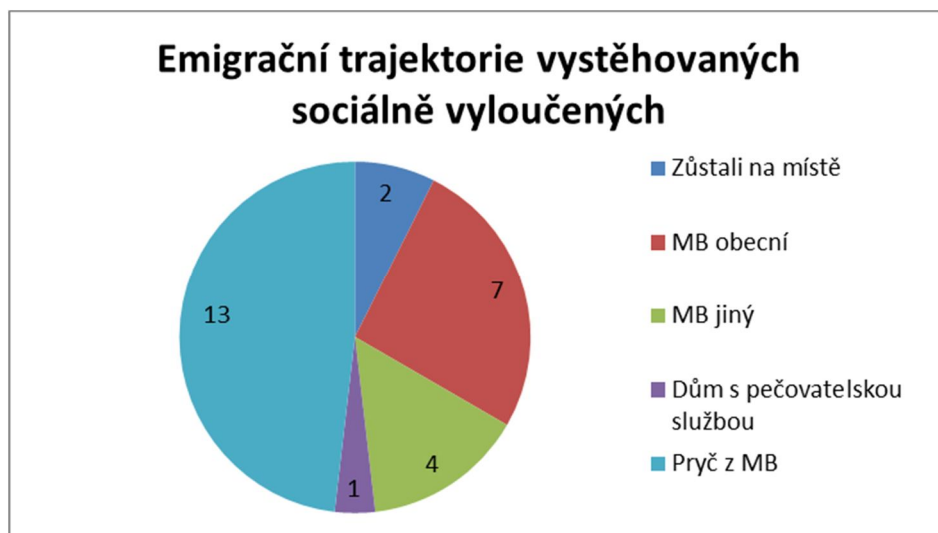
¹³⁴ Z tabulky výše je vidět přistěhování pouze 2 rodin z Nových Valteřic, důvodem je neúčast třetí rodiny na dotazníkovém šetření.

¹³⁵ Osobní sdělení, respondent OU3, vlastní terénní poznámky.

¹³⁶ Osobní sdělení, respondent OU3, vlastní terénní poznámky.

¹³⁷ Osobní sdělení, respondent OU3, vlastní terénní poznámky.

¹³⁸ Osobní sdělení, respondentka SO1, vlastní terénní poznámky.

Graf 3s: Emigrační trajektorie vystěhovaných sociálně vyloučených (n=27, zdroj Odbor správy majetku a komunálních služeb)

4. Zaměstnanost a nezaměstnanost v Moravském Berouně

4.1. Zaměstnanost a nezaměstnanost

Moravskoberounsko má z hlediska zaměstnanosti pozoruhodnou historii. Hornický region, známý těžbou barevných rud a drahých kovů, se po vyčerpání nerostného bohatství přeorientoval na tkalcovskou výrobu a textilní průmysl. Tato odvětví zažívají rozmach koncem 18. a začátkem 19. století. V roce 1895 vznikl z textilní továrny dnešní klíčový regionální zaměstnavatel, akciová společnost Granitol, a.s. Po roce 1967 se tato firma začíná orientovat na výrobu obalovin z plastů – fólií, vázacích pásků či svařovaných výrobků. Dnes je největším výrobcem fólií z polyetylenu v ČR.¹³⁹

Dlouhou tradici má i zemědělství. To se orientovalo hlavně na méně náročné druhy, jako byly oves a žito, brambory či technické plodiny (len). Po rozpadu Státních statků přešly veškeré zemědělské pozemky do rukou soukromých zemědělců.¹⁴⁰

Současná míra nezaměstnanosti je dle údajů z ÚP v Moravském Berouně 17,5 % (k listopadu 2013). V porovnání s okolím je tento údaj výrazně nadprůměrný: ve Šternberku činí 11,5 %, v olomouckém okrese 9,7 % a pro celou ČR pak 8,7 %. Na ÚP bylo k srpnu 2013 evidováno 269 uchazečů o zaměstnání. Ilustrativním údajem dokreslujícím komplikovaný stav zaměstnanosti v Moravském Berouně je, že ÚP evidoval v roce 2011 jedinou nabídku pracovního místa. Připadalo na něj přitom 317 uchazečů (okresní průměr byl v té době 47 uchazečů na místo).¹⁴¹

Graf 4a ukazuje vývoj nezaměstnanosti v Moravském Berouně, Šternberku, Olomouci, olomouckém okrese a v celém státě v období od května 2005 do listopadu 2011. Jak vidno, vývoj nezaměstnanosti v Moravském Berouně poměrně věrně kopíruje celorepublikový trend. Ve srovnání s celou ČR jsou však zdejší výkyvy mnohem výraznější – po celou sledovanou dobu převyšovaly zdejší hodnoty průměr ČR přibližně dvojnásobně.

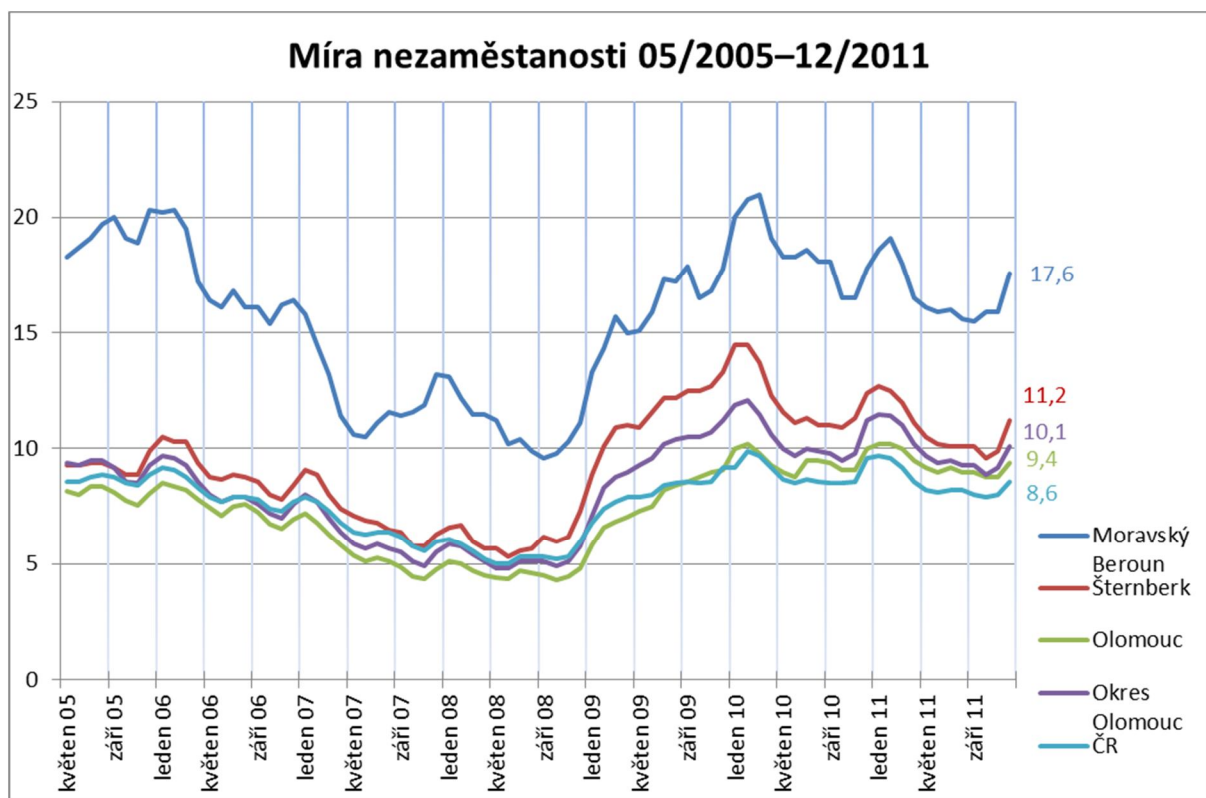
Nezaměstnanost se v Moravském Berouně dlouhodobě pohybuje nad 15 %. Pod tuto hodnotu klesla za posledních osm let pouze v rozmezí od února 2007 do března 2009. Ekonomická krize začala od roku 2008 doléhat například i na důležitého místního zaměstnavatele, firmu Copreci sídlící v sousedních Dvorcích.¹⁴²

¹³⁹ Viz www.morberoun.cz.

¹⁴⁰ *Socioekonomická analýza území města Moravský Beroun*, 2007, str. 7. Dostupné z: <http://www.morberoun.cz>.

¹⁴¹ Statistiky MPSV.

¹⁴² Osobní sdělení, respondentka P2, vlastní terénní záznamy.

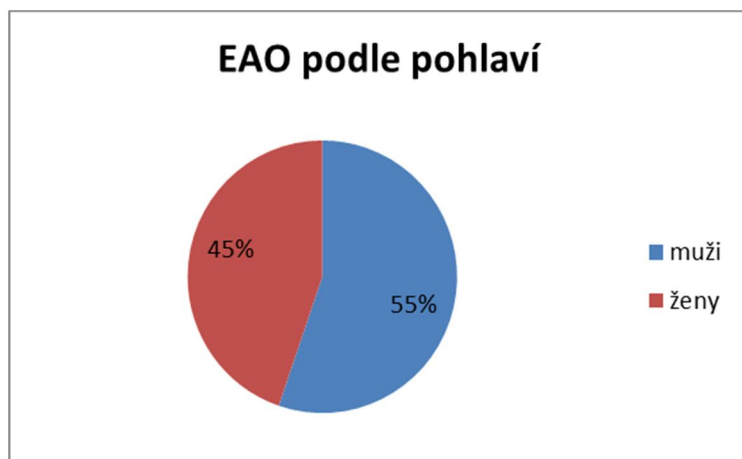

Graf 4a: Vývoj míry nezaměstnanosti v Moravském Berouně, Šternberku, Olomouci, olomouckém okrese a celé ČR v období květen 2005 – listopad 2011 (zdroj MPSV)

Ekonomická aktivita

Při SLDB 2011 bylo v Moravském Berouně napočítáno 1535 ekonomicky aktivních obyvatel (EAO), z toho 1215 zaměstnaných a 320 nezaměstnaných. Zatímco v rámci obce jako celku je poměr pohlaví prakticky vyrovnan, u EAO tvoří zřetelnou většinu muži (55 %).¹⁴³

¹⁴³ Data SLDB 2011.

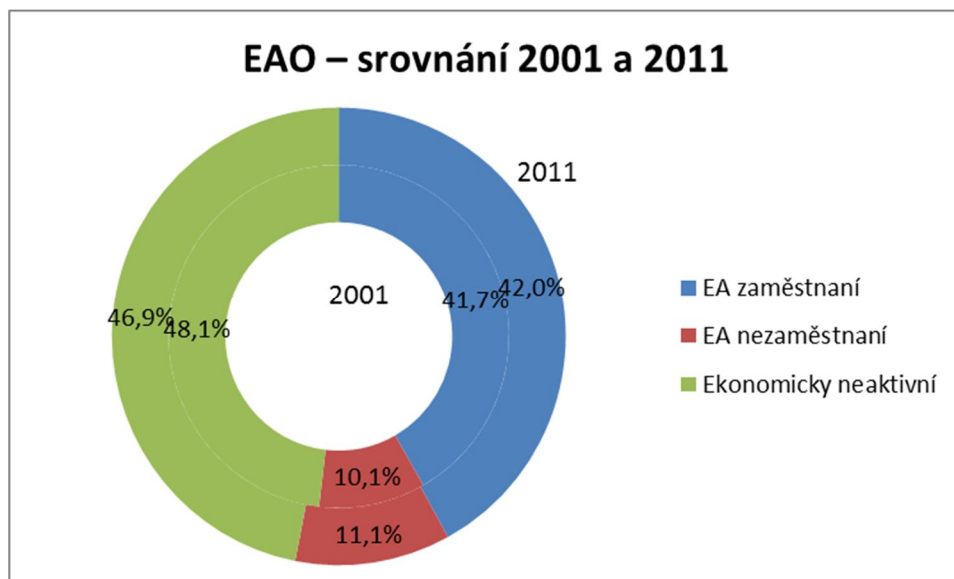
Graf 4b: Ekonomicky aktivní obyvatelstvo Moravského Berouna podle pohlaví (zdroj SLDB 2011)

V následující tabulce je struktura ekonomické aktivity v Moravském Berouně rozvedena. Pozoruhodným údajem, podtrhujícím zjištění z kapitoly 2.1., je zvyšující se podíl důchodců (20,6 %). Při sčítání v roce 2001 byl podíl této skupiny 17,8 %. Další nárůst přitom můžeme vzhledem ke stárnutí obyvatel očekávat. Naopak kategorie „žáci, studenti, učni“ dramaticky poklesla z 20,1 % na 13,9 %.

Ekonomická aktivita		Obyvatelstvo celkem		v tom		
		abs.	%	muži	ženy	
Obyvatelstvo celkem		3 004	100,0	1 484	1 520	
Ekonomicky aktivní		1 535	51,1	848	687	
v tom	EA zaměstnaní	1 215	40,4	672	543	
	v tom	zaměstnanci, zaměstnavatelé, samostatně činní, pomáhající	1 134	37,7	656	478
		pracující studenti a učni	11	0,4	1	10
		pracující důchodci	49	1,6	15	34
		ženy na mateřské dovolené	21	0,7	–	21
	EA nezaměstnaní	320	10,7	176	144	
	v tom	hledající první zaměstnání	67	2,2	27	40
ostatní nezaměstnaní		253	8,4	149	104	
Ekonomicky neaktivní		1 357	45,2	576	781	
v tom	nepracující důchodci	620	20,6	243	377	
	ostatní s vlastním zdrojem obživy	59	2,0	3	56	
	osoby v domácnosti, děti předškolního věku, ostatní závislé osoby	259	8,6	134	125	
	žáci, studenti, učni	419	13,9	196	223	
Nezjištěno		112	3,7	60	52	

Tabulka 4a: Dělení obyvatel Moravského Berouna podle typu ekonomická aktivity (zdroj SLDB 2011)

Srovnání SLDB z let 2001 a 2011, že za deset let ubylo 236 EAO, nicméně jejich podíl v rámci populace zůstává stejný, přibližně 51 % (v roce 2001 bylo ekonomicky aktivních 1761 obyvatel, z toho 1417 zaměstnaných a 344 nezaměstnaných). V Grafu 4c vidíme, že u lidí se zjištěnou ekonomickou aktivitou se vzájemný podíl změnil relativně mírně. O 1,2 % ubylo ekonomicky neaktivních (příčinou je především úbytek dětí), podíl nezaměstnaných se zvedl o procento.

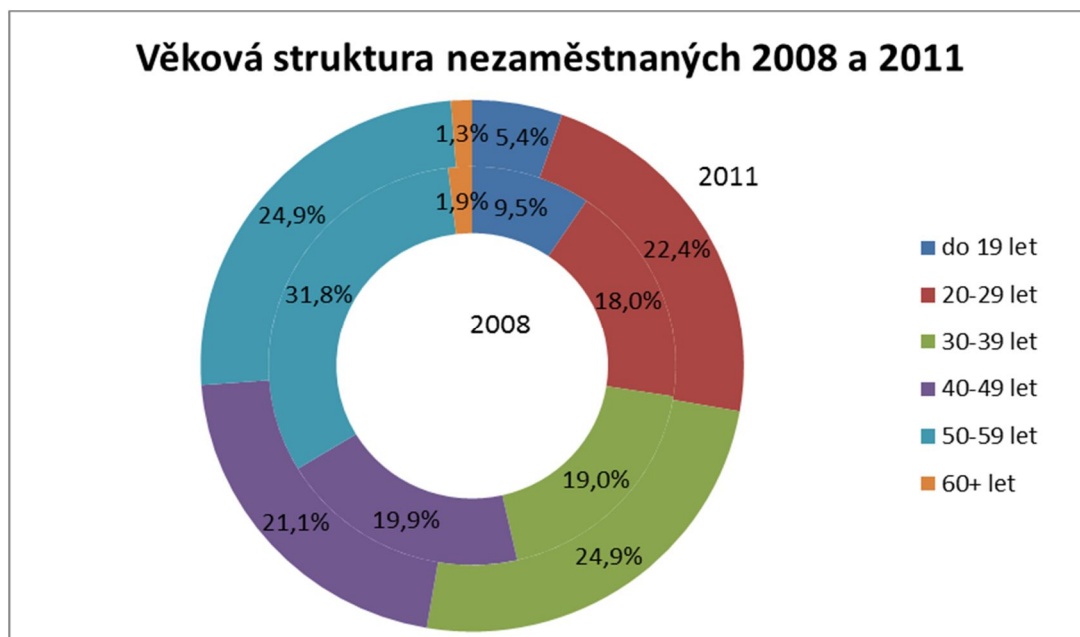

Graf 4c: Srovnání ekonomické aktivity v letech 2001 a 2011 (zdroj SLDB 2001 a 2011)

Struktura nezaměstnanosti

Nezaměstnané lze charakterizovat z několika úhlů. Následující odstavce jich přiblíží pět: věk, pohlaví, vzdělání, délku evidence na ÚP a zdravotní stav.

Z hlediska věku je zajímavé sledovat především rozdíly mezi skupinou nezaměstnaných starších 40 let a skupinou mladších. Zatímco v roce 2011 mladší mírně převažovali (52,7 vs. 47,3 %), ještě o tři roky dříve tomu bylo poměrně výrazně naopak (46,5 vs. 53,5 %). Trend mládnutí nezaměstnaných dokládají i další ukazatele. Zatímco v roce 2008 byla nejpočetnější kategorií nezaměstnaných skupina 50–59 let (31,8 %), v roce 2011 se jí vyrovnala skupina 30–39 let (obě 24,9 %). Ta přitom měla o tři roky dříve jen 19% zastoupení.

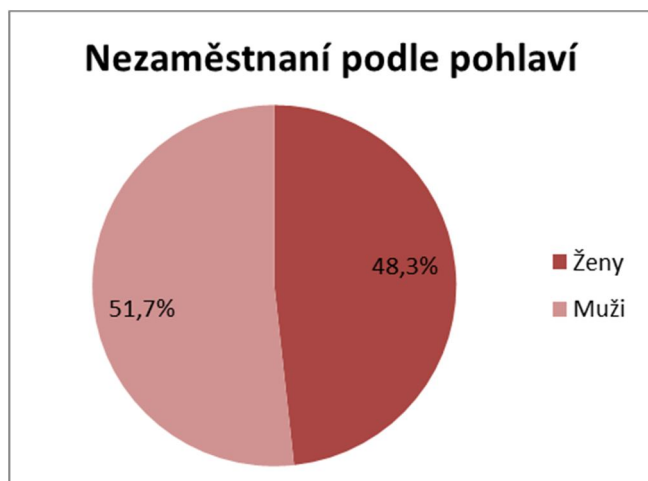

Graf 4d: Věková struktura nezaměstnaných v Moravském Berouně v letech 2008 a 2011 (zdroj MPSV)

Zajímavé je rovněž srovnání s populací Moravského Berouna.¹⁴⁴ Zatímco v roce 2008 tvořili nezaměstnaní 7,6 % věkové kategorie 15–39 let a 9,8 % kategorie 40–64 let, v roce 2011 to bylo již 14,2 %, respektive 13,2 %. Nárůst u mladší skupiny byl tedy mnohem větší (6,6 %) než u starší (jen 3,4 %). Ilustrativní je i skutečnost, že průměrný věk evidovaných na ÚP byl v roce 2011 38,6 let, zatímco průměrný věk v Moravském Berouně byl vyšší, 39,2 let. Skutečnost, že se nezaměstnanost šíří právě mezi mladšími ročníky, lze přitom pokládat za výrazný rizikový faktor. Mladí lidé často nenasbírají potřebné pracovní zkušenosti a faktor nezaměstnanosti může hrát roli i při rozvaze nad založením rodiny.

Další způsob charakteristiky nezaměstnaných představují rozdíly v zastoupení jednotlivých pohlaví. Zatímco u EAO je mužů 55 %, Graf 4e ukazuje, že u nezaměstnaných je jejich zastoupení nižší – 51,7 %.

¹⁴⁴ Data MPSV.

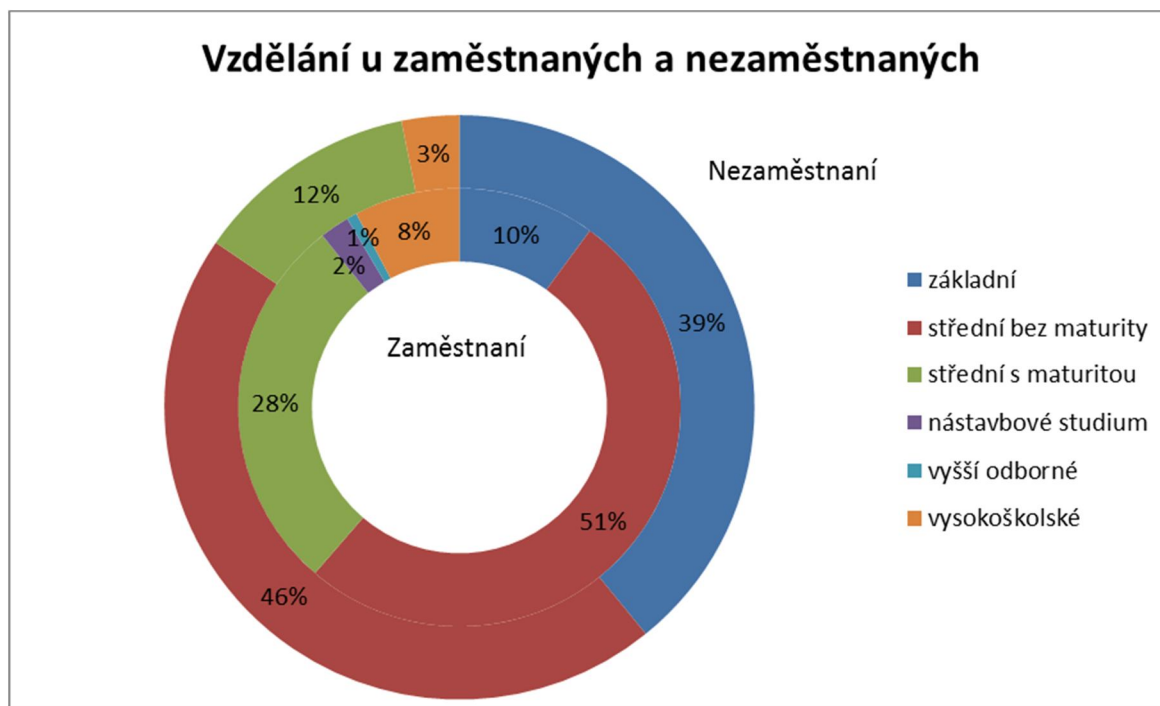
Graf 4e: Struktura nezaměstnaných podle pohlaví ke 2011 (zdroj MPSV)

Graf 4f srovnává rozdíly v nejvyšším dosaženém vzdělání u zaměstnaných a nezaměstnaných. Jsou velmi výrazné. Zatímco 85 % nezaměstnaných má nejvyšší vzdělání pouze základní či střední bez maturity, u zaměstnaných je takto vzdělaných mnohem méně (61 %). Zvláště propastný je rozdíl u lidí se základním vzděláním – u nezaměstnaných je jejich zastoupení 39 %, zatímco u zaměstnaných čtvrtinové: 10 %.¹⁴⁵

Získané údaje naznačují, že právě vzdělání může být jednou z největších překážek pro získání zaměstnání. Tento předpoklad potvrzují i místní zaměstnavatelé. Obě největší firmy (Granitol, a.s., Copreci, s.r.o.) zmínily během rozhovorů potíže s nízkou kvalitací v oblasti. Podle svých slov přitom mají problém obsadit nejen odbornější pozice (např. mistr výroby), ale i technické funkce, na které je třeba vyučení ze strojírenských oborů (např. obráběč kovů či elektrikář).¹⁴⁶

¹⁴⁵ Srovnání data MPSV a SLDB 2011.

¹⁴⁶ Osobní sdělení, respondentky P1 a P2, vlastní terénní záznamy.

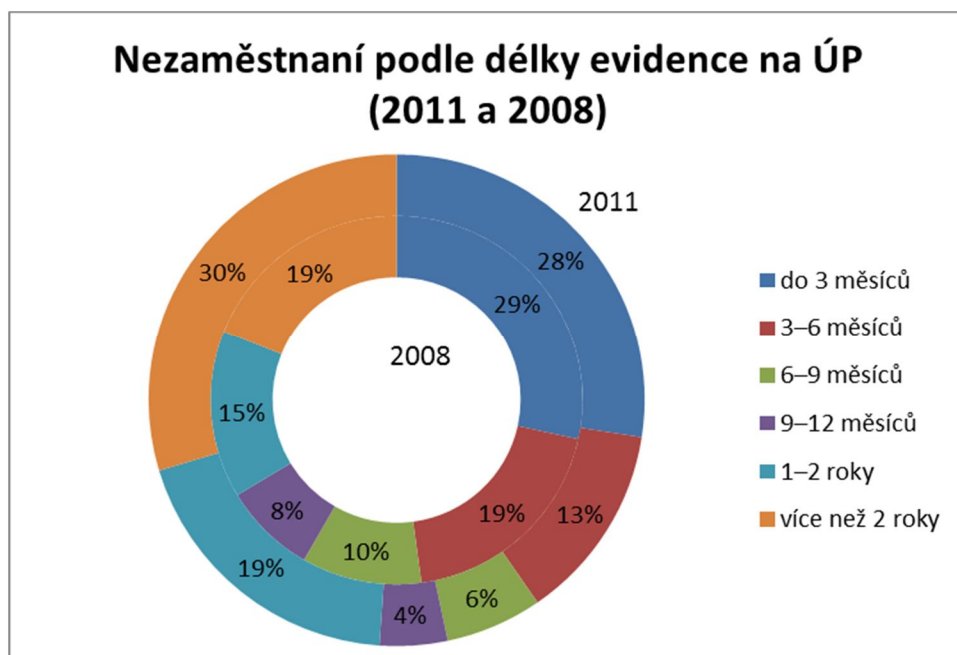
Graf 4f: Srovnání nejvyššího dosaženého vzdělání u zaměstnaných a nezaměstnaných (údaje z r. 2011; nezaměstnaní podle evidence ÚP, zaměstnaní dle SLDB 2011)

Důležitým indikátorem nezaměstnanosti je délka evidence na Úřadu práce. Tato doba byla v roce 2011 v průměru 577 dnů, tedy přibližně rok a sedm měsíců. Tento údaj je asi 40 % nad okresním průměrem. Pro srovnání lze uvést, že ve Šternberku byla v tomtéž roce tato doba 444 dní a v Olomouci 419. Na druhou stranu v nedalekém Uničově byla dokonce ještě vyšší – 629 dní. Průměrná délka evidence se v Moravském Berouně příliš nemění – v roce 2008 byla 543 dní. Tenkrát to bylo dokonce 52 % nad průměrem okresu (357 dní).¹⁴⁷

Jestliže průměrná doba evidence zůstala v letech 2008–2011 přibližně stejná, totéž nelze říct o struktuře uchazečů z hlediska doby, po kterou o získání práce usilují. Zatímco v roce 2008 bylo krátkodobě registrovaných uchazečů (tj. do jednoho roku evidence) 66 %, v roce 2011 jich již bylo citelně méně – 51 %. Skupina uchazečů, kteří práci hledají déle než dva roky, se naopak za stejné období rozrostla nejvíce ze všech kategorií (o více než polovinu).¹⁴⁸ Z našich údajů tedy zřetelně plyne, že v Moravském Berouně rapidně narůstá počet dlouhodobě nezaměstnaných. Vzhledem k dalším představeným statistikám lze přitom předpokládat nárůst dlouhodobé nezaměstnanosti i mezi mladšími ročníky, což by mohlo být zásadním problémem do budoucna.

¹⁴⁷ Data MPSV.

¹⁴⁸ Data MPSV.

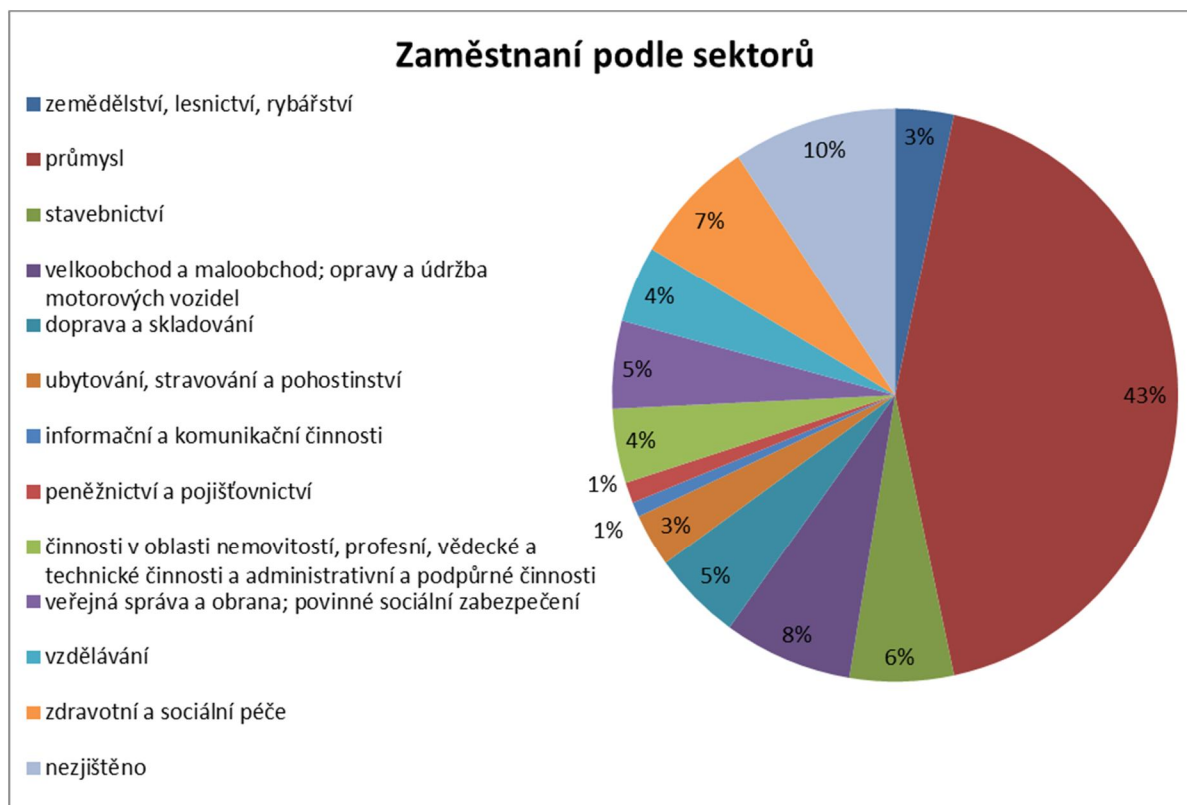

Graf 4g: Nezaměstnaní podle délky evidence na Úřadu práce – srovnání let 2008 a 2011 (zdroj MPSV)

Zajímavé údaje přináší i statistika uchazečů z hlediska zdravotního stavu. Ukazuje, že z moravskoberounských nezaměstnaných tvořily v roce 2011 15 % (tj. 46) uchazečů osoby s přiznanou invaliditou. V okresním průměru přitom tvořili jen 10 %.

Struktura zaměstnanců

Podle dostupných statistik se struktura zaměstnanců v Moravském Berouně během posledních let příliš nezměnila. Uvádíme proto pouze aktuální údaje ze SLDB 2011 (Graf 4h). Patrná je z něj především dominance průmyslového sektoru (43 %).

Graf 4h: Zaměstnaní v Moravském Berouně podle sektorů (n=1215; k 03/2011, zdroj SLDB)

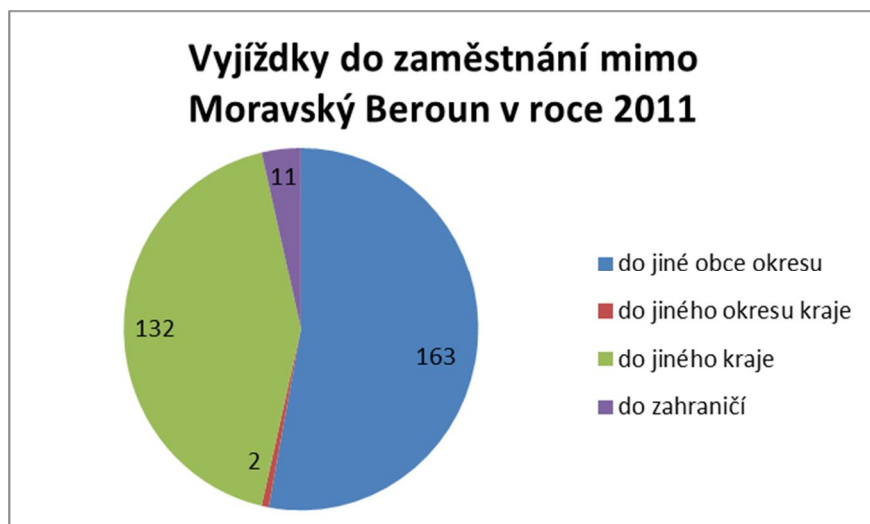
Mobilita

SLDB 2011 přišlo se zajímavými údaji zachycujícími vyjížďku za školou či prací. Vyplývá z nich, že celkově do zaměstnání vyjíždělo 48,7 % (592) zaměstnaných. Necelá polovina (284) z nich se přitom dopravovala pouze v rámci obce. Rozložení těch, co vyjížděli mimo obec, ukazuje Graf 4i. Je z něj kupříkladu poznat, že takřka čtvrtina lidí (132) vyjížděla do jiného kraje.¹⁴⁹ Výše tohoto čísla však nezní až tak překvapivě, když si uvědomíme, že prakticky ihned za městem směrem na Bruntál začíná Moravskoslezský kraj. Závod Copreci, kde pracuje odhadem 80 lidí z Moravského Berouna,¹⁵⁰ tak sice sídlí v sousedních Dvorcích, ale spadá již do jiného kraje.

Z 308 lidí, kteří se za prací dopravují mimo obec, jich denně vyjíždí 261, tedy 21,5 % z celkového počtu zaměstnaných. V roce 2001 takto vyjíždělo 244 lidí; tenkrát to představovalo 17,2% podíl.

¹⁴⁹ Data SLDB 2011.

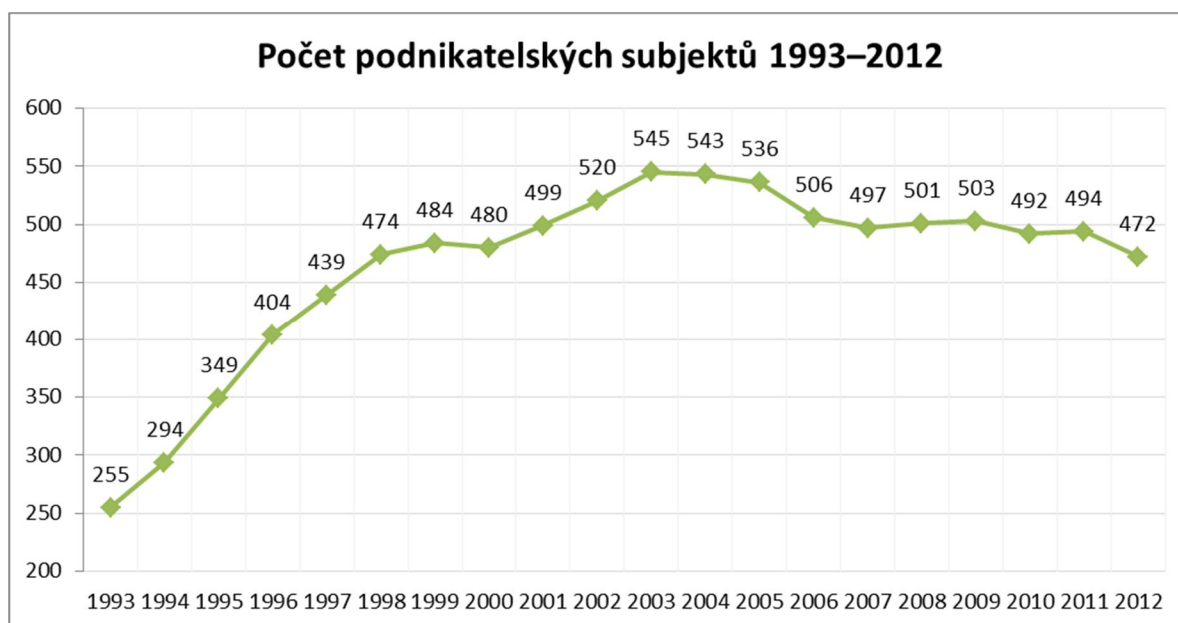
¹⁵⁰ Osobní sdělení, respondentka P2, vlastní terénní záznamy.

Graf 4i: Vyjíždky do zaměstnání mimo Moravský Beroun v roce 2011 (n=308; údaje ze SLDB 2011)

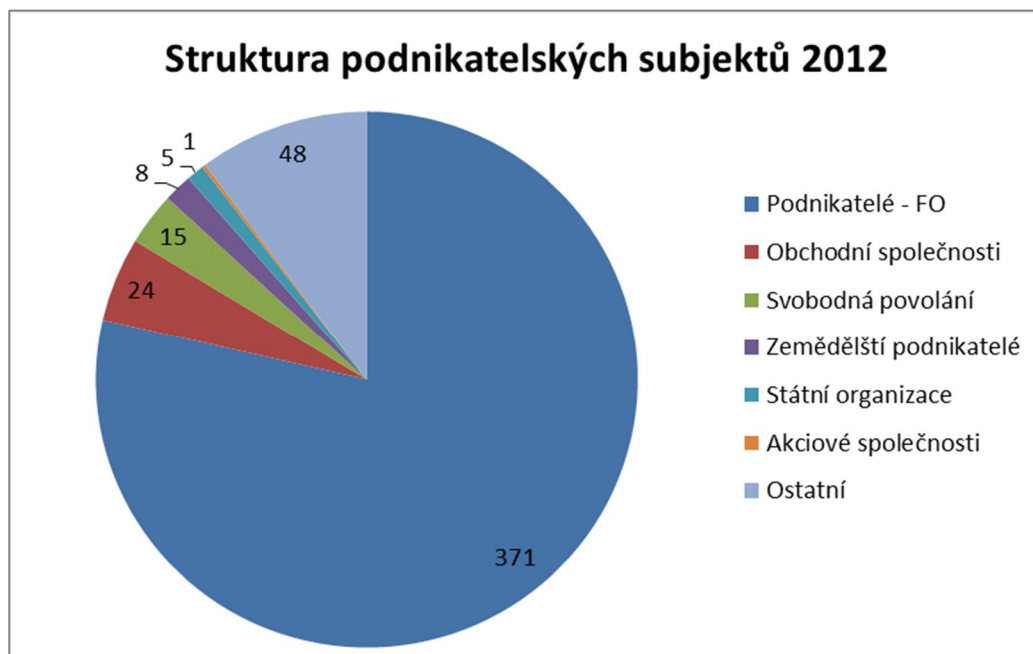
Struktura zaměstnavatelů v Moravském Berouně

Podle údajů ČSÚ počet podnikatelských subjektů v Moravském Berouně v posledních deseti letech klesá. Zatímco v roce 2003 jich bylo 545, v roce 2012 je jich už jen 472 (jde tedy o pokles o 13,4 %). Subjektů je nyní přibližně tolik jako roku 1998.

Graf 4j: Počet podnikatelských subjektů v Moravském Berouně v letech 1993–2012 (zdroj ČSÚ)

Z Grafu 4k je patrné, že přes tři čtvrtiny podnikatelských subjektů tvoří živnostníci. Ti podnikají většinou v odvětvích jako je obchodní činnost, služby, stavebnictví, ubytování a stravování či doprava. Sociální podnik je pouze v nedalekém Bruntále.¹⁵¹

Graf 4k: Struktura podnikatelských subjektů v Moravském Berouně v roce 2012 (zdroj ČSÚ)

Největší zaměstnavatelé v Moravském Berouně a okolí

Největšími soukromými zaměstnavateli v Moravském Berouně jsou firma Granitol, a.s.¹⁵² (výrobce plastových fólií), v sousedních Dvorcích firma Copreci, s.r.o.¹⁵³ (výroba komponentů pro domácí spotřebiče) a v Ondrášově stáčírna minerální vody Ondrášovka, a.s.¹⁵⁴ (Dříve zaměstnávala cca 20–25 lidí ještě firma Karton. Ta je však od roku 2003 v konkurzu.) Ve veřejném sektoru jsou většími zaměstnavateli (nad 25 zaměstnanců) Město Moravský Beroun, Základní škola a Odborný léčebný neurologicko-geriatrický ústav.¹⁵⁵

Firma Granitol, a.s. má v současnosti 330 zaměstnanců se smlouvou na dobu určitou. V roce 1991, než došlo k privatizaci podniku, jich měla přibližně 750. Záhy po privatizaci firma během měsíce propustila 150 lidí a postupně snížila stavy zaměstnanců až na dnešní počet. Firma propouštěla

¹⁵¹ Liga Bruntál, Zelená dílna, o.p.s., <http://www.ligabruntal.cz/main.php?s=2>.

¹⁵² <http://www.granitol.cz>

¹⁵³ <http://www.copreci.com>

¹⁵⁴ <http://www.ondrasovka.cz>

¹⁵⁵ Data z ÚP.

hlavně nekvalifikované pracovníky. Ze stávajících zaměstnanců jich má základní vzdělání 8,6 % a odborné (vyučení v oboru) 57 %.¹⁵⁶

Dříve podnik Zerkof, poté MORA Moravia, dnes Copreci, s.r.o. měl v roce 2008 310 zaměstnanců. V roce 2010 však bylo 140 z nich v reakci na ekonomickou krizi propuštěno. V současnosti má firma cca 200 stálých zaměstnanců se smlouvou na dobu určitou. Až 40 % jich je z Moravského Berouna, 15 % jich je vyučených v oboru.¹⁵⁷

Stáčírna minerálních vod Ondrášovka, a.s. byla v roce 1993 privatizována firmou HELIOS Praha, s.r.o, která provedla modernizaci podniku. V roce 2007 měla firma 80 kmenových zaměstnanců, dalších 20 pracovalo sezónně od dubna do září.¹⁵⁸ Dnes má firma 50 zaměstnanců se smlouvou na dobu určitou. Přibližně 90 % jich je z Moravského Berouna. Většina zaměstnanců jsou nekvalifikovaní dělníci.¹⁵⁹

Sezónní práce

Do zaměstnanosti v oblasti se zásadně promítají sezónní práce. Poptávka po nich je řízena zejména proměnlivým objemem zakázek. Firmy Granitol, a.s. i Copreci, s.r.o. spolupracují s agenturami, které jim potřebné sezónní zaměstnance poskytují. Granitol, a.s. má takto nefixních přibližně deset zaměstnanců,¹⁶⁰ resp. zaměstnankyň. Copreci, s.r.o. jich má výrazně více, až 60, a zaměstnává tedy narázově až o 30 % více lidí.¹⁶¹ Copreci nabírá sezónní zaměstnance zejména na podzim. Většinou zde pracují měsíc na hlavní pracovní poměr, v případě potřeby se jim smlouva prodlužuje.¹⁶²

Uvedení zaměstnavatelé nabírají na sezónní práce také brigádníky, zejména z řad studentů anebo již osvědčených pracovníků vedených na ÚP. Mzda je jim vyplácena ve formě dohod o provedení práce (DPP).¹⁶³ Drobnější podnikatelské subjekty, například ve stavebnictví či jiných řemeslnických oblastech, většinou řeší sezónní nárůst poptávky spoluprací s jinými osobami samostatně výdělečně činnými (OSVČ).¹⁶⁴

¹⁵⁶ Osobní sdělení, respondentka P1, vlastní terénní záznamy.

¹⁵⁷ Osobní sdělení, respondentka P2, vlastní terénní záznamy.

¹⁵⁸ *Socioekonomická analýza území města Moravský Beroun, studie rozvoje města, 2007, str. 47. Dostupné z: <http://www.morberoun.cz>.*

¹⁵⁹ Osobní sdělení, respondent P3, vlastní terénní záznamy.

¹⁶⁰ Osobní sdělení, respondentka P1, vlastní terénní záznamy.

¹⁶¹ Osobní sdělení, respondentka P2, vlastní terénní záznamy.

¹⁶² Osobní sdělení, respondentka P2, vlastní terénní záznamy.

¹⁶³ Maximální výše DPP pro pracovníky evidované na ÚP je 4250 Kč.

¹⁶⁴ Vlastní reprezentativní šetření, respondenti P4 a P5.

Zaměstnávání osob se zdravotním handicapem

Zaměstnávání osob se zdravotním postižením (ZTP) je v ČR řešeno §67-84 *Zákona o zaměstnanosti*. Rozlišuje se postižení I. až III. stupně. Dle zákona jsou zaměstnavatelé s více než 25 zaměstnanci povinni mít 4 % takto znevýhodněných zaměstnanců¹⁶⁵ anebo učinit tzv. „náhradní plnění“.¹⁶⁶

Granitol, a.s. zaměstnává 12 osob ZTP; jeden pracovník má II. stupeň a 11 pracovníků I. stupeň.¹⁶⁷ Copreci, s.r.o. zaměstnával takové osoby tři; dvě však odešly do důchodu. Jednatelé firmy uvádějí, že příčinou, proč takových osob není ve firmě více, jsou těžké pracovní podmínky, pro které je třeba mít dobrou fyzickou kondici.¹⁶⁸ Firma Ondrášovka zaměstnává čtyři osoby ZTP.¹⁶⁹

Využívání zdrojů z EU

Využívání dotačních zdrojů z EU je v oblasti spíše výjimkou. Většina – hlavně drobnějších – podnikatelů nemá s čerpáním těchto peněz zkušenosti, často jsme se naopak při dotazníkovém šetření setkávali s nedůvěrou a skeptickými postoji: „Vše, co lidé dostanou v dotacích, tedy zadarmo, nezvedne ani pracovní morálku, ani motivaci ke změně. Dotacemi se pouze vytváří povědomí, že EU nebo stát se o nás postará.“¹⁷⁰

Přesto se objevují subjekty, které dotace využívají. Jedná se hlavně o místní zemědělce a větší firmy. Zemědělci čerpají především dotace na stavby a technologie a dotace na malokapacitní ubytovací zařízení.¹⁷¹ Granitol, a.s. se v období 2011–2013 zapojil do Evropských strukturálních fondů (ESF) s projektem *Profesní vzdělávání – klíč k úspěchu firmy*.¹⁷² Cílem projektového vzdělávání bylo zajistit kvalifikaci potřebnou pro specifickou výrobu společnosti a také vytvoření týmu interních instruktorů pro zaškolování budoucích zaměstnanců. Do projektu se zapojilo celkem 116 osob. Dále se Granitol, a.s. ucházel o projekt z Operačního programu lidské zdroje a zaměstnanost (OPLZZ), realizovaného Ministerstvem práce a sociálních věcí (MPSV), pod názvem *Vzdělávejte se!*, ale

¹⁶⁵ Na druhou stranu jsou zákonem zvýhodněni například při zadávání veřejných zakázek.

¹⁶⁶ Viz *Náhradní plnění: Povinnost ze zákona*. Dostupné z: <http://www.nahradniplneni.cz/>.

¹⁶⁷ Osobní sdělení, respondentka P1, vlastní terénní záznamy.

¹⁶⁸ Osobní sdělení, respondentka P2, vlastní terénní záznamy.

¹⁶⁹ Osobní sdělení, respondentka P3, vlastní terénní záznamy.

¹⁷⁰ Osobní sdělení, respondent P7, vlastní terénní záznamy.

¹⁷¹ Osobní sdělení, respondent P6, vlastní terénní záznamy.

¹⁷² Projekt byl realizován v rámci globálního grantu *Další profesní vzdělávání zaměstnanců podnikatelských subjektů v oblasti průmyslu – EDUCA*. Osobní sdělení, respondentka P1, vlastní terénní záznamy. Viz GRANITOL. *Profesní vzdělávání: Klíč k úspěchu firmy*. Dostupné z: http://www.granitol.cz/data/soubory/Profesni_vzdelavani_klic_k_uspechu_firmy.pdf.

s žádostí neuspěl.¹⁷³ Firma Copreci, s.r.o. realizovala projekt *Inovace* zaměřený na podnikové vzdělávání ve společnosti. Projekt spadal rovněž pod OPLZZ.¹⁷⁴

Zaměstnaneckou podporu provádí v současnosti i personální agentura Interwork service, s.r.o.¹⁷⁵ Ta realizuje od 1. března 2013 do 31. října 2014 projekt ESF *Příležitost pro nezaměstnané*.¹⁷⁶ Projekt je určen zejména pro dlouhodobě nezaměstnané nad 50 let a pro Romy. Hlavními cíli jsou vytvoření pracovních míst pro 15 osob a zvýšení možnosti uplatnění 40 osob na trhu práce. Toho chce projekt dosáhnout rekvalifikacemi, jejichž obsah koresponduje s požadavky místního trhu práce, společně s poskytnutím individuálního kariérního poradenství a podpory při hledání zaměstnání. Existenci projektu přivítal ÚP, o rekvalifikaci a navazující pracovní uplatnění projevil zájem i velký počet nezaměstnaných z cílové skupiny. Zejména kvůli organizačním výpadkům však v současnosti probíhá pouze jediný kurz „pracovník v sociálních službách“, na který navazují dotovaná pracovní místa. Rekvalifikaci zabezpečuje sdružení Ecce Homo a má sedm účastníků. Projekt by se mohl po překonání organizačních obtíží stát relevantním pomocným opatřením řešení problematiky nezaměstnanosti.¹⁷⁷

Využívání nástrojů Aktivní politiky zaměstnanosti

Aktivní politiku zaměstnanosti (dále jen APZ) zabezpečuje MPSV prostřednictvím Úřadů práce. Rozumí se jí souhrn opatření směřujících k zajištění vyšší úrovně zaměstnanosti. Jedná se zejména o následující nástroje: veřejně prospěšné práce, společensky účelná pracovní místa, rekvalifikace a příspěvky na rozvoj podnikání a poradenství.¹⁷⁸

Největším využitелеm APZ, především pracovníků na veřejně prospěšné práce (dále jen VPP), je město. Od roku 2005 vytvořil MěÚ 87 pracovních příležitostí (viz Tabulka 4b). *Veřejná služba* byla v Moravském Berouně také využívána, mnoho respondentů s ní uvedlo zkušenost. Dle respondentky na sociálním úseku byly s veřejnou službou dobré zkušenosti, ale pouze do ledna 2012, kdy vešla v platnost její úprava.¹⁷⁹ Stejně jako VS, jsou pozice na VPP zaměřeny především na úklid a

¹⁷³ Projekt byl zaměřen na zaměstnavatele, kteří v důsledku světové finanční krize a hospodářské recese museli nebo budou muset omezit počet zaměstnanců ve svých provozech. V rámci projektu mohli zaměstnavatelé získat prostředky na realizaci vzdělávacích kurzů pro ohrožené zaměstnance. Osobní sdělení, respondentka P1, vlastní terénní záznamy.

¹⁷⁴ Osobní sdělení, respondentka P2, vlastní terénní záznamy.

¹⁷⁵ <http://www.interwork.cz>

¹⁷⁶ <http://www.interwork.cz/index.php/realizovane-projekty-esf/prilezitost-pro-nezamestnane>

¹⁷⁷ Osobní sdělení, respondentka UP1, vlastní terénní záznamy. I přes opakovanou snahu se nám bohužel nepodařilo odpovědnou osobu ze společnosti Interwork zastihnout.

¹⁷⁸ <http://portal.mpsv.cz/sz/zamest/dotace/apz>

¹⁷⁹ Osobní sdělení, respondentka OU4, vlastní terénní záznamy.

údržbu veřejných prostranství, komunikací a zeleně. MěÚ má zaběhlou organizaci práce i její náplň. Využívání tohoto nástroje lze považovat za významnou výhodu při řešení problémů s nezaměstnaností.¹⁸⁰

Období	2005	2006	2008	2009	2010	2011	2012-2013
Počet míst na VPP	6	15	13	7	18	9	19

Tabulka 4b: Počet pracovních míst na VPP vytvořených Moravským Berounem v letech 2005–2013 (Data ÚP Šternberk)

Mezi sociálně vyloučenými je o VPP velký zájem. Někteří z respondentů vnímali jako problém nedostatečnou kapacitu těchto míst, další poukazovali na jejich prioritní přidělování již osvědčeným osobám.¹⁸¹

VPP lze považovat za dobrý úvod k systémovému řešení dlouhodobé nezaměstnanosti, mají však i svá úskalí. Nevýhodou VPP je třeba to, že neslouží jako integrační nástroj – práce probíhá v kolektivu podobně znevýhodněných pracovníků. Uchazeč zároveň kvůli VPP odchází z evidence ÚP a ten s ním tedy již dále nepracuje. Aby VPP fungovaly efektivně při řešení sociálního vyloučení, je nutná návaznost na služby neziskových organizací, jako je pracovní asistence či dluhové poradenství. Vzhledem k tomu, že tyto služby v obci nejsou téměř zastoupeny, se však stává, že se pracovníci po vykonání VPP vracejí zpět do evidence ÚP, což rozhodně cílem APZ není.

Krátkodobost VPP (až donedávna se půlroční smlouvy neprodlužovaly) je další výtka vůči tomuto systému. Většina respondentů by vítala záruku dlouhodobějšího pracovního poměru, například smlouvu alespoň na rok.¹⁸² Motivačně působí i šance získat následně řádnou pracovní smlouvu (dva pracovníci ji už u obce získali) anebo pokračovat v jiné pracovní aktivitě, která v případě návratu do evidence uchazečů o zaměstnání poskytne nárok na podporu v nezaměstnanosti.

I přes rezervy, které VPP mají, nám zástupkyně jedné z firem sdělila, že někteří zaměstnanci, kteří byli nabíráni nárazově přes pracovní agenturu, odešli díky VPP z nevýhodných podmínek agenturního zaměstnávání.¹⁸³

¹⁸⁰ Osobní sdělení, respondent OU2, vlastní terénní záznamy.

¹⁸¹ Osobní sdělení, respondentky SV3 a SV5, vlastní terénní záznamy.

¹⁸² Osobní sdělení, respondenti SV4 a SV5, vlastní terénní záznamy.

¹⁸³ Osobní sdělení, respondentka P2, vlastní terénní záznamy.

Ve městě bylo v rámci APZ vytvořeno také 44 (viz Tabulka 4c) tzv. „Společensky účelných pracovních míst“ (SÚPM). Již v roce 2005 byla pod MěÚ vytvořena pozice právník města, v roce 2006 vznikly pozice stavební technik, pracovník informačního centra a knihovník.¹⁸⁴

Dalšími subjekty, které čerpaly příspěvek na SÚPM, byl Granitol, a.s. a příspěvková organizace OLÚNG (Odborný léčebný ústav neurologicko-geriatrický). Zde byli na dotovanou pozici zaměstnání sanitář a zdravotní sestra. Tuto dotaci využívají i někteří drobní podnikatelé, například na pozici chovatele hospodářských zvířat, pomocník do železářství, pomocník v autodopravě, svářeč anebo uklízeč. Jedno dotované pracovní místo bylo rovněž vytvořeno v bufetu. Dalším využívatelem SÚPM je nezisková organizace Ecce Homo, která přijala dvě pracovnice v sociálních službách a v následujícím roce plánuje další navýšení.¹⁸⁵

Období	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012-13
Počet míst SÚPM	1	4	8	5	7	7	6	2	4

Tabulka 4c: Počet míst vytvořených na SÚPM v Moravském Berouně v letech 2004–2013 (data ÚP Šternberk)

Z dotazníkového šetření provedeného mezi podnikatelskými subjekty vyplynulo, že o využití SÚPM by měli zájem i Ondrášovka, Copreci, s.r.o. a některé drobnější podnikatelské subjekty. Zvláště u živnostníků se však objevovaly obavy týkající se zejména administrace dotací, někteří respondenti postrádali potřebné informace.¹⁸⁶

U aplikace APZ ve firemním sektoru je však třeba zmínit riziko, že pracovníci na SÚPM budou využíváni jako levná pracovní síla, aniž jim bude poskytnuto pokračování pracovního poměru. Na tento problém poukázvalo na základě vlastních zkušeností i vedení ÚP ve Šternberku.¹⁸⁷ Podle našeho názoru by pomohlo, kdyby ÚP a realizátoři zaměstnaneckých projektů, jejichž součástí jsou dotovaná pracovní místa, vytvořili metodiku. V ní by se stanovilo například systém zvýhodňování zaměstnavatelů s vysokou udržitelností pracovních míst.

Třetím nástrojem APZ jsou rekvalifikace. ÚP realizuje podle potřeb uchazečů o zaměstnání rekvalifikace běžné (ÚP provádí výběr dodavatele) i zvolené (uchazeč si hledá dodavatele sám). I když přesné statistiky nejsou k dispozici, z rozhovorů odhadujeme, že ve městě bylo v posledních letech

¹⁸⁴ Dle dat z ÚP Šternberk.

¹⁸⁵ Dle dat z ÚP Šternberk.

¹⁸⁶ Vlastní šetření mezi podnikateli.

¹⁸⁷ Osobní sdělení, respondentka UP1, vlastní terénní záznamy.

každoročně rekvalifikováno do deseti osob. Vedení ÚP ve Šternberku nicméně usiluje o to, aby každá schválená rekvalifikace byla efektivní a měla reálnou vazbu na trh práce.¹⁸⁸ Ze zkušeností ovšem vyplývá, že ve špatně dostupných lokalitách s malým trhem práce je potenciál rekvalifikací značně omezený.¹⁸⁹ Vedení ÚP míní, že neúčelnější by byly cílené rekvalifikace podle potřeb konkrétních zaměstnavatelů. Požadavek tohoto charakteru však v minulosti nezaznamenali ani od firem v Moravském Berouně, ani na sousedním Šternbersku.¹⁹⁰ ÚP v Moravském Berouně zajišťuje nejčastěji tzv. doplňkové rekvalifikace. Ty vedou k tomu, že si uchazeč osvojí dovednost vázanou ke svému oboru. Jedná se například o svářečský průkaz u zámečníků, znalost práce s výpočetní technikou u prodavačů anebo znalost mzdového účetnictví u účetních.¹⁹¹

Dle vedení ÚP se rekvalifikační kurzy jen minimálně týkají sociálně vyloučených osob. Důvodem jsou zejména špatné zkušenosti, ale i nezáměr.¹⁹² Z nabízených rekvalifikací jsou vedením ÚP preferovány ty, u kterých předpokládají pro tuto skupinu nezaměstnaných nejvyšší využití – např. práce s křovinořezem či svářeč. Pouze malé procento uchazečů rekvalifikační však kurz dokončí.¹⁹³ Zkušenost zájemců ukazuje, že absolvování rekvalifikace zřídka vede k nalezení zaměstnání, což snižuje zájem k účasti. Vedení ÚP také poukazovalo na nespokojenost sociálně vyloučených s návazností na systém sociální podpory. Účast na rekvalifikačním kurzu totiž často znemožňuje pobírat současně dávky v hmotné nouzi, čímž se sníží rozpočet rodiny.¹⁹⁴

4.2. Zaměstnanost a nezaměstnanost obyvatel sociálně vyloučených lokalit v Moravském Berouně

V úvodu dokumentu *Šance na zlepšení zaměstnanosti Romů v ČR* z roku 2008 se píše: „Většina Romů v produktivním věku, kteří žijí v sociálně vyloučených romských lokalitách, nejsou nezaměstnaní, ale nacházejí se mimo rámec pracovních sil. Hlavním důvodem toho je ztráta motivace: mnoho nezaměstnaných Romů se po mnoha neúspěšných pokusech vzdalo snahy najít si zaměstnání. Tento problém má i rozsáhlý genderový rozměr s podstatně nižší účastí romských žen ve srovnání s muži. Hlavním prediktorem úspěchu Romů na trhu práce je úroveň dosaženého vzdělání a kvalifikace. Romové, kteří získali vyšší než základní vzdělání, hlavně vyučení, mají značně větší úspěch na trhu

¹⁸⁸ Osobní sdělení, Respondent UP1, Vlastní terénní záznamy.

¹⁸⁹ Světová banka: *Šance na zlepšení zaměstnanosti Romů v ČR*, 2008, str. 1. Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz>.

¹⁹⁰ Osobní sdělení, respondent UP1, vlastní terénní záznamy.

¹⁹¹ Osobní sdělení, respondent UP1, vlastní terénní záznamy.

¹⁹² Osobní sdělení, respondentka UP1, vlastní terénní záznamy.

¹⁹³ Osobní sdělení, respondentka UP1, vlastní terénní záznamy.

¹⁹⁴ Osobní sdělení, respondentka UP1, vlastní terénní záznamy.

práce než absolventi základních nebo zvláštních škol.¹⁹⁵ Vzhledem k vysoké míře nezaměstnanosti na moravskoberounsku a popsaným aspektům tamního sociálního vyloučení tedy ani nelze příliš očekávat, že by situace sociálně vyloučených v oblasti zaměstnání byla uspokojivá. Poptávka po práci zdaleka převyšuje nabídku a lidé z vyloučených lokalit jsou na trhu práce v podstatě neuplatitelní.

Před rokem 1989 byla situace odlišná. Značná část dnešních sociálně vyloučených byla tehdy zaměstnána na státním statku Ondrášov, ve státních lesích anebo pracovala mimo Moravský Beroun.¹⁹⁶ Největším zaměstnavatelem byl závod Granitol, a.s. Podle personálního oddělení firmy bylo v Granitolu, ještě v roce 1991 zaměstnáno na 30 Romů.¹⁹⁷ Následné propouštění, zejména nekvalifikovaných, zaměstnanců se stalo jednou z hlavních příčin vysoké nezaměstnanosti a podílelo se na propadu řady lidí do pasti sociálního vyloučení. Současnou situaci shrnuje zpráva Olomouckého kraje: „Lze konstatovat, že pozice Romů na otevřeném trhu práce se i díky zvyšující se nezaměstnanosti obecně zhoršuje, dopady krize od roku 2009 jsou na tuto skupinu jednoznačné.“¹⁹⁸

Jak je v těchto situacích obvyklé,¹⁹⁹ dlouhodobě nezaměstnaní si postupně utvořili alternativní strategie pro zajištění obživy. Jedná se především o využívání systému sociálních dávek, práci „na černo“ a jiné tzv. „neformální ekonomické aktivity“. Tyto strategie a s nimi spojené postoje (podceňování významu vzdělání a práce za mzdu, orientace na přítomnost) jsou v prostředí sociálního vyloučení postupně upevňovány a mezigeneračně reprodukovány.

Z Grafu 4l můžeme vyčíst, že ze 128 respondentů našeho kvantitativního šetření, u nichž jsme zjistili typ ekonomické aktivity, je jich trvale zaměstnaných pouze pět. Jedna respondentka pracuje dlouhodobě v závodu Zora Olomouc, jeden ve slévárnách Foundeik v Mariánském údolí, které jsou dobře dostupné vlakem. Dva respondenti jsou na dlouhodobý pracovní poměr zaměstnání pod Městským úřadem a jedna žena pracuje na částečný úvazek. Velké množství zpovídáných (12) jsou osoby s přiznanou invaliditou, tři z nich pracují jako OSVČ ve stavebnictví. Šest dotazovaných osob pracuje na VPP.²⁰⁰

Nezaměstnaných je 41, většina dlouhodobě. Devět nezaměstnaných uvedlo předešlou legální pracovní zkušenost, která byla v některých případech dlouhodobá. Muži nejčastěji pracovali v továrnách v Moravském Berouně a někteří i v Olomouci, dále pak ve stavebnictví či v hornictví.

¹⁹⁵ Světová banka: *Šance na zlepšení zaměstnanosti Romů v ČR*, 2008, str. 1.

¹⁹⁶ KALVA, J.: *Paměti města Moravský Beroun*. Moravský Beroun 1978, str. 90.

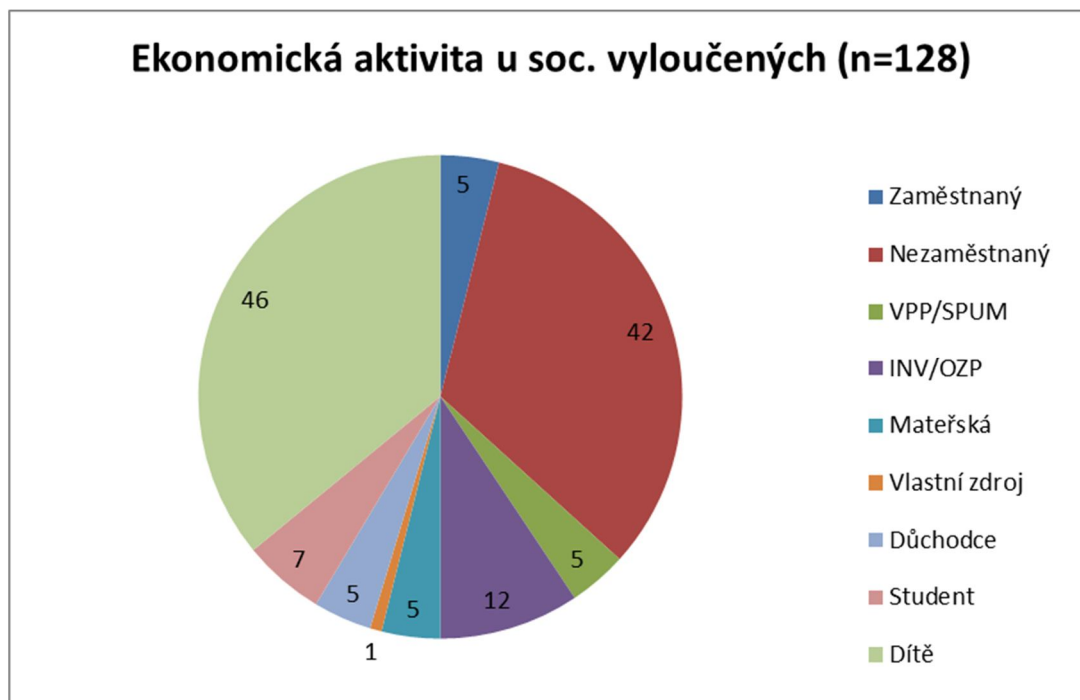
¹⁹⁷ Osobní sdělení, respondentka P1, vlastní terénní zápisky.

¹⁹⁸ *Zpráva o situaci romské menšiny v kraji za rok 2010*. Olomoucký kraj 2010. Dostupné z: <http://www.krolomoucky.cz/integrace-prislusniku-romskych-komunit-cl-293.html>.

¹⁹⁹ Agentura pro sociální začleňování: *Zaměstnanost. Popis problematiky*. Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/zamestnanost>.

²⁰⁰ Pracovníků na VPP je v Moravském Berouně prokazatelně více, zbytek tedy pravděpodobně tvoří osoby, které se nezúčastnily dotazníkového šetření.

Ženy si obvykle vydělávaly jako kuchařky nebo uklízečky. Někteří z nezaměstnaných uvedli jako předchozí pracovní zkušenost VPP a většinou dodali, že litují, že na VPP není dostatečný počet míst. Na VPP také často oceňují, že je to „práce v místě“.²⁰¹ Některé z nezaměstnaných žen počítají s umístěním na SÚPM po absolvování rekvalifikačního kurzu na sociální pracovníce.²⁰²

Graf 4I: Ekonomická aktivita u sociálně vyloučených (n=128; zdroj Reprezentativní šetření)

Překážky uplatnění na trhu práce z hlediska zaměstnavatelů

Anonymní šetření mezi firmami na moravskoberounsku ukázalo na několik překážek k zaměstnávání sociálně vyloučených obyvatel. Složitý vstup na pracovní trh je umocněn zejména nízkým vzděláním, nedostatečnou kvalifikací a postupnou ztrátou motivace; roli zde hrají také negativní předsudky.

Jako hlavní překážka byla uváděna nedostatečná kvalifikace a předchozí praxe.²⁰³ Problém se netýká pouze Romů, s nízkou kvalifikací a vzděláním se oslovení podnikatelé setkávají i u majoritního obyvatelstva. U Romů nicméně všeobecně nedochází k mezigeneračnímu zvyšování vzdělanosti –

²⁰¹ Osobní sdělení, respondent SV6, vlastní terénní záznamy.

²⁰² Informace zjištěné v rámci dotazníkového šetření mezi sociálně vyloučenými.

²⁰³ Osobní sdělení, respondentky P1 a P2 a respondenti P4 a P5, vlastní terénní zápisky.

úroveň dosaženého vzdělání se po roce 1989 dokonce spíše zhoršila.²⁰⁴ V Moravském Berouně může nedostatečná kvalifikace Romů souviset také s existencí praktické školy.

Další častý důvod neochoty zaměstnat Romy, který oslovení podnikatelé uváděli, je špatná pracovní morálka. Jakkoli se může jednat spíše o negativní předsudek, někteří zaměstnavatelé uváděli i vlastní negativní zkušenosti: například že po vypršení tříměsíční zkušební lhůty nastoupili dva zaměstnanci na nemocenskou.²⁰⁵ Takové případy dávají zaměstnavatelům do rukou alibi, že zaměstnávat další Romy už „nemá cenu, protože jsme to s nima zkusili a nedopadlo to dobře“.²⁰⁶ Negativní skupinová stigmatizace pak diskriminuje ostatní.

Jako další překážku uváděli zástupci firem ztrátu pracovních návyků a motivace u dlouhodobě nezaměstnaných. Jedna respondentka dokonce uvedla, že se uchazečů o práci táže na veškeré pracovní zkušenosti, včetně práce na černo, a vítá, když byl uchazeč zaměstnán na VPP. Chce totiž zjistit, zda může očekávat aktivní přístup k práci.²⁰⁷ Její odpověď napovídá, že by mohlo jednoznačně prospět propojení SÚPM/VPP s jednotlivými pracovními pozicemi.

Firmy dále uváděly problematickou zkušenost s Úřady práce. Jejich výtky se většinou týkaly absence zprostředkovatelské role při hledání potencionálních zaměstnanců. Nabídky pozic, které sem dávají, vnímají spíše jako „inzerát zadarmo“, než že by (po zkušenostech) očekávaly aktivní vyhledávání vhodných uchazečů.²⁰⁸ Některé z firem vytýkali neflexibilitu ÚP a zdoluhavou byrokracií, například při rychlé potřebě většího objemu pracovníků. Z těchto důvodů dávají větší firmy přednost personálním agenturám, což dlouhodobě nezaměstnaným dále snižuje šanci získat pracovní pozici.²⁰⁹ Zvláště u menších živnostníků jsme se navíc setkávali s obecnou nedůvěrou vůči státním úřadům: „Podniká se tady hrozně. Problémem je stát, který háže klacky pod nohy. Je to jen buzerace, kontroly a zbytečný papírý. Já, pokud nemusím, nespolutracuju s žádným úřadem. Jsem v tomhle ohledu takovej samorost.“²¹⁰

Další problém, který zaměstnavatelé v souvislosti se zaměstnáváním sociálně vyloučených často zmiňovali, byla závislost na špatné dopravní obslužnosti a tedy malá časová flexibilita zaměstnanců.²¹¹

²⁰⁴ Světová banka: *Šance na zlepšení zaměstnanosti Romů v ČR*, 2008, str. 1.

²⁰⁵ Osobní sdělení, respondentky P1 a P2, respondent P3, vlastní terénní záznamy.

²⁰⁶ Osobní sdělení, respondentka P5, vlastní terénní záznamy.

²⁰⁷ Osobní sdělení, respondentka P2, vlastní terénní záznamy.

²⁰⁸ Osobní sdělení, respondentky P1 a P2, respondent P3, vlastní terénní záznamy.

²⁰⁹ Osobní sdělení, respondentky P1 a P2, vlastní terénní záznamy.

²¹⁰ Osobní sdělení, respondent P6, vlastní terénní záznamy.

²¹¹ Osobní sdělení, respondentky P1 a P2, respondenti P3, P4 a P5, vlastní terénní záznamy.

Překážky uplatnění na trhu práce z hlediska obyvatel lokalit

Jako nejčastější překážku k získání práce uvádějí respondenti diskriminaci na základě barvy pleti. Většinou s ní mají vlastní zkušenost. Scénář obvyklého příběhu bývá, že zatímco při telefonickém rozhovoru je pracovní pozice uchazeči přislíbena, při osobním setkání náhle vyplýne, že je již obsazena.²¹² Takovou praxi potvrdily i pracovnice v neziskovém sektoru.²¹³

Další překážkou je všeobecný úbytek poptávky po pracovních silách s nízkou kvalitací. V jiných oblastech ČR nízkokvalifikovaní soutěží se zahraničními dělníky,²¹⁴ zde se poptávka zmenšila například s přechodem na automatický provoz v Ondrášovce. Negativní vliv však měla i sociální reforma z roku 2012. Od té doby nemají firmy povinnost hlásit volná pracovní místa na Úřady práce a o to více začaly spolupracovat s personálními agenturami. V případě firmy Granitol, a.s. zajišťuje personální firma i úklid, vrátníci a security servis, tedy pozice pro nízkokvalifikované uchazeče.²¹⁵ Nedostatek pracovních pozic v kombinaci se zkušenostmi s diskriminací snadno vede k demotivaci.

Nejen zaměstnavatelé, ale i uchazeči jmenují jako překážku problematickou dopravní obslužnost. Vzhledem k tomu, že většina obyvatel sociálně vyloučených lokalit nevlastní automobil, je pro ně například takřka nemožné dostat se domů z odpolední směny ve Šternberku. Téměř všichni oslovení by přitom byli ochotni za práci dojíždět – do Šternberka všichni až na jednoho (jako důvod uvedl nerentabilitu dojíždění),²¹⁶ do Bruntálu všichni až na dva (jako překážku uvedli špatné spoje). Do Olomouce jsou ochotni dojíždět už jen dvě třetiny dotazovaných, důvodem je vzdálenost a s ní spojené vysoké náklady. Všichni z dotazovaných však pochopitelně preferují práci přímo v Moravském Berouně.

Další, spíše psychologickou překážkou může být obava pracovat sám v majoritním kolektivu. Přestože je odpověď respondentů na tuto otázku většinou zamítavá, více jak polovina jich současně uvádí, že se setkali s diskriminací na pracovišti. Někteří sociálně vyloučení, většinou Romové, naopak uváděli komplikovanou pozici v rámci vyloučené lokality, pokud mají zaměstnání s nízkou společenskou prestiží. Posměch tedy nevyplývá z faktu, že pracují, spíše se odvíjí od celkové povahy, potažmo nerentability pracovního poměru.²¹⁷

²¹² Např. osobní sdělení, respondentka SV3, vlastní terénní záznamy.

²¹³ Osobní sdělení, respondentka N2, vlastní terénní záznamy.

²¹⁴ Světová banka: *Šance na zlepšení zaměstnanosti Romů v ČR*, 2008, str. 1.

²¹⁵ Osobní sdělení, respondentka P1, vlastní terénní záznamy.

²¹⁶ Osobní sdělení, respondent P1, vlastní terénní záznamy.

²¹⁷ Např. osobní sdělení, respondentka SV2, vlastní terénní záznamy.

Za nejvýraznější překážku při zaměstnávání sociálně vyloučených obyvatel je nutno označit finanční výnosnost. Ta může prudce klesat kvůli výdajům za dojíždění, zajišťování nerodinné péče pro děti, či exekuci na mzdu. Překážku účasti mnoha Romů na pracovním trhu představuje i závislost na sociálních dávkách, které byly až donedávna v porovnání se mzdami v málo kvalifikovaných nebo nekvalifikovaných povoláních poměrně vysoké.²¹⁸ Při závislosti na tomto zdroji příjmů je zároveň velkým riskem do zaměstnání nastoupit a po krátké době o něj přijít. V takovém případě totiž neúspěšný uchazeč ochudí rodinu o základní prostředky nutné k existenci a vystaví ji riziku dalšího zadlužení. Z tohoto důvodu také někteří dočasní zaměstnanci dávají přednost před vyšším, avšak nejistým výdělkem, pracím na VPP s alespoň půlroční smlouvou s výhledem na prodloužení.²¹⁹ Z rozhovorů s respondenty také vyplynulo, že z hlediska dávkového systému se nevyplatí, pracuje-li pouze jeden člen domácnosti. V tom případě se totiž zvyšuje příjem rodiny a osoby v evidenci ÚP přijdou o nárok na nepojistné sociální dávky.

Vzhledem k vysokému zadlužení sociálně vyloučených je také třeba zmínit překážku spočívající v neflexibilním odměňování. Pokud je totiž na dlužníka uvalena exekuce, v praxi to znamená, že je soudně stanovena výše exekučního příkazu na mzdu. V případě vyplácení mzdy na účet se poté stává, že zaměstnanci zbude tzv. nezabavitelné minimum, které je však totožné i v případě závislosti na sociálních dávkách. Zejména z tohoto důvodu preferují zadlužení obyvatelé sociálně vyloučených lokalit strategii života na sociálních dávkách doplněnou prací na černo. Z té totiž nejsou žádné srážky od exekutora.

Speciální kapitolou je nezaměstnanost žen ze sociálně vyloučených lokalit. Podíl zaměstnaných romských žen je ve srovnání s českými ženami poloviční: 31 oproti 62 procentům.²²⁰ Nebýt dvou pracovníc na SÚPM, je uvedený problém podobně markantní i v Moravském Berouně. Nízká zaměstnanost mezi romskými ženami je zčásti způsobena kulturními faktory (úlohou žen v romské společnosti), vliv má však například i špatná dostupnost jeslí a mateřských škol. Většina sociálně vyloučených žen nedává děti do školky kvůli vysokým nákladům, některé maminky využívají klub při Ecce homo.

Práce na černo

Nejčastější pracovní zkušenosti dlouhodobě nezaměstnaných tvoří sezónní práce „na černo“. Neoficiální příjem je u obyvatel lokalit brán jako vítaná pracovní příležitost vzhledem k tomu, že je

²¹⁸ Světová banka: *Šance na zlepšení zaměstnanosti Romů v ČR*, 2008, str. 1.

²¹⁹ Osobní sdělení, respondentka P2, vlastní terénní záznamy.

²²⁰ Světová banka: *Šance na zlepšení zaměstnanosti Romů v ČR*, 2008, str. 8.

jeho finanční výnosnost v podmínkách sociálního vyloučení vysoká. Zejména v případech, kdy je na sociálně vyloučené uvalena exekuce, oceňují „placení na ruku“. Příjem z neformálních pracovních aktivit se dá zároveň snadno sloučit se sociálními dávkami, jejichž výše se vypočítává z oficiálního příjmu rodiny. Příležitostné způsoby přivýdělku však mají i svá nezanedbatelná rizika. Především se zakládají na nechráněných pracovněprávních vztazích a hrozí při nich neustálé riziko ztráty pracovního místa. Není jisté ani to, zda pracující skutečně obdrží slíbený výdělek.

Dotazníkové šetření ukázalo, že nelegální sezónní práce využívá minimálně sedm respondentů. Protože se však jedná o nelegální záležitost, respondenti jsou obezřetní. Zjištěné informace jsou tak poněkud kusé, stejně tak je pravděpodobně vyšší i počet těch, kdo „na černo“ pracují.

Mechanismy organizace práce na černo jsou dva. První by se dal označit za spíše pololegální. Je jím organizovaná a placená práce na příbuzenské či sociální bázi. V souvislosti s tímto typem by se dala zmínit výpověď jedné sociální pracovnice: „*Chlapi v Berouně prý mají nějakou „á la stavební“ firmu ve smyslu, že si opravují navzájem domy.*“²²¹ Toto sdělení jsme výzkumem nepotvrdili, je však pravdou, že někteří respondenti podle svých slov příležitostně pracují „na živnost“ ve stavebnictví.²²²

Dle výpovědí sociálně vyloučených je dnes nicméně problémem práci na černo sehnat. Někteří uvedli, že takzvané „fušky“ u nich představovaly zaručený výdělek hlavně dřívě.²²³ Důvodem poklesu je podle nich především zpřísněná kontrola nelegální práce ze strany úřadů (podle našeho názoru k němu mohla přispět i nabídka pracovních pozic na VPP).²²⁴ Respondenti přitom narážejí zřejmě zejména na druhý typ práce na černo, a to najímání nelegálních pracovníků firmami. Většinou se jedná o kopáčské, stavební či lesní práce u mužů, u žen jde o balení balíčků před Vánoci či sázení stromků.²²⁵ Většina respondentů, kteří i v současnosti pracují na černo, nám sdělila, že za prací dojíždí – nejčastěji do Přerova či do Olomouce.²²⁶ Ani v tomto druhém případě však nelze vyloučit organizaci práce založenou na neformálních vztazích.

Struktura příjmů a výdajů

Jak jsme uváděli v kapitole 2.2., jedním z hlavních finančních zdrojů sociálně vyloučených jsou sociální dávky. Při podrobnějším zkoumání jejich výše narážíme na problém komplikovaného systému jejich

²²¹ Osobní sdělení, respondentka N2, vlastní terénní záznamy.

²²² Osobní sdělení, respondent SV6, vlastní terénní záznamy.

²²³ Osobní sdělení, respondenti SV4 a SV6, respondentka SV5, vlastní terénní záznamy.

²²⁴ Osobní sdělení, respondent SV8, vlastní terénní záznamy.

²²⁵ Jak vyplynulo z dotazníkového šetření, ale i z hloubkových rozhovorů s respondenty.

²²⁶ Osobní sdělení, respondent SV8, vlastní terénní záznamy.

vyplácení. Dávkový systém je k tomu velmi složitý a vzájemně propojený. Navíc poté, co se na začátku roku 2012 přesunula agenda sociálních dávek na ÚP, není tento úřad kvůli odlišné databázi schopen poskytnout informace o výši vyplácených dávek na konkrétní adresy.²²⁷

Nezbývá tedy, než se spolehnout na informace od sociálně vyloučených. Jedná se však o velmi citlivé a v jistém smyslu také velmi nepřehledné informace. Při výzkumu takového rozsahu není proto možné podat jiná, než kusá a v zásadě obecná data. V případě aktérů ze sociálně vyloučených lokalit, především pak Romů, hraje navíc v této otázce velkou roli autostylizace, potažmo sociální status.

Prostředí vyloučených lokalit napomáhá pojetí ekonomického chování, které je v lecčem odlišné (mnohdy zcela paralelní) od běžných celospolečenských norem. Úzce s ním souvisejí „neformální ekonomické aktivity“, jako je práce na černo, sběr železa, lichva či příbuzenské půjčky. V případě Moravského Berouna se k nim v některých případech přidává „nadstandardní“ využívání sociálních dávek, zejména příspěvku na péči, někdy v kombinaci s pěstounským příspěvkem.

Systém příjmů domácností je velmi různorodý. Jeho výpočet komplikuje i pojetí domácnosti v romském prostředí. Velmi často se totiž například stává, že se o jeden invalidní anebo starobní důchod (či o pěstounský příspěvek) dělí dvě domácnosti.²²⁸ Další strategií je oficiálně oddělený život dvou partnerů, který je pro výpočet vyšších dávek výhodnější.²²⁹ Příjem domácností se přitom většinou skládá z několika druhů sociálních dávek.

Příjemce dávek můžeme víceméně rozdělit na dvě skupiny. Jednu tvoří domácnosti (je jich přibližně 11) pobírající příspěvky státní sociální podpory (přídavek na dítě, rodičovský příspěvek, příspěvek na bydlení) v kombinaci s příspěvkem na péči, přiznanou invaliditou, anebo příjmem z VPP. Druhou skupinu (přibližně 19 domácností) tvoří příjemci dávek státní sociální podpory v kombinaci s nepojistnými dávkami v hmotné nouzi (doplatek na bydlení, příspěvek na živobytí, MOP). Využívání „neformálních ekonomických aktivit“ je běžné u obou skupin a závisí na momentálních potřebách.

O příjem ze sociálních dávek lze snadno přijít zejména v případě, že si najde zaměstnání pouze jeden člen společně posuzované domácnosti. Podle většiny respondentů se proto v takovém případě nevyplatí pracovat. Při dotazu, jak by při ekonomické aktivitě jednoho z partnerů měly

²²⁷ Respektive: informace by bylo možno zjistit, vyžadovalo by to však zdlouhavou mravenčí práci pracovníků, které jsou již tak dost vytiženy. Limitujícím faktorem je i pomalost a zastaralost počítačového systému (osobní sdělení, respondentka UP1, vlastní terénní záznamy).

²²⁸ Např. osobní sdělení, respondentka SV7, vlastní terénní záznamy.

²²⁹ Osobní sdělení, respondentky OU1 i SV5, vlastní terénní záznamy.

vypadat jeho mzdové podmínky, aby se vyplatily, zaznívala většinou částka alespoň 13 tisíc korun hrubého.²³⁰

Z dotazníkového šetření vyplynulo, že kombinací různých druhů dávek a příležitostného přivýdělku lze měsíčně vystačit. Rozhodně však tento příjem není nikdy takový, aby sociálně vyloučené vymanil z nízkopříjmové skupiny obyvatel. Z výzkumu nicméně vyplynulo, že i mezi srovnatelnými domácnostmi mohou být významné příjmové rozdíly, a to především pobírá-li se v rodině příspěvek na péči nebo invalidní důchod (velmi však záleží i na stupni postižení). U druhé skupiny, příjemců nepojistných dávek hmotné nouze, jsou ovšem příjmy domácností na hranici existenčního minima a rozhodně nezabezpečují důstojný život. Toto zjištění je zcela v rozporu s majoritními stereotypy. Charakteristické tvrzení pochází od jednoho moravskoberounského respondenta: „*Systém je nespravedlivej. Já makám a žádný dávky nedostanu a oni nic nedělaj a pak si jdou na poštu pro 50 tisíc.*“²³¹

Výdaje domácnosti jsou ovlivněny zejména výší nájemného, splátek a momentálními potřebami (pračka, opravy v bytě, topivo). Některé spotřebitelské návyky – například nákup elektroniky, ošacení anebo hraček pro děti – jsou spojeny i s otázkou statusového postavení.

Návrhy v oblasti zaměstnanosti pro systémové aktéry

Moravský Beroun poskytuje velký prostor pro kreativitu v oblasti rozvoje zaměstnanosti. V regionu je skryt velký potenciál i dobré příležitosti k založení sociálního podnikání.

Sociální firma je definována jako podnikatelský subjekt, který působí na běžném trhu a je schopný obstát v konkurenci s ostatními podniky. Zároveň usiluje o etiku podnikání – ke svým zákazníkům, konkurentům i ke svým zaměstnancům. Sociální podnik zaměstnává minimálně z 25 % znevýhodněné na trhu práce v přepočtu na plné úvazky, maximálně však 55 %. Zaměstnává ty znevýhodněné, kteří potřebují delší adaptaci při nástupu do zaměstnání a dlouhodobou, popřípadě opakovanou pracovní a psychosociální podporu nutnou pro jeho udržení.²³²

Při zakládání sociálního podniku je možné využít potenciálu personální agentury Interwork Service, respektive se lze inspirovat jejím projektem *Příležitost pro nezaměstnané v Moravském*

²³⁰ Např. osobní sdělení, respondentka SV3, vlastní terénní záznamy. Tvrzení je samozřejmě značně odvislé od toho, do jaké skupiny sociálních dávek respondent spadá.

²³¹ Osobní sdělení, respondent M1, vlastní terénní záznamy.

²³² *Standardy sociální firmy*, 2007. Dostupné z:

<http://www.socialnifirmy.cz/images/Standardy%20soci%C3%A1ln%C3%AD%20firmy.pdf>.

*Berouně a ve Šternberku*²³³ a postupovat analogicky. Dobré podmínky k řešení nezaměstnanosti nabízí i dlouhodobá zkušenost a dobrá organizace pracovníků na VPP.

Dalším opatřením doporučovaným Agenturou je podmínka stanovení minimálně 10% podílu dlouhodobě nezaměstnaných osob ve veřejných zakázkách. „Až na výjimky však dosud obce nevyužívaly vlastní potenciál tvorby pracovních míst bez závislosti na příspěvcích aktivní politiky zaměstnanosti. Tento potenciál představují veřejné zakázky, které obce běžně vyhlašují, když potřebují něco postavit, zrekonstruovat či upravit.“²³⁴

V předkládaných návrzích vycházíme z možností obyvatel sociálně vyloučených lokalit identifikovaných v našem výzkumu. Zároveň se inspirujeme některými ze závěrů SWOT analýzy pro Moravský Beroun z roku 2008.²³⁵ Nepřinášíme zásadní inovativní řešení, spíše se snažíme realisticky zkombinovat potřeby spojené s rozvojem města s potřebami dlouhodobě nezaměstnaných. Důležité motto, které jsme se při návrzích snažili mít na paměti, bylo varování jedné moravskoberounské respondentky: „*Sociální situace v Berouně je napjatá, je zde málo práce, a proto je třeba dělat pro všechny, ne jen pro Romy.*“²³⁶ Následující tipy ukazují, jak lze propojit neziskový a podnikatelský sektor a jak využít stávající pracovní-aktivizační potenciál k dostupnému a dlouhodobému systému zaměstnání. Lze je považovat za příspěvek k tomu, aby se Moravský Beroun stal městem solidárním a prosperujícím zároveň.

1. MĚSTSKÉ TECHNICKÉ SLUŽBY: Potenciálem pro vznik sociální firmy disponují bývalé Městské služby Moravský Beroun, které dnes spadají pod Odbor správy majetku a komunálních služeb. Jde o tentýž odbor, který organizuje i VPP.

Městské technické služby lze s VPP propojit; na úspěšnou praxi na VPP by navazovalo zaměstnání v Městských službách. Pracovníci by byli postupně vyškolení ve spolupráci s ÚP na provoz složitějších přístrojů a rekvalifikování. Činnost Městských technických služeb by zahrnovala svoz odpadů, provoz kompostárny, provoz sběrného dvora, údržbu komunikací, správu městských lesů, údržbu městské zeleně, údržbu hřbitova, správu vodovodů a kanalizací (včetně čistírny odpadních vod), zednictví a opravářství (především domovního fondu). Kromě zakázek od města by technické služby plnily zakázky od soukromých subjektů anebo od sousedních obcí. Zaměstnání v sociální firmě by bylo jedním ze stupínků, po kterém by lidé stoupali až ke stálé práci.

²³³ NAVRÁTIL, M.: *Analýza potřeb cílových skupin k projektu „Příležitost pro nezaměstnané v Moravském Berouně a ve Šternberku“*, Interwork service, s.r.o. 2013. (neveřejný dokument)

²³⁴ AGENTURA PRO SOCIÁLNÍ ZAČLEŇOVÁNÍ: *Podmínka zaměstnávání 10 % dlouhodobě nezaměstnaných osob ve veřejných zakázkách*, ASZ 2012. Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/dokumenty-k-oblasti-zamestnanost>.

²³⁵ *Socioekonomická analýza území města Moravský Beroun*, 2008. Dostupné z: <http://www.morberoun.cz>.

²³⁶ Osobní sdělení, respondentka M2, vlastní terénní záznamy.

Městské technické služby by mohly v budoucnu čerpat dotace z EU pro Sociální podnikání, Dotace pro odpadové hospodářství a odstraňování starých ekologických zátěží, OP Životní prostředí, Podpora obcí, Program rozvoje venkova, Výstavba a rekonstrukce nemovitostí, Rozvoj venkova, Energetika, Inovace, Moderní technologie.

V současnosti probíhá v rámci OPŽP výzva na až 90% dotace na zkvalitnění nakládání s odpady,²³⁷ která je určena právě obcím. Výzva podporuje integrované systémy nakládání s odpady, systémy odděleného sběru, skladování a manipulace, zařízení na využívání odpadů, zejména na třídění a recyklaci anebo výstavbu kompostáren a bioplynových stanic pro zpracování bioodpadů.

2. KOMUNITNÍ DOPRAVNÍ PODNIK: SWOT analýza z roku 2008 dochází ke stejnému závěru jako naše zpráva: slabou stránkou rozvoje podnikání a infrastruktury je nedostatečná dopravní obslužnost některých obcí, a to hlavně ve večerních hodinách, ve dnech pracovního klidu anebo v zimním období. Proto přicházíme s návrhem komunitního dopravního podniku, jenž by chybějící spoje nahrazoval. Počáteční investice by mohly být dotovány, podnik by mohl v konkurenci uspět za podmínek odpovědného zadávání veřejných zakázek.

3. SOCIÁLNÍ PERSONÁLNÍ AGENTURA PRÁCE: V oblasti Moravského Berouna a Šternberka by mohla vzniknout sociální agentura práce. Po vzoru plánované sociální agentury práce v Kutné Hoře by sdružovala na jedné straně síť potenciálních zaměstnavatelů cílové skupiny a na straně druhé poskytovatele služeb pracovní asistence, rekvalifikací, dluhového poradenství apod. Zapojeným podnikatelům by se snížila administrativní zátěž spojená s přijímáním nových zaměstnanců anebo se sháněním sezónních zaměstnanců. Agentura by tyto zaměstnance měla jako kmenové a vytvořila by pro ně celoroční nabídku práce doplněnou rekvalifikacemi a asistenčními službami. Vzhledem k probíhajícímu projektu *Příležitost pro nezaměstnané v Moravském Berouně a ve Šternberku* by mohla agentura práce sloužit jako další stupeň navazující na dotovaná pracovní místa v podobě VPP/SÚPM. Splňovala by tím nárok prostupnosti zaměstnaneckých pozic, pro zaměstnané na VPP by výhled na reálnou zaměstnaneckou pozici v agentuře práce mohl působit motivačně.

Výhodou takto koncipované agentury práce by byla dlouhodobost pracovního vztahu, individuální přístup k potřebám pracujících (poskytnutí komplexních poradenských služeb ve spolupráci s neziskovými organizacemi) a poskytování osvědčených zaměstnanců firmám. Z výzkumu vzešlo, že dvě ze tří velkých firem v okolí Moravského Berouna využívají služeb agentur práce. Pro firmy je hlavní výhodou jejich flexibilita, nevýhodou však poměrně vysoká cena za zprostředkování.

²³⁷ Cyrrus advisory: *Dotace EU. Zkvalitnění nakládání s odpady*. Dostupné z: <http://www.dotacni.info/zkvalitneni-nakladani-s-odpady/>.

Tím, že by tato sociální agentura práce byla dotována z prostředků na sociální ekonomiku, by její služby mohly konkurovat komerčním subjektům.

4. SOCIÁLNÍ FARMA: Projekt sociální farmy může stavět na zemědělské tradici regionu. Ze SWOT analýzy 2008 vyplývá, že jeho silnými stránkami jsou vhodné podmínky pro pěstování a příležitostí je alternativní využití zemědělských pozemků bývalé zemědělské výroby pro farmové chovy zvířete anebo rozvoj agroturistiky a venkovské turistiky. Slabou stránkou je naproti tomu „nedostatek *krajových specialit pro rozvoj cestovního ruchu*“.²³⁸ Za podpory dotačních programů na zemědělství by sociální farma přinášela místním kvalitní lokální produkty, jako jsou sýry, mléko, máslo. Zároveň by farma fungovala jako sociální podnik – poskytovala by individuální přístup k potřebám pracujících (prostřednictvím komplexních poradenských služeb ve spolupráci s neziskovými organizacemi) a rekvalifikace.

S certifikací bio a značkou Ethic Friendly zaměstnavatel by se mohl kvalitní produkty stát něčím speciálním i pro náročné zákazníky z větších měst. Potenciál lze spatřovat v zapojení Místní akční skupiny Šternbersko²³⁹ anebo ve vytvoření družstva.

5. KOMUNITNÍ MOŠTÁRNA A PALÍRNA OVOCE: SWOT analýza poukázala na řadu slabých stránek: slabou regionální identitu anebo zpřetrhané historické a rodové vazby.²⁴⁰ K nápravě tohoto stavu by mohla přispět komunitní moštárna a palírna ovoce, jež by sdružovala okolní malopěstitele. Podnik by mohl využít ovocnářské tradice v regionu a v malém nákladu by produkoval mošt či slivovici. Moravský Beroun by mohl získat vlastní produkt, který by posiloval hrdost občanů na obec. Opět by bylo možné zapojit Místní akční skupinu či vytvořit družstvo.

5. Shrnutí

Situační analýza předložila komplexní zmapování stavu sociálního vyloučení v Moravském Berouně se speciálním zaměřením na bytovou problematiku a nezaměstnanost.

Zkoumaná obec se dlouhodobě potýká s úbytkem obyvatel daným především emigrací. Příčinami emigrace je vysoká nezaměstnanost, centralizace služeb a omezená možnost společenského vyžití. Pravděpodobně zejména právě důsledkem emigrace lidí ve středním věku dochází k rychlému stárnutí obyvatel, které při současném výhledu dále poroste.

²³⁸ *Socioekonomická analýza území města Moravský Beroun*, 2008. Dostupné z: <http://www.morberoun.cz>.

²³⁹ <http://nsmas.cz/>

²⁴⁰ *Socioekonomická analýza území města Moravský Beroun*, 2008. Dostupné z: <http://www.morberoun.cz>.

Sociální vyloučení se týká hlavně Romů, postupem času však přibývá, většinou ve stejných nemovitostech, i ne-Romů. Celkový počet sociálně vyloučených odhadujeme na 172–185. Poté, co byly městem vystěhovány bytové domy s vysokou koncentrací sociálního vyloučení, neexistuje v současnosti v Moravském Berouně žádné sociálně vyloučené „ghetto“, pouze jednotlivé nemovitosti. Velkou část Romů lze označit za starousedlíky, přistěhovaní většinou pocházejí z okolí obce. V porovnání se stárnoucí majoritou mají sociálně vyloučení velmi nízký věkový průměr.

Problémem sociálně vyloučených je **vzdělání**. Po loňském sloučení praktické a speciální školy, do níž bezdůvodně chodili romští žáci, se základní školou se nicméně situace v této oblasti zlepšila. Vzdelání většiny sociálně vyloučených nicméně zůstává pouze základní.

Dalším výrazným problémem je velmi **vysoká míra zadluženosti**. Lze přitom předpokládat, že je ještě daleko vyšší, než jsme měli možnost zjistit. Lidé dluží nebankovním společnostem i městu na nájemném. Dluhy vymáhané exekuční cestou bývají jednou z příčin dlouhodobé nezaměstnanosti, potažmo inklinace sociálně vyloučených k práci „na černo“.

Mezi obyvateli existuje povědomí o **sociálních službách**, stále však existují rezervy. Městu by prospělo rozšíření služeb poskytujících právní, dluhové a jiné poradenství, ale i nabídka preventivních služeb pro mládež ve věku 16–22 let. Za největší pozorovaný problém v této oblasti považujeme koordinaci a podporu služeb na úrovni město – neziskový sektor. Platformou pro lepší koordinaci by se mohlo stát lokální partnerství; uvažovat lze i o vytvoření vlastního komunitního plánu rozvoje sociálních služeb.

Jedním ze zásadních problémů sociálně vyloučených je **bydlení**. Faktory přispívajícími k současné situaci je především privatizace městského bytového fondu a neexistence koncepce městské bytové politiky. Počet obecních bytů obývaných sociálně vyloučenými se navíc – zejména od roku 2008 – snižuje z důvodů vystěhování neplatičů, rekonstrukcí, rozprodávání bytů nájemníkům anebo zakonzervování domů. Zbývající městské byty obývané sociálně vyloučenými mají řadu nedostatků způsobených především stářím domů, respektive nedostatkem investic do oprav. Ostatní sociálně vyloučení bydlí v soukromých bytových domech a ve vlastních nemovitostech. Nákup levných nemovitostí lze dokonce považovat za trend.

Za posledních pět let přišlo do města osm sociálně vyloučených rodin. Většinou to byli lidé z okolí Moravského Berouna, dvě rodiny přišly ze zrušené lokality v Nových Valteřicích. Z výzkumu vyplynulo, že většina vyloučených, kteří se do Moravského Berouna přistěhovali, využila levných pořizovacích cen nemovitostí anebo nabídky pronájmu u soukromého subjektu. V průměru se každá z dotazovaných domácností stěhovala 1,36krát. 13 rodin od roku 2010 z důvodu ztráty bydlení z Moravského Berouna odešlo.

Úspěšné řešení bytové politiky sociálně vyloučených je podle našich návrhů podmíněno především zpřístupněním dosažitelného městského bydlení změnou systému přidělování městských bytů a orientací na permanentní opatření vůči rostoucím dluhům na nájemném.

Nezaměstnanost tíží v Moravském Berouně nejen sociálně vyloučené. Město se potýká s její více než 16% mírou, a to zejména následkem toho, že tradiční hlavní zaměstnavatelé přistoupili spolu s privatizací a modernizací firem k redukci, zvláště nízkokvalifikovaných, zaměstnanců. Zejména kvůli nedostatečné kvalifikaci, ale i kvůli ztrátám pracovních návyků a motivace, je šance obyvatel sociálně vyloučených lokalit na uplatnění na lokálním trhu práce velmi nízká. Většina dlouhodobě nezaměstnaných namísto toho žije z příjmu ze sociálních dávek, případně z práce na černo. K této strategii je vede i to, že na většinu sociálně vyloučených je uvalena exekuce. Situaci na poli zaměstnanosti ovlivňuje i nedostatečná dopravní obslužnost v regionu.

Jistou nadějí na změnu představuje dlouholeté využívání aktivní politiky zaměstnanosti (zejména veřejně prospěšných prací) ze strany města. Do budoucna lze na tyto postupy navázat vznikem sociální firmy, která by poskytovala stabilní a udržitelnou nabídku lokálně vázaných pracovních míst propojených s poskytováním podpůrných sociálních služeb.

Výhodou při řešení problémů Moravského Berouna je jeho velikost a z ní vyplývající komunitní soudržnost a nízká míra anonymity. Zdejší sociálně vyloučení jsou navíc z velké části starousedlíky, což dává naději ve smířlivější soužití minority a majority než například v nedalekém Vítkově. Město skýtá velký potenciál ke komunitní práci, ale i k profilaci města jako solidárního a progresivního, čemuž by mohl například právě vznik sociální firmy napomoci.

Příloha č. 1: Pravidla pro přidělování městských bytů

Příloha č. 2: Obrazová příloha